

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Filozofická fakulta

Historický ústav

Bakalářská práce

Padesátá léta 20. století v zrcadle české satiry.

Obraz dvou let (1954 a 1955) v konferencích
Svazu československých spisovatelů a časopisu Dikobraz.

Vedoucí práce: doc. Dagmar Blümlová, CSc.

Autorka práce: Alena Veselá

Studijní obor: Historie

Ročník: 3.

2010

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses. cz. provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 28. 7. 2010.

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní docentce Dagmar Blümlové, CSc. za její ochotu, trpělivost a cenné rady a připomínky při vedení této bakalářské práce. Dále děkuji pracovníkům Liberecké vědecké knihovny a Národní knihovny v Praze, kteří mi vyšli vstříc. A také bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za jejich trpělivost a podporu.

Anotace

Padesátá léta 20. století v zrcadle české satiry.

Obraz dvou let (1954 a 1955) v konferencích

Svazu československých spisovatelů a časopisu Dikobraz.

Předkládaná bakalářská práce se zabývá satirou v Československu v první polovině 50. let 20. stol., konkrétně v letech 1954 a 1955. V této době začal být rozvoj satiry podporován Komunistickou stranou Československa a dostal se i do středu zájmů Svazu československých spisovatelů. Díky požadavkům na novou budovatelskou satiru vybraným z konferencí, které se jí v roce 1954 věnovaly, práce ukazuje, jak se pohled na toto literární dílo změnil. Požadavky jsou pak porovnávány s dvěma ročníky časopisu Dikobraz a práce posuzuje, jak veliký vliv na něj měly. Práce je rozdělena do tří částí. První stručně seznamuje s vývojem satirických děl v Československu a ve světě a s významem nejdůležitějších pojmů, které se satiry týkají. Druhá kapitola seznamuje čtenáře s dějinami Svazu československých spisovatelů a průběhem a výsledky konferencí, které v roce 1954 uspořádal. V třetí kapitole je věnována pozornost satirickému časopisu Dikobraz a společenským problémům, které kritizoval.

Annotation

The 1950s in The Mirror of Czech Satire. Two Years (1954 and 1955) as seen in The Conferences of The Union of Czechoslovak Writers and The Magazine Dikobraz.

The presented bachelor thesis deals with Czechoslovak satire in the first half of the 1950s, specifically in the years 1954 and 1955. At this time, the Communist Party of Czechoslovakia started to support the development of satire and it also came into the focus of the Union of Czechoslovak Writers. The thesis shows how the view on this literary form changed due to a conference on satire in 1954 that demanded a new kind of satire (supposed to be uplifting and aiding the development of socialist society) . These demands are then compared with two years of the magazine Dikobraz and the thesis assesses how big an influence they had on the magazine. The bachelor thesis is divided into three parts. The first gives a brief introduction to the development of satirical literature in Czechoslovakia and in the world and to the important terms in the field of satire. The second is about the history of the Union of Czechoslovak Writers and the course and results of the conferences it organized in 1954. The third focuses on the satirical magazine Dikobraz and the social problems it criticized.

Obsah

Anotace -----	4
Annotation -----	5
Úvod -----	7
1. Původ a vývoj satiry, její novodobá česká modifikace -----	10
1. 1 PŮVOD SATIRY, JEJÍ VÝKLAD A DEFINICE-----	10
1. 2 VÝVOJ SATIRY VE SVĚTĚ -----	12
1. 3 VÝVOJ SATIRY V ČECHÁCH-----	14
2. Svaz československých spisovatelů a satira v roce 1954 -----	19
2. 1 OKOLNOSTI VZNIKU SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ -----	19
2. 2 KONFERENCE A DISKUZE O SATIŘE V ROCE 1954-----	21
2. 3 VÝSLEDKY KONFERENCÍ A PRAVIDLA TVORBY BUDOVAATELSKÉ SATIRY -----	31
2. 4 POHLED SLOVENSKÉHO TISKU -----	38
3. Časopis dikobraz v kontextu doby -----	41
3. 1 STRUKTURA DIKOBRAZU -----	41
3. 2 DIKOBRAZ JAKO ZRCADLO KONFERENCÍ Z ROKU 1954 A ROKU 1955-----	48
Závěr -----	58
Seznam zkratek -----	60
Prameny a literatura -----	61
Seznam příloh -----	64
Přílohy -----	67

Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolila satiru první poloviny 50. let 20. stol. v Československu. Konkrétně roky 1954 a 1955. Domnívám se, že tato doba byla pro satiru zlomová, protože došlo k utvoření v podstatě úplně nového žánru – budovatelské satiry. Práce je zaměřena na konference Svazu Československých spisovatelů (dále jen SČSS), které vzniku budovatelské satiry předcházely¹ a na časopis Dikobraz. Dikobraz byl totiž jediné periodikum, které se satirou přímo zabývalo a nutně tedy muselo na konference o ní reagovat. Vím, že dnes je tento časopis známý hlavně jako *zábavný* prvek minulé doby, ale málokdo již ví, jak důležitou roli hrál při prosazování socialistické ideologie. Myslím tedy, že je důležité v dnešní době tuto roli připomenout a ukázat, že i to, co se zdálo být *neškodné*, bylo vlastně pečlivě promyšlenou propagací.

Prací, které by se tématem satiry zabývaly, není mnoho. Ve většině z nich je o satirě a konferencích z roku 1954 pouze kusá zmínka, že byly. Největší oporou mi v tomto směru byly publikace Michala Bauera, zabývajícího se SČSS a Dagmar Blümlové, která mnou zvolenému období věnovala celou kapitolu své knihy. (Bauer, Michal: *Ideologie a paměť*. Jihlava, H&H 2003; Blümlová, Dagmar: Aloys Skoumal. *Ironik v české pasti*, České Budějovice, Jihočeská univerzita 2005. (Čas skuhrajících múz, s. 231-291.)) Pohledu na vývoj literatury v poválečném období jsou věnovány *Dějiny české literatury*, ve kterých jsou základní informace i o vývoji satiry. (Janoušek, Pavel a kol.: *Dějiny české literatury 1945-1989, I-IV*. Praha, Academia 2007-2008) Pro vývoj satiry ve starší době a ve světě se osvědčil *Lexikon české literatury* a různé encyklopedie, především *Ottův slovník naučný*. (*Lexikon české literatury 1-4*, Praha, Academia 1985-2002. (Vladimír Forst a kol.); *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí 22*. Olomouc, Paseka/Argo 2000.) Tyto publikace mi pomohly v teoretickém ukotvení práce. S orientací v jednotlivých významných osobnostech doby mi pomohl *Slovník české literatury*, který je také dostupný online. <<http://www.slovníkceske literatury.cz>>

O časopisu Dikobraz je napsána pouze jedna monografie, jejímž autorem je Jiří Pernes. (Pernes, Jiří: *Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945-1990*. Brno,

¹ Jedná se o konference z 5. -6. 4. 1954, věnované obecným otázkám Svazu a z 3. -4. 11. 1954, věnované přímo nové úloze satiry.

Barrisister & Principal 2003.) Tato publikace se však časopisem zabývá velmi povrchně. Pernes vlastně jen vykládá některé události z dějin Československa a příkládá k nim kreslené vtipy z tohoto časopisu. Hlubšímu pohledu na Dikobraz nevěnuje pozornost.

Největším přínosem pro můj výzkum byla samozřejmě pramenná základna. Konferencím byla v roce 1954 věnována velká pozornost na stránkách Literárních novin a Kulturného života, které vydával SČSS. Z nich jsem čerpala informace o průběhu konferencí, účastnících a datu a místě konání. Literární noviny také otiskly plné znění nových stanov Svazu. Jako málo vhodný pramen se nakonec ukázalo Rudé právo, které informuje v podstatě jen o dubnové konferenci a samotné satire se vůbec nevěnuje. Archiv SČSS umístěný v Památníku národního písemnictví je neuspořádaný, a tedy těžko přístupný. Domnívám se ale, že informace otisknuté v novinách byly pro mou práci dostačující. Pro výzkum o časopisu Dikobraz mi sloužil samotný časopis. Jiné prameny k němu se v podstatě nevyskytují. Všechna periodika, kromě Dikobrazu, jsou přístupná na internetových stránkách archivu Ústavu pro českou literaturu <[http://archiv.ucl.cas.cz./](http://archiv.ucl.cas.cz/)>.

Abych lépe pochopila dobový diskurs, využila jsem několik publikací, které byly v této době a o této době vydány. Badatelsky nejpřínosnější byla příručka Pojd'te s námi dělat satiru. (Krátký, Radovan: Pojd'te s námi dělat satiru. Praha, Práce 1956.) Josef Hiršal a Ota Šik ve svých pamětech působivě vykreslují působení a vliv Komunistické strany Československa na všechny oblasti lidského života. (Hiršal, Josef – Grögerová, Bohumila: Let let 1. Pokus o rekapitulaci. Praha, Rozmluvy 1993. (1954, 1955, s. 85-161.); Šik, Ota: Jarní probuzení. Iluze a skutečnost. Praha, Mladá fronta 1990. (Korupce ve stranickém aparátě, s. 24-32; Politické procesy, s. 40-50.)) Výběr povídek z Dikobrazu a básnická sbírka Jiřího Picka zase naznačují, že proces přeměny satiry nebyl náhlý, ale šlo o pozvolný děj již od roku 1953. (Bradáč, Karel (ed.): Dikobraz se směje. Výběr ze současných humoristických a satirických povídek. Praha, Práce 1953; Pick, Jiří Robert: Bez ubrousku. Praha, Práce 1954.)

Bakalářská práce je rozdělena na tři části, které se vzájemně prolínají. Cílem práce je zmapovat vývoj satiry v roce 1954, s pomocí konferencí a debat, které se jí týkaly. Tyto výsledky pak porovnat s ročníky časopisu Dikobraz (1954 a 1955) a zjistit, zda se nějakým způsobem vlivem konferencí změnilo. Výsledkem bude

pohled na utváření dobového diskursu a způsoby, jakými se KSČ snažila jeho vznik ovlivňovat. Práce se také zabývá otázkou úspěšnosti propagace politické ideologie.

První kapitola bakalářské práce se zaměřuje na excerpci výkladových příruček s ohledem na téma satiry a příbuzné pojmy. Objasňuje původ samotného výrazu satira a vývoj tohoto literárního díla v Československu. Vše se snaží ukotvit i v celosvětovém kontextu. Je vhodným podkladem pro pochopení pozdějšího vývoje satiry a dalších kapitol.

Druhá kapitola se již podrobně věnuje vývoji satiry ve vytyčené první polovině 50. let. 20. stol, tedy především již zmíněným dvěma konferencím a uveřejněným debatám o satirě. Pro dobové ukotvení jsou zde stručně předneseny dějiny vzniku SČSS a rozebrány jeho nové stanovy. S pomocí komparace jednotlivých referátů přednesených na téma satiry jsou vybrány a předloženy požadavky, které byly Svazem kladeny na nově vzniklou budovatelskou satiru. Kapitola se dále zabývá vlivem KSČ na dění okolo satiry a vlivem Sovětského svazu.

Zkonkretizováním získaných požadavků a jejich aplikací na časopis Dikobraz se zabývá třetí kapitola. Pro vznik reprezentačního výběru čísel Dikobrazu, byla metodou sondy vybrána lichá čísla z každého zkoumaného roku. I tato kapitola nejprve uvádí charakteristiku časopisu a jeho dostupnost a možný vliv porovnává s ostatními periodiky. V kapitole jsou požadavky vytvořené v předchozí části komparovány s výsledky získanými studiem časopisu. Aby mohly být oba ročníky komparovány, jak mezi sebou, tak s výsledky konferencí, byly použity některé metody kvantifikace. V další části jsou pomocí studia Dikobrazu vytvořeny čtyři kategorie *kazů* doby, které ukazují, co všechno režimem považováno za nepatřičné, potažmo jak vypadala soudobá společnost a čeho si všímala nejvíce.

Práce se ale nesnaží podat podrobný výklad politických ani kulturních a společenských událostí. Předpokládá, že jsou známy. Navíc by se delším výkladem tohoto změnilo zaměření a cíle celé bakalářské práce.

Součástí práce jsou i obrazové přílohy a grafy, dokreslující jednotlivé kategorie, které jsou v práci vytvořeny.

1. Původ a vývoj satiry, její novodobá česká modifikace

1.1 Původ satiry, její výklad a definice

Slovo satira pochází z latiny² ze slova *satur*, což znamená sytý. Slovo *satur* lze chápat i jako výraz pro směsici a všehochoť.³ A právě tímto výrazem začaly být v Římě označovány dramatické frašky předváděné mládeží, které měly mnoho rozmanitých námětů. O něco později přešlo označení i na kritické lyrické básně⁴, jejichž témata i formy byly též rozmanité. A ještě déle se název *satur*/satira přenesl do významu, jaký známe dnes, tedy na básně kritizující nedostatky.⁵ S postupem doby se množství literárních útvarů, které mohou mít satirický nádech, rozrostlo ještě více. Mezi tyto útvary, tedy kromě básní, patří např. anekdota⁶, epigram⁷, satirická hra nebo román, karikatura a parodie⁸.

Podle porovnání výkladových slovníků a různých učebnic jsou si jednotlivé definice satiry velmi podobné. Je možné říci, že slovníková hesla jsou v podstatě úplně stejná a mnozí autoři od sebe doslovně opisují. Můžeme použít příklad z počátku 20. stol. U hesla satira v encyklopedii Komenského slovník naučný⁹ je použit ten samý výklad jako v o šest let starším díle Nový velký ilustrovaný slovník naučný.¹⁰

² Od 16 stol. si lidé slovo satira díky zvukomalebné shodě spojují také s řeckými Satyry. Tato slova si jsou opravdu podobná, ale správnost odvození je velmi nepravděpodobná.

Satyrové jsou podle řecké mytologie zařazováni mezi polobohy, a také jsou chápáni jako lesní démoni. Dělalí doprovod bohu vína Dionýsovi. Byli velmi prostopášní a veselí, tančili a hráli na hudební nástroje. Primus Sobotka, Heslo Satira, in: Riegrův slovník naučný VIII (dále jen RSN), Praha 1870, s. 154.

³ Tohoto slova bylo ve starověkém Římě používáno i ve spojení *satura lanx*, což znamená mísu naplněnou rozmanitým ovocem, která byla přinášena jako oběť bohyni Ceres. Ta je podle římské mytologie považována za bohyni plodnosti a úrody. Dále je známé i slovní spojení *satura lex*, které značí zákon obsahující různá témata. Tamtéž, s. 152.

⁴ Za prvního autora těchto básní je považován římský básník Quintus Ennius (239-189 př. n. l.) se svou sbírkou *Saturae*. Tamtéž, s. 152.

⁵ Za prvního autora satir v tomto smyslu je považován Říman Gaius Lucilius (149-103 př. n. l.). Napsal knihu *Consilium deorum*. Tamtéž, s. 153.

⁶ Velmi stručný a krátký příběh nejčastěji pouze v ústním podání. Satirická anekdota má za úkol upozornit na negativní vlastnosti aktérů příběhu. Jaroslava Heřtová – Jiřina Táborská, Heslo Anekdota, in: Slovník literární teorie (dále jen SLT), Praha 1984, s. 21.

⁷ Krátká, často satirická báseň, která vystihuje nějaký společenský nedostatek. Znáмым pisatelem epigramů byl Karel Havlíček Borovský (1821-1856). J. Táborská, Heslo Epigram, in: SLT, s. 93-95.

⁸ Parodie zesměšňuje nějaké literární dílo. Naproti tomu karikatura zesměšňuje přesně určenou osobu. Pokud se autor snaží zesměšnit pouze určitou kategorií osob, např. osoby veřejně činné, jedná se o tzv. paskvil. Masarykův slovník naučný VI (dále jen MSN), Praha 1932, s. 474.

⁹ Komenského slovník naučný IX (dále jen KSN), Praha 1938, s. 516.

¹⁰ Nový velký ilustrovaný slovník naučný XVI, Praha 1932, s. 99.

Toto zjištění by mohlo napovídat faktu, že satira se stala již natolik populárním a ustáleným pojmem, že úprava slovníkového hesla přišla autorům zbytečná. Důkazem toho by mohla být i skutečnost, že satirickým dílem se dnes může stát téměř jakýkoli literární útvar a satira je tedy velmi oblíbeným prvkem vyjádření se.

„Jedná se o literární umělecké dílo, jehož cílem je pomocí humoru, ironie, sarkasmu a posměšného zobrazení skutečnosti a nadsázky pojmenovat a odsoudit záporné společenské jevy, lidské vlastnosti nebo vztahy z hlediska určitého ideálu.“¹¹ Neměli bychom však zaměňovat veškerá humorná¹² či ironická¹³ díla za satirická, právě naopak. Aby mohlo být satirické dílo účelné, nemusí být nutně humorné. Ironie je pak satiře velmi často jakoby nadřazena. Příkladem satiry bez humoru je *Skromný návrh* od Johnatana Swifta, který ještě bude zmíněn. Toto dílo však musí být nutně bráno jako ironické.

S postupem doby by se dalo říci, že se mění náhled na satiru a poměr humoru v ní. Zdá se, že satira nabývá na břitkosti a kritice. Stává se více důraznou. Stále bývá vtipná, ale humor rozhodně není její prioritou, chce být více ostrá. Problémy, které satira kritizuje, jsou obrazem doby. Vypovídají o společnosti více, než by se možná zdálo. Pomocí satiry si lze udělat obrázek o úrovni sociálních vztahů, společenském životě, politické situaci, i o úrovni vzdělání a kultury apod. Je možné poznat i touhy společnosti, protože satira porovnává skutečnost s vysněným ideálem. Jindy zase nutí lidi zamyslet se nad svými slabostmi a změnit je.

Satiru lze rozdělit na dvě skupiny. Ta dobová je omezena na krátký časový úsek a za změněných podmínek pozbývá významu. Kdežto satira obecná, která kritizuje stálé nebo opakující se lidské nedostatky nebo společenské poměry, má úspěch stálý.¹⁴

¹¹ Malý slovník literárních pojmů a autorů, Brno 1994, s. 43.

¹² Definovat samotný humor je velice obtížné. Z humoristického díla by měla vyzařovat lehkost a laskavost. Nemělo by být zatíženo nějakou hlubší myšlenkou a čtenář by se při jeho čtení měl od srdce zasmát. Ve Slovníku literární teorie je citován Jean Paul, který toto krásně vystihuje: „žert nezná jiný cíl, než své vlastní bytí“. Milan Pávek, Heslo Humor, in: SLT, s. 141. Satira si tedy humor od humoristických děl „pouze půjčuje“ a přidává k němu ještě další myšlenkové roviny. Více dopodrobna je postavení humoru a satiry rozebráno v: Karel Poláček, O humoru v životě a umění, Praha 1961.

¹³ Ironické vyjádření obrací význam pozitivně vyjádřené skutečnosti na její opak, tady v podstatě vyjadřuje negativní postoj mluvčího k dané skutečnosti. Toto vyjádření ale nemusí být vždy myšleno jako satirické (ve smyslu snahy svým vyjádřením něco změnit). Naproti tomu satira používá prvek ironie téměř pokaždé.

¹⁴ MSN, s. 474.

1.2 Vývoj satiry ve světě¹⁵

Jako literární dílo se začala satira vyvíjet ve starověkém Římě, ale objevují se i názory, že satira byla používána již v Řecku a Egyptě.¹⁶ Nicméně velcí tvůrci satiry starověku pocházejí právě z Říma. Patří mezi ně Marcus Tullius Varro Reatský (116-27 př. n. l.), který psal tzv. Menipskou satiru. Ta je spjata s činností filozofa Menippa z Gadar (1. ½ 3. stol. př. n. l.). „Její charakteristickou formou bylo tzv. prosimetrum, založené na střídání prózy a verše. Obsahově byla komicko-satirická i parodistická s neobvyklými, až výstředními náměty.“¹⁷ Mezi další velké starověké satiriky patřil Decimus Junius Juvenalis (39-119), který psal o nemravnostech obyvatel Říma. Jeho satira je více krutá než předchozí a snaží se zlo ve společnosti napravit.

Ve středověku satira i její role spíše upadala. „Nejčastějšími náměty byly satiry zvířecí a stavovská kritika, ale obojí bylo příliš bezelstné a groteskní, než abychom mohli mluvit o čisté satire.“¹⁸ Souvisí to i s tím, že ve středověku byla velmi výrazná úcta k tradici, kterou prolomila až renesance.¹⁹ Díky tomu se v renesanci satira proměnila v nástroj prosazování nových idejí a mravů. Mohla sloužit jak k projevování osobních pohnutek a sympatií či antipatií²⁰, tak i k boji za lepší společnost. Nejznámějším renesančním satirikem byl Erasmus Rotterdamský (1467-1536) se svým spisem *Chvála bláznovství*. Méně známý, ale podobně významný byl Ulrich

¹⁵ Satirických děl vzniklo opravdu velké množství. Tato část práce se snaží přiblížit ta nejdůležitější spolu s jejich autory. Avšak o tom, jak má vypadat typické satirické dílo a zda má být humorné či ne, se dnes vedou rozsáhlé diskuse, které náležejí do sféry literární vědy. Tato část práce se tedy snaží předložením vybraných titulů ujasnit čtenáři, jak je satirické dílo chápáno v celé práci. Pro ilustraci světového vývoje jsou vybrána díla, která jsou známá v širokém okruhu veřejnosti a byla přeložena do několika světových jazyků. V další podkapitole o vývoji satiry v Čechách jsou od 19. stol. pro každé zlomové období vybíráni autoři takto, jeden spojující satiru s humorem a druhý píšící satiru spíše ironickou, více sžíravou a očištnou.

¹⁶ Tento názor je zmíněn jako jedna z možných alternativ v encyklopedii František Harlas, Heslo Satira, in: Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí XXII (dále jen OSN), Olomouc 2000, s. 677. Naproti tomu v encyklopedii P. Sobotka, in: RSN, s. 152. je názor popřen. Sobotka zmiňuje Římského básníka Quintiliana (35-100), který termín satira použil jako první, a to pro popsání děl Gaia Lucilia (149-103 př. n. l.). Quintilian dodává, že tento literární směr náleží zcela Římanům. (Satira quidem tota nostra est.). I když je tato Quintilianova věta napsána i v Ottově slovníku, je vzápětí popřena jako přehnaně sebevědomá. O tom, že první zárodky satiry jsou v Řecku, se píše i v encyklopedii Universum. Všeobecná encyklopedie VII, Praha 2001, s. 375., kde jsou jako příklad Řecké satiry uvedeni Archilochos (7. stol. př. n. l.) a Aristofanes (448-385 př. n. l.). Aristofanes opravdu psal divadelní hry se satirickým nádechem, ale slovo satira nebylo v Řecku používáno. Dále se o tomto píše v: Pavel Bělíček, Heslo Satira, in: SLT, s. 335. „[...]byly starými formami satiry starořecké jamby – posměšné básně v jambickém metru, jimiž proslul zvláště Archilochos (650 př. n. l.).“

¹⁷ Libor Pavera, Heslo Satira, in: Lexikon literárních pojmů, Olomouc 2002, s. 322.

¹⁸ F. Harlas, in: OSN, s. 680.

¹⁹ Tamtéž, s. 679.

²⁰ Tímto způsobem používal satiru Pietro Aretino (1492-1556), který pomocí svých satirických básní dokonce i vydíral své nepřátele. OSN, s. 680.

von Hutten (1488-1523), který svými pracemi podporoval Martina Luthera a je jedním z možných autorů *Epistolae obscurorum virorum*²¹. Dalším, kdo se zasloužil o to, že se satira dostala na výsluní pozornosti, byl Francois Rabelais (1483-1553) s románem Gargantua a Pantagruel.

Hned na začátku 17. století, v roce 1605, vyšel první díl románu Miguela de Cervantes y Saavedra (1547 – 1616) *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*. „Je to melancholické satirické dílo kritizující celý světový názor a blouznivou rytířskou romantiku.“²² Celá novověká satira byla hlavně v 17. stol. „[...] hodně rozverná a pomáhala odstraňovati staré návyky, předsudky a zlořády, razíc tak dráhu tehdáž se vyvinujícím novému životu kulturnímu, náboženskému a sociálnímu“.²³

Na počátku 18. stol. publikoval Johnatan Swift (1667-1745) své satirické dílo *Skromný návrh*. Toto dílo bylo především pro vývoj britské satiry velmi důležité. Jedná se totiž o první satirickou essey, na kterou posléze navazovalo mnoho dalších autorů.²⁴

Za světové autory satir v 19. stol. jsou považováni také Nikolaj Vasiljevič Gogol (1809-1852) a jeho drama *Revizor* spolu s Oscarem Wildem (1854-1900), který napsal mnoho satirických románů.

V první polovině 20. století satiru reprezentoval George Bernard Shaw (1856-1950). Jeho nejznámějším dílem je *Pygmalion*, komedie kritizující zastaralé pojetí společenských tříd. V druhé polovině 20. stol. vyšel roku 1980 román *Spolčení hlupců*, jehož autorem byl John Kennedy Toole (1937-1969).²⁵

Nejvíce se satira rozvíjela v období bojů, ať již šlo o boje sociální, náboženské, politické nebo literární. V době Velké francouzské revoluce se stala politická satira velmi rozšířenou zbraní. Stejně tak sloužila v Rusku v boji liberálů se samoděržavím

²¹ *Dopisy tmářů*. Jedná se o satirické dopisy, které se objevily na počátku 16. stol. v Německu. Tyto dopisy zesměšňují život mnichů a učenců. Heslo *Epistolae obscurorum virorum*, Wikipedia, [online encyklopedie] naposledy aktualizováno (dále jen akt.) 9. 3. 2010 [citováno (dále jen cit.) 13. 11. 2009], dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Epistolae_obscurorum_virorum>

²² F. Harlas, in: OSN, s. 680.

²³ P. Sobotka, in: RSN, s. 152.

²⁴ Dílo bylo vydáno v roce 1729 a jeho celý název zní *Skromný návrh: jak zabránit tomu, aby děti chudšů nepřipadaly na obtíž rodičům i zemi, a jak to zařídit, aby z nich měla veřejnost prospěch*. Autor se zamýšlí nad problémem chudých Irů. V satire jim navrhuje prodávat své děti bohatým Angličanům jako jídlo. Navíc se snaží zesměšnit autoritu britského úřednictva. Johnatan Swift je ale více znám pro svůj román *Guliverovy cesty*, který je také satiricky laděný. Heslo *A Modest proposal*, Wikipedia [online encyklopedie] akt. 9. 3. 2010 [cit. 9. 3. 2010], dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/A_Modest_Proposal>

²⁵ Autor napsal román již v roce 1962-1963, ale nepodařilo se mu jej vydat. Malý labyrint literatury, Praha 1997, s. 460.

a v podstatě stejně, jako zbraň, slouží dodnes.²⁶ Pro vznik satirického díla je nutné jakési duchovní napětí ve společnosti, chvíle, kdy probíhají konflikty a střety zájmů, které velmi intenzivně působí na širokou veřejnost. Je to logické již pro samotnou podstatu těchto děl, v době klidu a pohody není nutné, aby se pokoušela něco změnit. Nejinak je tomu v českých dějinách. Satirická díla se objevují za husitských válek, po bitvě na Bílé hoře i v 19. stol, kdy se Češi pokouší vymezit svou národnost v rakouské říši.

Většinou píše satirická díla ta strana, která se ve střetu zájmů cítí být vládnoucí stranou utlačována. Jedinou výjimkou je druhá polovina 20. století, kdy začala být satira používána i politickými režimy k jejich propagandě. V podstatě se tak na chvíli úplně změnila její podstata. Místo, aby kritizovala nedostatky těchto společenských zřízení, odváděla pozornost k zástupným problémům či k nepřátelům systému. Je to patrné i v tehdejší Československu. Satira se tu stala politickým nástrojem výchovy správného socialistického občana. Objevovala se samozřejmě i satirická díla, která proti komunismu vystupovala, ale ta byla přísně cenzurována.

1.3 Vývoj satiry v Čechách

V dějinách české literatury lze najít opravdu velké množství satirických literárních děl. První dochovaná díla jsou z období renesance a jako námět byly většinou brány všední starosti měšťanů. Za první satirické dílo je označována hra *Mastičkář*²⁷, kterou následovala další díla od neznámých autorů. Mezi tato díla patří *Hradecký rukopis*²⁸, *Podkoní a žák*²⁹ a *Píseň veselé chudiny*³⁰. Prvním známým autorem

²⁶ MSN, s. 474.

²⁷ Hra *Mastičkář* (ze 40. let 14. stol.) je vlastně zlomek velikonoční hry *O třech Mariích*. Dílo je napsáno česko-latinsky. Jaroslav Kolár, Heslo *Mastičkář*, in: *Lexikon české literatury 3/I-II* (dále jen *Lexikon*), Praha 2000, s. 146.

²⁸ Dílo obsahuje 11 samostatných částí, mezi které patří *Desatero Kázanie Božie*, *O lišce a džbánu* a *Satiry o řemeslnících a konšelích*. Tato jednotlivá díla vznikala v průběhu celého 14. stol. Jsou satirou namířené proti mravním nedostatkům v životě společnosti. Autorství rukopisu je sporné, není jasné ani to, jestli bylo autorů více, nebo jediný. Název je uměle vymyšlený až v 19. stol. Jan Lehár, Heslo *Rukopis Hradecký*, In: *Tamtéž*, s. 1327-1328.

²⁹ Dílo vzniklé asi v roce 1398. Jako autor satiry je někdy označován Smil Flaška z Pardubic, ale rozbor verše vedl k vyloučení tohoto tvrzení. Dílo pouze vzniklo v tzv. Smilově škole. Báseň je typickou ukázkou satiry zaměřující se na kritiku společenských stavů a scholastických disputací. J. Lehár, Heslo *Podkoní a žák*, in: *Tamtéž*, s. 958-959.

satir je Smil Flaška z Pardubic (asi 1350-1403), který v reakci na politické dění své doby napsal dílo *Nová rada*. V následujícím období husitství byla satira hojně využívána oběma zneprátelenými tábory. Vavřinec z Březové (asi 1370-1437) například ve svém díle *Báseň vznešené koruny české* satiricky zobrazuje útěk křižáckého vojska. Politické a náboženské dění doby předbělohorské pak ve spisku *Prostpravda*, které použil jako komentář ke svým *Pamětem*, popisuje Mikuláš Dačický z Heslova³¹ (1525-1625). Za autora satirických děl lze také považovat Jana Amose Komenského (1592-1670) a jeho knihu *Labyrint světa a ráj srdce*. *Satira na Čtyři stavy* vzniklá na přelomu 17. a 18. stol., je dalším z řady děl, u nichž neznáme autora. Toto dílo je velmi široce zaměřeno jak proti duchovenstvu, tak světské vrchnosti, ale kritizuje i nedostatky obyvatel venkova a města³².

Mezi autory, kteří se zasloužili o oblíbenost satiry v 19. stol patří Svatopluk Čech (1846 – 1908)³³ a především Karel Havlíček Borovský (1821-1856)³⁴. Zlomovým obdobím se stal počátek 20. stol., kdy došlo k první světové válce a následně k vytvoření Československa. Jako příklad dobových autorů satirických děl uvádím Jiřího Haussmanna (1898-1923)³⁵ a Jaroslava Haška (1883-1923)³⁶. V období první republiky nebylo mnoho příležitostí pro vytváření satirických děl. Ta vzniklá jsou spíše laskavějšího charakteru a chybí jim výrazná a tvrdá kritika. Nejznámějšími umělci této doby tvořícími satiru jsou Jiří Voskovec (1905-1981) spolu s Janem Werichem (1905-1980) a také Karel Poláček (1892 – 1945)³⁷. Ani během druhé světové války se satirická tvorba neodmlčela naplno. V roce 1942 napsal Zdeněk Jirotka (1911-2003)³⁸ svůj

³⁰ Hra vzniklá koncem 14. stol. Je to varování před zahálkou přinášející bídu. J. Lehár, Heslo *Lyrika středověká*, in: *Lexikon 4/I-II*, s. 1945-1946.

³¹ Emil Pražák, Heslo *Mikuláš Dačický z Heslova*, in: *Lexikon 1*, Praha 1985, s. 509-510.

³² I název díla je uměle vymyšlený pro moderní edice. Dílo bylo nalezeno na Klatovsku, odkud nejspíš také pochází a jeho autorem je pravděpodobně městský vzdělanec. J. Kolár, Heslo *Satira na čtyři stavy*, in: *Lexikon 4/I-II*, s. 35.

³³ Satirický nádech má jeho kniha *Nový epochální výlet pana Broučka, tentokráte do XV. Století*.

³⁴ K. H. Borovský je považován za jednoho z největších českých autorů satiry vůbec. Mezi jeho nejznámější díla patří *Křest svatého Vladimíra*. Na rozdíl od S. Čecha se K. H. Borovský svými satirami snaží otevřít oči současné společnosti mnohem přímější a tvrdší formou. Viz poznámka č. 15.

³⁵ Jeho díla *Zpěvy hanlivé, Občanská válka, Divoké povídky a Velkovýroba ctnosti* „zesměšňují poměry v skomírajícím rakouskouherském mocnářství i nově vzniklé Československé republice“. Malý labyrint, s. 460.

³⁶ Haškovou nejznámější knihou jsou samozřejmě *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*. Dílo je opět vybráno jako protipól otevřenější kritiky J. Haussmanna. Viz poznámka č. 15.

³⁷ Sám K. Poláček za satirické označil dílo *Na prahu neznáma*. Oleg Malevič, Karel Poláček, čeští satirikové vůbec a válka se satirou v Čechách, in: Erik Gilk (ed.), *Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století*, Boskovice 2004, s. 22-34, zde s. 27.

³⁸ Zdeněk Jirotka po roce 1951 střídavě působil i v redakci časopisu *Dikobraz*.

román *Saturnin*³⁹, který je psaný opět laskavým humorem s náznaky satiry. Další satirická díla vznikala dokonce i v ghettu Terezín.⁴⁰

Po druhé světové válce se utvořilo Divadlo satiry. Námětem jeho her bylo vyrovnání se se situací po válce a s fašismem. Některé satirické hry dokonce naznačovaly možnost další světové války.⁴¹ „Již v těchto hrách se objevovala dobová geopolitická orientace české levicové kultury: nedůvěra k západu a západním politikům.“⁴² Při kritice politického režimu bylo navíc komunistické hnutí poválečnými satiriky úplně vynecháno. Mnoho divadelních her v podstatě prosazovalo utváření KSČ a „pohyb vpřed“ k revoluci. Svou politickou otevřeností se ale později dostaly do konfliktu s nově se utvářejícími politickými normami. Po komunistickém převratu bylo nežádoucí prosazovat další „posouvání se vpřed“, protože strana měla zájem na zachování statusu quo, aby tak upevnila svůj režim. To nakonec vedlo k obrácení názoru na užitečnost divadla i samotné satiry a pak až k úplnému ukončení činnosti divadla v roce 1949.⁴³ Prosazovat se v té době začaly budovatelské romány a socialistický realismus. Satira se stala nežádoucí, protože mohla útočit na vzniklou politickou situaci a ohrožovat její postavení.

Pro kontrolu a úpravu vznikajících literárních děl byl na přelomu let 1948/1949 zřízen Svaz československých spisovatelů⁴⁴, který také prováděl cenzuru. Když se Svazu nedařilo politickou satiru vyřadit z repertoáru úplně, začal se snažit řídit autory tak, aby jejich díla podporovala komunistickou ideologii.⁴⁵ Terčem satirických děl se tak mělo stát maloměšťáctví, podle Svazu již přežitý společenský typ. To se projevilo i v nově vycházejících satirických hrách a také v satirickém časopisu *Dikobraz*. Tento časopis „[...] si udržel monopolní postavení jediného humoristického periodika po následující čtyři desetiletí“.⁴⁶ Po celou tu dobu byl pod přísným dozorem SČSS,

³⁹ Ani pro tuto dobu, stejně jako pro předchozí, jsem nevybrala žádné dílo, které by bylo satiricky ostré jako protipól *Saturninovi*. Terezínskou satiru pak považuji za jakýsi nový rozměr satirických děl. Viz poznámka č. 15.

⁴⁰ Více o této tematice v: Ludmila Chládková, Humor vězňů terezínského ghetta, in: E. Gilk (ed.), Karel Poláček, s. 59-70.

⁴¹ To byla především hra Vratislava Blažka (1925-1973) s názvem *Král nerad hovězí*. Pavel Janoušek a kol., Dějiny české literatury 1945-1989, I. 1945-1948, Praha 2007, s. 281.

⁴² Tamtéž, s. 278.

⁴³ Srov: Tamtéž, s. 282-3.

⁴⁴ Toto uskupení vlastně vzniklo ideologickou přeměnou Syndikátu českých spisovatelů, což bude vysvětleno v další kapitole.

⁴⁵ O autorech a dílech vznikajících v této době bude pojednávat následující kapitola.

⁴⁶ Srovnej: P. Janoušek a kol., Dějiny, I. 1945-1948, s. 316.

nebo přímo KSČ a stal se ukázkovým příkladem pohledu vedoucí strany na prosazování politické ideologie pomocí satiry.

Role satiry byla dokonce řešena na samostatném sjezdu SČSS v roce 1954. Na něm bylo rozhodnuto, jakým směrem se budou satirická díla ubírat a proti jakým *nešvarům* by měla vystupovat.⁴⁷ Vznikl pojem budovatelská satira, která začala být považována za možný prostředek výchovy, ale stále v ní fungovala velmi přísná cenzura. „Na jedné straně se sice vedly rozsáhlé diskuze o potřebě satiry, na straně druhé byly ostře hlídány meze povoleného a byly tabuizovány celé schematické oblasti.“⁴⁸ Kritizovanou oblastí se měly stát dílčí nedostatky a překážky, které bránily sovětskému společenskému řádu v cestě k plnému rozvoji a projevy západní kapitalistické společnosti. Mezi dílčí nedostatky patřily například fronty v obchodech a na úřadech, zásobovací potíže a složité jednání s domovní správou, tj. komunálem. Díky tomu vznikl nový pojem komunální satira.

Postupně se tedy, kolem roku 1957, začal pohled na tvorbu satirických děl opět měnit. Místo ideologických problémů stále více satira kritizovala nedostatky každodenního života a spíše jednotlivců, než skupin. V 60. letech 20. stol. se mnoho autorů zaměřilo na satiru historickou⁴⁹, když v námětech z českých dějin hledali podobnosti se soudobým režimem. Některá další satirická díla se také začala pohybovat na pomezí absurdního dramatu, jako například hry Miloše Macourka (1926-2002) a Václava Havla (1936)⁵⁰. Uvolnění atmosféry související s Pražským jarem bylo patrné i v uvolnění témat satiry. V tuto dobu začal tvořit také Miloslav Švandrlík (1932-2009)⁵¹.

⁴⁷ Proces obratu satiry z opoziční vůči straně na satiru budovatelskou byl plynulý a začal v roce 1953, konference tento směr potvrdila a označila jej za správný a oficiální. Rok 1954 je proto pro satiru zlomovým. O tom, že autoři přijali budovatelskou satiru za svou, svědčí i předmluvy nově vznikajících satirických děl. Více: František Kubka, Úvodem, in: Karel Bradáč (ed.) *Dikobraz se směje. Výběr ze současných humoristických a satirických povídek*, Praha 1953, s. 7-9. Radovan Krátký, Úvodem, in: Jiří Robert Pick, *Bez ubrousku*, Praha 1954, s. 3-6.

⁴⁸ Tamtéž, s. 416. Příkladem by mohla být hra Václava Jelínka (1920-1982) *Skandál v obrazárně*, o které bude psáno později.

⁴⁹ Zlomovým dílem tu byla *Čest a sláva* od Karla Michala (1932-1934). P. Janoušek a kol., *Dějiny*, III. 1958-1969, s. 376.

⁵⁰ Mám na mysli především divadelní hry *Hra na Zuzanku* (Miloš Macourek, 1968) a *Zahradní slavnost* (Václav Havel, 1963) Zde již satirická díla nedělím na spíše humorná a spíše ironická. Ale použiji dělení na díla satiry budovatelské, kterými se budu zabývat v dalších kapitolách a díla politicky neangažovaných spisovatelů.

⁵¹ Jeho satirický román *Černí baroni aneb válčili jsme za Čepičky* vyšel v roce 1969 a díky němu nesměl později publikovat. Román se až do roku 1989 šířil samizdatově. Srov. Tamtéž, s. 449-450. Švandrlík také několikrát přispěl do časopisu *Dikobraz*, zaměřoval se především na kritiku vnitřního nepřítele a obecné chyby ve společnosti.

Novou sférou pro využití satiry se staly texty k písňím především folkového žánru a takzvané protestsongy. Uvedu dva nejznámější autory, Karla Kryla (1944-1994) a Jaroslava Hutku (1947). V době normalizace se však situace opět obrátila a satiru zasáhla přísná cenzura. Vznikla sice specializovaná nakladatelství pro humor a satiru⁵², ale vydávala spíše politicky neakcentované humorné publikace a anekdoty. Satirická díla se začala velmi podobat budovatelské satirě 50. let., kritizováno bylo opět maloměšťáctví, špatné služby, kariérismus, jen přibyla další témata kritiky v podobě českého zahraničního exilu. Stejná schémata se měla zakrýt tematikou tělesné rozkoše, „[...] vnímané jako zdroj blahobytu a optimistické víry socialistického člověka“⁵³. K dalšímu uvolnění režimu, a tedy i satirických děl, došlo až v druhé polovině 80. let a po pádu komunismu v roce 1989.

Dnes je role satiry opět stejná, jako byla od starověku.

⁵² Nakladatelství Hu+sa (humor a satira), ediční řada nakladatelství Melantrich *Humor do kapsy* a v Lidovém nakladatelství edice *Anekdoty*. P. Janoušek a kol., Dějiny, IV. 1969-1989, s. 717.

⁵³ Tamtéž, s. 718.

2. Svaz československých spisovatelů a satira v roce 1954

2.1 Okolnosti vzniku Svazu československých spisovatelů

Svaz československých spisovatelů (SČSS) vznikl 4. 3. 1949⁵⁴ přeměnou ze Syndikátu českých spisovatelů (SČS), který vznikl již v roce 1918. Tento Syndikát byl spolek spisovatelů podporujících českou státnost. To je zřejmé již proto, že ihned po druhé světové válce v květnu roku 1945 vznikla v SČS očistná komise. Ta mezi roky 1945 a 1947 provedla několik čistek ve svých řadách a vylučovala autory, kteří spolupracovali za války s nacisty a vydávali protistátní díla. I když byla o těchto čistkách informována i Zemská ústředna státní bezpečnosti⁵⁵, rozhodně se nejednalo o čistě politický akt a SČS nebyla organizace podléhající přímo nějaké politické straně. Politický podtext mělo až další vylučování členů SČS mezi roky 1948 a 1949, kdy již SČS řídila Komunistická strana Československa a on se otevřeně přihlásil k vládě Klementa Gottwalda. V této době také bylo rozhodnuto, že místo SČS by měla být v čele socialistických spisovatelů organizace poněkud jiného rázu⁵⁶. Nemělo však dojít k rezolutnímu zrušení SČS a ustanovení zcela nového uskupení, ale pouze k transformaci uskupení stávajícího. Seznam spisovatelů označených jako „členové doporučení k ponechání probírkou členstva SČS“⁵⁷ měl být pro tuto transformaci výchozí. Podle Jana Drdy⁵⁸, který stál po celou dobu ve vedoucí pozici SČS, měli být

⁵⁴ V roce 1969 místo jednotného Svazu vznikly samostatný Svaz českých spisovatelů a Zvaz slovenských spisovateľov, SČSS tak de facto v roce 1970 zanikl.

⁵⁵ Ta chtěla zasílat od komise všechny spisy týkající se očisty, aby mohla posoudit, zda by vyloučení spisovatelé neměli být zároveň souzeni národním výborem o posouzení jejich národní cti. Srov.: Michal Bauer, *Ideologie a paměť*, Jihlava 2003, s. 34.

⁵⁶ Ne stavovského, ale ideologického založení.

⁵⁷ M. Bauer, *Ideologie*, s. 68.

⁵⁸ Jan Drda (1915-1970) český publicista, prozaik, scénárista a dramatik. Byl velmi angažovaný v prosazování komunistické ideologie do literární sféry. To se mu dařilo, protože ve stranických organizacích podporující kulturu zastával poměrně vysoké posty. V období 1948-1962 působil jako poslanec a od roku 1952 dokonce jako člen ÚV KSČ a člen kulturní komise Národního shromáždění. Předsedou SČSS byl mezi roky 1948-1956, přičemž, v období 1948-1952 byl zároveň šéfredaktorem stranického tiskového orgánu *Lidových novin*. Právě on měl na starost celou přeměnu SČS na SČSS a promýšlel všechny detaily. Byl také v čele komise a AV SČS a určoval, kdo bude přidán do seznamu schválených literátů. Veřejnosti je však více známý jako autor pohádek *Dařbuján a Pandrhola*, *Hrátky s čertem* apod. a také jako autor díla *Němá barikáda*. Ke všem těmto dílům si psal i filmové scénáře. Srov.: Aleš Haman – Radko Pytlík – Pavel Janáček, *Heslo Jan Drda*, *Slovník české literatury* [online

členy nového Svazu pouze ti, „kteří stojí na půdě lidově demokratické ideologie“⁵⁹. Pokud by tedy některý z vyloučených spisovatelů napsal dílo, které by odpovídalo ideologii Svazu, mohl být po podání žádosti opětovně přijat.

Již od ledna roku 1949 zasedal ustanovený Akční výbor SČS (AV SČS), který měl celý proces přestavby připravit. Kromě českých spisovatelů byli do AV SČS nově jmenováni i spisovatelé ze Slovenska. Společně se dohodli na stanovách organizace, které byly přijaty, jak již bylo zmíněno, 4. 3. 1949. V květnu téhož roku byl zrušen AV SČS a veškerý majetek teď již zaniklého Syndikátu přešel do správy SČSS. Předsedou nového Svazu byl hlasováním zvolen Jan Drda. Je však jasné, že hlasování probíhalo spíše formálně a to, že bude zvolen právě Jan Drda, se vědělo přinejmenším od ledna 1949. Vyplývá to i z jeho postavení v SČS a z vedoucí pozice při ideologických prověrkách členů. Tiskovým orgánem SČSS se staly Lidové noviny⁶⁰, Kulturní politika⁶¹ a Nový život⁶², na Slovensku Kultúrny život⁶³.

Ve svých stanovách⁶⁴ se Svaz hlásí k odkazu SSSR a k budování socialistické vlasti. Komunistický převrat z února roku 1948 zde považuje za velmi důležitou a kladnou událost pro společnost i literaturu. Což je ve stanovách podepřeno tvrzením, že jediné v podmínkách vzniklých únorovým vítězstvím „našeho lidu“, je možné zajistit „jedinečné podmínky pro rozvoj naší literatury, umění, vědy a celé kultury“.⁶⁵ Kultura, a tedy i literární tvorba měly nabrat nový kurz a konečně se stát kvalitními, s tím, že budou *pravdivě* zobrazovat situaci v zemi. Výjimečné postavení *pravdy* a realistického zobrazení v literatuře je podepřeno další statí ve stanovách Svazu. *Pravdivost* v literárním zobrazení je zde viděna jako jediná možná cesta k úspěšné

encyklopedie], akt. 12. 6. 2010 [cit. 23. 7. 2007], dostupné z: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=937&hl=jan+drda+> >

⁵⁹ M. Bauer, *Ideologie*, s. 70.

⁶⁰ Vycházely od roku 1983. Po vzniku SČSS bylo jejich vydávání převzato nakladatelstvím Svazu do roku 1952. Poté bylo vydávání pro jejich ztrátovost zastaveno a na Lidové noviny navázaly úspěšnější Literární noviny. Od roku 1987 (respektive 1988) vychází deník hlásící se k jejich odkazu.

⁶¹ Tyto noviny (vycházející v letech 1945-1949) převzal SČSS od Syndikátu, ale byly vydávány již jen krátce, se zdůvodněním, že pracovníci musí posílit jiná svazová periodika. Posledním šéfredaktorem byl Emil František Burian. Blahoslav Dokoupil, *Heslo Kulturní politika*, *Slovník* [online encyklopedie], akt. 3. 7. 2010 [cit. 31. 5. 2006], dostupné z: <[http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=253&hl=kulturn%C3%AD+politika+](http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=253&hl=kulturn%C3%AD+politika+>)>

⁶² Měsíčník vycházející v letech 1949-1959 otiskoval hlavně beletrii a povídky na pokračování. V letech 1954-1956 byl odpovědným redaktorem František Branislav, který noviny převzal po působení v literárních novinách.

⁶³ V letech 1946-1950 vycházel dvakrát týdně, poté jako týdeník. Jeho vydávání bylo zastaveno v roce 1968, kdy na něj navázal týdeník *Literární život*. Po roce 1990 proběhlo několik neúspěšných pokusů jej oživit.

⁶⁴ Nově byly odsouhlaseny v dubnu 1954 na konferenci SČSS.

⁶⁵ *Literární noviny* ze dne (dále jen LN) 5. 4. 1954, s. 7.

a kvalitní literatuře. „Předním úkolem spisovatelů je pravdivě zobrazovat nového člověka se všemi problémy a konflikty jeho vnitřního růstu a podle pravdy zpodobovat záporné typy lidí zahnívajících a odumírajících kapitalistického světa.“⁶⁶

Avšak *pravda* byla ze strany Svazu i KSČ podrobena tvrdé ideologické cenzuře – *pravdivé* je jediné to, co ideologii podporuje. Ovšem o tom, co je *pravdivé* nerozhoduje pouze autor. Vše se děje pod dohledem Svazu a strany, přičemž inspirace je nalézána v Sovětském svazu. I toto je ve stanovách opatřeno, a to formulací, že všichni spisovatelé budou pracovat „v duchu těchto zásad SČSS a pod vedením KSČ a vlády a podle příkladů sovětské literatury“⁶⁷. Svaz se tedy rozhodl, že bude podporovat snahu KSČ o výchovu nových občanů, podporujících komunistickou ideologii. Chtěli tak vychovat *uvědomělého socialistického člověka a občana*, čehož měli dosáhnout pomocí *pravdivé realistické literatury*.

Ustanovením Svazu, jeho stanovami a výběrem jeho členů došlo i k diferenciaci spisovatelů. Zároveň byla dokončena přeměna národního směřování v literatuře. Obecně platilo, že kdo se nestal členem Svazu, měl velké problémy s vydáváním svých děl. Byl totiž považován za toho, kdo nesouhlasí se svazovými stanovami, a proto nemůže psát díla ideologicky správná. V mnoha případech se tak stalo, že ideologická hodnota díla výrazně převážila jeho hodnotu uměleckou, a přesto bylo dílo hodnoceno velmi kladně. I když Jan Drda ve svém referátu na dubnové konferenci SČSS v roce 1954 kvalitu některých ideologicky vyzdvihovaných děl zkritizoval, byl tento trend v podstatě Svazem i stranou podporován.

2.2 Konference a diskuze o satíře v roce 1954

„Ve dnech 3. a 4. listopadu [1954 – A. V.] se konala v Praze celostátní konference Svazu československých spisovatelů o theoretických i praktických otázkách naší současné satiry. [...] Konference zhodnotila dosavadní cestu a přinesla mnoho problémů, které je třeba řešit, aby naše satira byla hlubší, ostřejší, umělečtější a účinnější.“⁶⁸ Takto začíná článek v Literárních novinách⁶⁹ podávající zprávu

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ LN 13. 11. 1954, s. 5.

o průběhu konference, která byla svolána na popud KSČ a zabývala se výlučně satirou. Její ústřední motto znělo: Aby satira byla ostrou zbraní!

Při rekonstrukci průběhu konferencí a diskusí i při představení jejich účastníků, bych chtěla přiblížit dobovou atmosféru a zároveň i politické pozadí.⁷⁰

Tomu, že svolání konference nebylo nějakým náhlým stranickým rozmarem, napovídá skutečnost, že byla velmi pečlivě připravována a předcházela jí řada vystoupení předních literátů na jiných konferencích a v diskusích. Nejprve v únoru 1954 proběhla v Praze na Slovanském ostrově výstava o satire s názvem *Smích boří a tvoří*, která měla u veřejnosti vzbudit zájem o toto téma. Poté dokonce vznikla komise satiry Svazu československých spisovatelů, která měla samostatné plenární zasedání v březnu roku 1954. Úvodní slovo na tomto zasedání měl Václav Stejskal⁷¹. Ve svém referátu uvedl, že satira používá „metody uměleckých obrazů [...] a odhaluje tak plněji a zřetelněji životní pravdu“⁷², tím plně vyhovuje představám Svazu o realistické literatuře. Také by se měla stát „zbraní v rukou vládnoucího pracujícího lidu“⁷³, kterému se tak „dostává v dějinách nebývalého úkolu i nebývalé síly.“⁷⁴ Dále Stejskal nastínil základní ideje, které se v nedávné době o satire objevily, pokoušel se je uvést na pravou míru⁷⁵ a zhodnotil dosavadní satirickou tvorbu⁷⁶. Připravil tak půdu pro úplné uvedení satiry do repertoáru Svazu.

Sama komise satiry a následná konference Svazu byly svolány s ohledem na projev Antonína Novotného ze zasedání KSČ z prosince roku 1953, ve kterém mimo

⁶⁹ Týdeník zaznamenávající dění v oblasti literatury a kultury obecně byl stranickým orgánem Svazu. Jeho šéfredaktorem v roce 1954 byl František Branislav. Mezi roky 1927-1948 vycházely Literární noviny jako nestranný měsíčník, než byly převedeny do národní správy a od roku 1952 vydávány nakladatelstvím SČSS Československý spisovatel. V této době začaly vycházet již jako týdeník. Od roku 1967 převzalo vydávání novin přímo Ministerstvo kultury a informací. V roce 1968 změnilo název na Kulturní noviny a v témže roce bylo vydávání novin zastaveno. Od roku 1990 pak vychází Literární noviny hlásící se k této tradici.

⁷⁰ Zajímá mě, zda diskutující měli opravdu vztah k literatuře potažmo k satire a jaké zastávali postoje.

⁷¹ Václav Stejskal (1922-1986) spisovatel a literární teoretik, od roku 1956 šéfredaktor nakladatelství Albatros. Mezi jeho díla patří: *Dějiny současné literatury pro děti* a *Zápas o vlastní hlas*, výběr z jeho literárních kritik.

⁷² LN 20. 3. 1054. s. 3.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Zde se hlavně pokoušel vyvrátit teze, které tvrdí, že satira nemůže být psána z pozice vedoucí ideologie. „I u nás se objevil názor, že satira byla odedávna zbraní v rukou utlačovaných a nikdy prý nebylo dobré satiry na straně vládnoucích proti utlačovaným. Tento názor[...]přehlíží jednu důležitou věc, že je rozdíl mezi charakterem třídy vládnoucí dnes a charakterem tříd, které vládly v minulosti. Cílem těchto tříd minulosti bylo vykořisťování. Cílem třídy dělnické je odstraňování vykořisťování. [...] Jde o to, že dobrá, společensky pokroková satira [...] může být jen na straně pravdy.“ Tamtéž.

⁷⁶ Při této příležitosti zmínil i časopis Dikobraz, o kterém se vyjádřil, že má mnoho nedostatků, které je potřeba odstranit.

jiné zdůraznil požadavek věnovat satíře větší pozornost. Stejný požadavek pak přednesl i na X. sjezdu KSČ⁷⁷. Novotný však opět myšlenku nové satiry jako nástroje propagandy převzal⁷⁸, a to z projevu Georgije Malenkova⁷⁹ předneseného na XIX. Sjezdu KSSS⁸⁰. Malenkov na tomto sjezdu úlohu satiry vyzdvihl a zdůraznil nutnost její kvality, když ji porovnával s věhlasem Nikolaje Vasiljeviče Gogola a Michaila Jevgrafoviče Saltykov-Ščedrína⁸¹. „Potřebujeme sovětské Gogoly a Ščedriny, kteří by ohněm satiry vypalovali ze života všecko záporné, prohnilé, zmrtvělé, všecko, co zpomaluje náš pohyb dopředu.“⁸² Tímto prohlášením dal Malenkov zároveň najevo, že odted' bude satira využívána k prosazování komunistické ideologie a k potlačení jejích nepřátel, čímž je myšleno především potlačování kapitalismu.⁸³ Je to doba, kdy se role satiry ve společnosti obrací. Satira psaná odpůrci režimu je stále tvrdě potlačována a cenzurována, naproti tomu jasné obrysy získává nový útvar – satira psaná vedoucím režimem proti jeho odpůrcům a k prosazování své propagandy – budovatelská satira.

První celostátní konference Svazu československých spisovatelů se konala 5. – 6. dubna 1954 a dala si za úkol bilancovat pětiletou existenci Svazu. Kromě českých a slovenských literátů byli na konferenci pozváni i mnozí účastníci ze zahraničí. Zdá se tedy, že konference byla poměrně významnou událostí. Tento předpoklad doplňuje i skutečnost, že se o ní psalo na titulní stránce stranického deníku Rudé právo, ze které

⁷⁷ Sjezd se konal 11. – 15. 6. 1954.

⁷⁸ Nepřímo to potvrzuje i V. Stejskal v jednom ze svých projevů na plenárním zasedání komise pro satiru SČSS, který byl otisknut v Literárních novinách. „Ne nadarmo se ozvalo volání po dnešních Gogolech a Saltykovech-Ščedrincech v poslední době s tribuny XIX. Sjezdu KSSS, ne nadarmo zaznělo i na prosincovém zasedání KSČ.“ LN 20. 3. 1954, s. 3.

⁷⁹ Georgij Malenkov (1902-1988) ruský státník a politik. V této době byl předsedou rady ministrů SSSR (1953-1955). Za života Josifa Stalina (1878-1953) měl na dění v sovětském svazu velký vliv. Těsně po Stalinově smrti se dokonce nakrátko stal prvním tajemníkem KSSS (5. – 13. 3. 1953). Jeho vliv však postupně upadal a v roce 1961 byl Malenkov vyloučen ze strany a zbaven všech funkcí. Srov: Heslo Georgij Malenkov, Wikipedia [online encyklopedie], akt. 12. 6. 2010 [cit. 4. 6. 2010], dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Georgiy_Malenkov>

Více: Anatolij Nikolajevič Ponomarev, U chrabrych smerti net, Moskva 1978.

⁸⁰ Sjezd se konal v říjnu 1952.

⁸¹ Ruský spisovatel (1826-1889) jeho nejznámějším dílem je *Golovlevské panstvo* a *Historie jednoho města*. Brojil proti carismu a přehnané byrokracii. Srov: Heslo Mikhail Saltykov-Shchedrin, Wikipedia [online encyklopedie], akt. 12. 6. 2010 [cit. 11. 6. 2010], dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Mikhail_Saltykov-Shchedrin>

⁸² O. Malevič, Karel Poláček, s. 22.

⁸³ To, že KSČ tuto myšlenku převzala je další ukáзка její snahy napodobovat KSSS, kterou považovala za svůj vzor, ve všech ohledech. Navíc se k této myšlence následování sovětského svazu v jeho krocích otevřeně hlásí SČSS ve svých stanovách, kde píše, že byl založen „Po příkladu sovětských soudruhů[...]“ a že se bude „[...]učit z klasické ruské, zejména sovětské literatury a tvořivě používat zkušenosti jejích mistrů.“. LN 5. 4. 1954, s. 7.

zpráva zabírala poměrně velkou část⁸⁴. Delegace dvaceti členů konference byla dokonce přijata i prezidentem Antonínem Zápotockým na Pražském hradě a posléze na konferenci přečetla jeho dopis. Zápotocký viděl v literatuře *denní chléb* lidu, který z ní čerpá poučení a sílu. Proto spisovatele nabádal: „Napište díla, v nichž ukážete dějinnou úlohu pracujících lidu, dělnické třídy i komunistické strany v boji i v práci při budování nového šťastného života, socialistické vlasti a míru.“⁸⁵ Tímto dopisem prezident v podstatě shrnul koncept socialistického realismu, do kterého se literáti snažili vpravit úlohu satiry jako literárního směru, který pomáhá při budování nového šťastného života.

Dále vyšlo speciální číslo Literárních novin⁸⁶ věnované pouze této konferenci, ve kterém jsou požadavky dalšího směřování Svazu podrobně zmíněny. Heslem hlavního referátu konference, který přednesl Jan Drda, bylo „Za pravdivost naší literatury – do boje proti schematismu“. Uvedl v něm tři základní požadavky na uměleckou tvorbu: bojovnou ideovost, pravdivost uměleckého zobrazení a lidovost. Drda byl navíc poměrně kritický k těm autorům, kteří sice píšou *ideově zapálená díla*, ale nevyhnu se při tom schematismu, povrchnosti a šedivosti, ke kterým vede především popisování dějů bez konfliktů a společnosti jako jednostranně šťastné. Jeho požadavek na kvalitní literární dílo byl, aby čtenář četl knihu s radostí. „Vždyť jen taková díla, která si lid zamiluje, mohou také vychovávat.“⁸⁷ Ve svém referátu neopomenul zmínit ani novou úlohu satiry, která měla plně vyhovovat všem jeho požadavkům. To znamená, že je lidmi oblíbená, pravdivě ukazuje konflikty, které dokáže řešit a tím lidi vychovává. Satire věnoval Drda poměrně velkou část svého referátu. Zdůraznil však, že do současné doby nebylo napsáno mnoho satirických děl, která by mohla být považována za kvalitní. V podstatě jediný, koho označil za dobrého současného autora satir, byl Václav Lacina⁸⁸. Naproti tomu Milan Lajčiak, předseda

⁸⁴ Na druhou stranu tato zpráva v podstatě vůbec neinformuje čtenáře o výsledcích konference. Pouze referuje o tom, kdo se konference zúčastnil a jak proběhla návštěva u prezidenta Zápotockého. Ale navíc je zde otisknut celý prezidentův dopis a přepsány referáty Jana Drdy a ruského spisovatele Borise Polevého, z kterých jde již mnohem lépe poznat, jaké závěry a předsevzetí by si měl každý literát z konference odnést. Rudé právo ze dne 6. 5. 1954, s. 1.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ V čísle jsou otisknuty celé referáty Jana Drdy a Milana Lajčiaka na téma vývoje české a slovenské literatury, v nichž je rozvedena i úvaha nad úlohou satiry. Také jsou zde otisknuty nové stanovы SČSS. Zpráva je samozřejmě mnohem podrobnější než v Rudém právu a čtenář si tedy může vytvořit přesnější obrázek o pohledu Svazu na směr současné i minulé tvorby. LN 5. 4. 1954.

⁸⁷ Tamtéž, s. 1.

⁸⁸ Václav Lacina (1906-1993) Mezi roky 1948-1952 byl tiskovým referentem Ministerstva spravedlnosti. Ještě předtím pracoval na Ministerstvu informací (1945-1947) a byl okresním soudcem v Praze (1947-

slovenské sekce Svazu, se v dalším referátu o satíře zmínil jen velmi okrajově a mluvil především o nutnosti správné kritiky literárních děl.

Téma úlohy soudobé satiry se řešilo i na zasedáních ÚV SČSS a formou diskuse v Literárních novinách. Do konání další konference, té o satíře, pak bylo v Literárních novinách otisknuto několik článků na toto téma. Jeden z příspěvků napsal opět Jan Drda. Tentokrát se snažil obhájit důležitost satiry v rukou vládnoucí třídy a kritizoval ty, kteří ji píšou z opačného pohledu. Satira se „zejména v oblasti estrád dostala leckdy do rukou nekvalitních lidí, maloměšťáků, lidí infikovaných třídním nepřítelem. [...] zatím se nám od těchto lidí dostalo kritiky a satiry s posic třídního nepřítele nebo s posic maloměšťáckých, satiry, která zesměšňuje například v zásadě takový přirozený zjev našeho života, jako je konání schůzí vůbec nebo uplatňování sovětských zkušeností, satiry, která útočí na samotné základní principy našeho života. Tato satira „je namířena proti vymoženostem našeho lidově demokratického zřízení.“⁸⁹ Je to příklad toho, jak se strana vypořádávala s těmi, kdo jí oponovali – byli označeni za maloměšťáky a třídní nepřítele a leckdy se stali terčem budovatelské satiry, která měla za úkol je co nejvíce pošpinit. Také je možné si vytvořit představu, které jevy byly oponenty režimu často kritizovány. Často se například obracela pozornost proti první republice jako představitelce „starých zlatých časů“.

Poměrně kriticky se o satirických dílech vyjadřuje i Jiří Robert Pick⁹⁰ v dalším příspěvku v Literárních novinách. Jeho hlavním námětem je apel na autory satiry, aby do svých děl více vkládali charakterové rysy člověka a nešlo jim pouze

1948). V letech 1952-1953 působil v Československém rozhlasu a od roku 1953 se věnoval čistě spisovatelské činnosti. Přispíval také do mnoha časopisů, mezi nimiž byl i Dikobraz a Literární noviny. Je znám jako prozaik, básník, autor satirických textů a parodií. Ihned po druhé světové válce napsal antifašistické dílo *Plechový cirkus*. V poúnorové době psal satirická díla poměrně přesně dodržující ráz budovatelské satiry. Nejznámější je zřejmě postava typického maloměšťáčka, jehož jménem psal satirické glosy do různých novin pod titulkem *Hovoří pan Jémínek*. Srov.: Blanka Hemelíková, Heslo Václav Lacina, Slovník [online encyklopedie], akt. 12. 6. 2010 [cit. 27. 11. 2006], dostupné z: <<http://www.slovníkeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=506&hl=V%C3%A1clav+lacina+>>

Více: František Křesťan, *Humor a satira laureáta státní ceny Václava Laciny*, Praha 1995.

⁸⁹ LN 17. 7. 1954, s. 3.

⁹⁰ Jiří Robert Pick (1925-1983) prozaik a dramatik. Za druhé světové války byl pro svůj židovský původ transportován do koncentračního tábora Terezín. Po válce začal, díky zájmu o literaturu, pracovat v Literárních novinách (od roku 1954) a časopisu Dikobraz, do kterých psal především satirické články. Svou diplomovou práci na Vysoké škole politických a hospodářských věd věnoval právě satíře. Práce má název *K některým otázkám specifčnosti satirického obrazu*. Ke konci 50. let založil divadlo Paraván (působilo na scéně Ve Smečkách). Jeho satirická díla se ale postupně obracela proti KSČ, a tak od 70. let nesměl publikovat pod vlastním jménem. Srov.: B. Hemelíková, Heslo Jiří robert Pick, Slovník [online encyklopedie], akt. 23. 6. 2010 [cit. 30. 11. 2008], dostupné z: <<http://www.slovníkeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=950&hl=pick+>> Více: Eduard Světlík (ed.), *Pickanterie. Koláž ze života a díla satirika J. R. Picka*, Praha 1995.

o humoristický efekt. Tím, že například maloměšťáka popíšu více do detailů a zaměřím se na to, co se odehrává v jeho myšlení, mohou lépe ovlivnit čtenáře. Ve svém projevu na konferenci o satíře se také zaměřil na satirickou poezii. Podle jeho představ nemá poezie vycházející v časopisech příliš valnou úroveň.

Samotná celostátní konference o satíře měla být „bojem za vysokou ideovost a umělecké mistrovství celé naší literatury, měla vyzdvihnout společenský význam satiry a měla jí pomoci při řešení tvůrčích problémů a při odstraňování jejích nedostatků.“⁹¹ Tak ji zhodnotil František Buriánek⁹², který ji dokonce považoval za doposud nejzdařilejší konferenci Svazu. Naproti tomu zřejmě neměla konference o satíře až příliš vysokou prioritu, protože v době jejího konání o ní v Rudém právu nebyla napsána jediná zmínka. Což je velmi zvláštní i vzhledem k vysoké účasti čelních představitelů státu, jak bude zmíněno dále. Stejně tak Literární noviny psaly o konání konference až se zpožděním několika dní a to ještě ne ve speciálním čísle, ale pouze na několika stránkách obvyklého vydání a bez otisknutých referátů. Jednalo se pouze o popis konference a obsahu referátů.

Program konference byl rozdělen do několika bloků referátů. „Zasedání se zúčastnil ministr Zdeněk Nejedlý a náměstek ministra kultury Zdislav Buřival a představitelé zastupitelských úřadů Sovětského svazu a lidových demokracií. Při příležitosti konference byl uspořádán večer z nové tvorby satiriků. Na večeru byl přítomen prezident republiky Antonín Zápotocký.“⁹³ Úvodní referát konference přednesl Václav Lacina a po něm Miro Procházka⁹⁴. Následovaly kratší příspěvky a otevřená diskuse. Stejně schéma bylo uplatněno i druhý den. Satíře zde byla definitivně přiřknuta nová úloha a úkoly v boji proti zbytkům poražené reakce a proti tomu, co v lidech zůstalo ze starého režimu. Měla by být stranická, ve smyslu stranění *pravdě, věci lidu a pokroku*.

Z celé konference byla patrná snaha mnohem více začlenit satiru do každodenní literatury. Byla přednesena myšlenka, že satira je v současné době značně izolovaná od ostatních žánrů, což je špatně. Každý dobrý realistický spisovatel by měl ve svém díle použít satiru, i když to není jeho prvotní záměr. Satira totiž humornou formou

⁹¹ LN 13. 11. 1954, s. 1.

⁹² František Buriánek (1917-1995) literární historik a kritik, od roku 1953 působil jako vedoucí kulturního odboru v kanceláři prezidenta republiky. Přispíval do Literárních novin. Jeho referát celou konferenci o satíře uzavřel.

⁹³ LN, s. 5.

⁹⁴ Miroslav Procházka (1921) slovenský básník.

zobrazuje *pravdu*, což je, jak již bylo řečeno, hlavním úkolem realistického díla. Velmi diskutovaná byla i otázka psaní satiry o závažných a velkých tématech. Takových děl, která by se nebála útočit na pravé nedostatky v celém spektru společnosti, ještě není mnoho. František Buriánek k tomu ještě dodává: „Smělost se neměří podle toho, zda satirik míří a trefuje do „velkých“, „vysoko postavených“, nebo zase do „malých“. Smělost satiry je v tom, že bije tam, kde je největší nebezpečí a že říká pravdu.“⁹⁵

Dalším z témat konference byla debata o možném vzniku divadel satiry v Praze a Bratislavě. Avšak v tomto ohledu vytkl Pavel Kohout⁹⁶ Ministerstvu kultury malý zájem a snahu podpořit vznik těchto scén. Přitom vznik divadel malých forem by podle slov Jána Kaliny⁹⁷ pomohl v boji proti braku na estrádě. O úrovni estrád se na konferenci zmínil člen ústřední kulturní komise ÚRO Valter Feldstein, a to ne příliš lichotivě. „Je třeba bojovat proti satirě, která zneužívá naléhavého volání po potřebě satiry, která se za satiru vydává, ale ve skutečnosti satirou není. Týká se to zejména estrád, kde se často vyskytují věci, jež neslouží skutečným zájmům lidu.“⁹⁸ K tomuto tématu se ve svém příspěvku vrátil i František Kožík⁹⁹, když mluvil o úskalích estrádního umění a cestách, jak podle programové správy estrád napravit chyby minulosti. „Tak např. vyšleme do krajů české vlasti poměrně inteligentní soubor Nezbedných bakalářů, aby parodií písničky, parodií, kterou možná znáte z estrády v roztocké Penicilinea, zničil skutečně urážlivou limonádovou píseň Maminko, kup mi koníčka. Úmysl se daří, lidé se smějí a píseň je vytlačována z kaváren. Ale náhle Gramofonové závody n. p. natočí tuto píseň v luxusním provedení, v originální podobě

⁹⁵ LN 13. 11. 1954, s. 2.

⁹⁶ Pavel Kohout (1928) v letech 1951-1952 šéfredaktor časopisu Dikobraz. V době konání konference působil jako redaktor kulturní rubriky časopisu Československý voják, díky čemuž hodně cestoval. Pro nesouhlas s kulturně politickou orientací v roce 1966 rezignoval na členství v ÚV SČSS a na 4. sjezdu Svazu v roce 1967 byl za protistranické vystoupení ještě s několika dalšími literáty podroben stranickému řízení a následně 1969 vyloučen ze strany a v roce 1979 zbaven občanství. Přispíval do Literárních novin. K satirickému dílu má blízko jeho román Katyně. Srov: Věra Brožová – Veronika Košnarová, Heslo Pavel Kohout, Slovník [online encyklopedie], akt. 23. 6. 2010 [cit. 30. 5. 2009], dostupné z: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=43&hl=pavel+kohout+>> Více: Pavel Kosatík, Fenomén Kohout, Praha 2001.

⁹⁷ Ján Ladislav Kalina (1918-1981) slovenský spisovatel. Roku 1978 emigroval do Německa. Přispíval i do českého exilového časopisu Revue vycházejícího v australském Brisbane. V roce 1953 napsal teoretickou stať *Bojové poslanie humoru a satiry*.

⁹⁸ LN 13. 6. 1954, s. 7.

⁹⁹ František Kožík (1909-1997) v letech 1954-1955 umělecký vedoucí Estrádního jednatelství a ředitel HAÚ. Přispíval do Literárních novin. Je spoluzakladatelem české rozhlasové hry, jejíž teorii se věnoval v díle *Rozhlasové umění*. Proslavil jej jeho životopisný román *Největší z pierotů*. Anna Blažíčková, Heslo František Kožík, Slovník [online encyklopedie], akt. 23. 6. 2010 [cit. 22. 2. 2008], dostupné z: <[http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=934&hl=ko%C5%BE%C3%ADk+](http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=934&hl=ko%C5%BE%C3%ADk+>)>

a lze ji slyšet od všech houpaček. Někdy tato nesouřadnost počinů v našem životě je také na závalu.“¹⁰⁰

Václav Lacina byl ve svém úvodním referátu v oblasti ukotvení postavení nové satiry poměrně optimistický. Podle jeho slov satira právě procházela *zlatým obdobím vývoje*. Avšak ani teď podle jeho mínění neměla úplně vyhráno. Proto měli být spisovatelé stále ve střehu a bojovat proti nepříteli. Měli však dávat pozor, „aby to nebylo vykupováno obětmi nepřiměřeně velkými“¹⁰¹. Lacina ale viděl i nedostatky ve vlastních řadách. Někteří spisovatelé se například ze svých chyb drze vymlouvali a vinili z nich pouze reakci. Tyto nedostatky chtěl začít co nejdříve léčit a chtěl k tomu použít právě satiru jako účinnou zbraň spolu s kritikou a sebekritikou¹⁰². Satirikové by se tedy podle jeho mínění neměli bát mířit i do vlastních řad. Což doložil příkladem z vlastní zkušenosti. „[...] Psal jsem po osvobození o nedostacích v naší justici. Jeden kolega soudce mi povídal: „Proč kálíš do vlastního hnízda?“ Odpověděl jsem mu: „Naopak, já z něho ten trus vyklízím.“ Satira se tedy zdá Lacinovi velmi užitečná i za cenu toho, že se třídní nepřítel tímto způsobem dozví o případných nedostacích. I on se snažil satiru tvořit především v socialistickém duchu a s pomocí Sovětského svazu. „Je jistě užitečné pro satirika, přečte-li si knihu Lenin o literatuře, ale prostudoval-li si Leninův Imperialismus, šel na věc dobře, neboť satirik sice dělá literaturu, ale dělá ji proti imperialismu.“¹⁰³

Zástupce slovenských autorů Miro Procházka mluvil především o vývoji satiry ve slovenské historii, kdy téměř každý slovenský autor ve svém díle satiru použil. Satira tak byla účinnou zbraní v rukou utlačovaného národa. Podle jeho slov však současná satira za tradicí vytyčenou v minulosti silně zaostává, a to i přes některé dílčí úspěchy. Současní autoři by se tedy na tuto tradici měli rozpomenout a navázat na ni.

Přínosný příspěvek přednesl Peter Karvaš¹⁰⁴. Jeho podnět k diskusi spočíval především v otázce kritiky satirických děl a v teorii jejich specifické stavby. Řekl, že dobrá satira či satirický epigram je účinný jedině tehdy, když je aktuální a na společnost působí okamžitě. Důležité je také umění používat literární zkratku a vtip

¹⁰⁰ LN 13. 11. 1954, s. 7. Tento komentář Františka Kožíka vypovídá o tolika skutečnostech z tehdejšího kulturního života, že by jeho rozebrání bylo, dle mého názoru, námětem další studie.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 5.

¹⁰² Především sebekritice byl příkládán velký význam, jak bude zmíněno v příští kapitole.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Peter Karvaš (1920-1999) slovenský literární kritik a autor divadelních her např. *Antigona a ti druzí*. Přispěl také do *Almanachu klubu čtenářů* (básně) a několika časopisů především Divadla. Byl člen redakční rady Literárních novin (1958-1963).

s hlubokou myšlenkou. Kritika satiry se pak nesmí dít izolovaně od dalších literárních útvarů a musí se nad ní přemýšlet, jako by byla „základním a bezpodmínečným předpokladem pro vznik každého dobrého socialistického díla“¹⁰⁵. Z takovéto myšlenky je opět patrná snaha o začlenění satiry do běžného repertoáru spisovatele a tedy i důležitost, která byla satiričtému přisuzována.

Jako zástupce satirického časopisu *Dikobraz* vystoupil na konferenci Václav Jelínek¹⁰⁶. Mluvil především o zákulisí vzniku satiry v časopisu a poukazyval na těsné spojení autorů se čtenáři. Dopisy čtenářů se totiž často stávají podkladem pro satirické články. Jelínek se také zmínil o nutnosti vytváření nových forem satiry, které by více reagovaly na současné požadavky. Přes všechny nedostatky, které o časopisu zmínil, viděl v *Dikobrazu* velmi účinný prostředek k odstraňování nedostatků. Avšak kdyby byl *Dikobraz* technicky vybaven stejně jako časopisy v Polsku, v Bulharsku a v Německu, a kdyby se na jeho stránkách objevovalo více významných představitelů současné literatury, mohl by svou funkci plnit ještě lépe.

V souvislosti s tímto referátem pak Evžen Seyček¹⁰⁷ přednesl příspěvek o svých zkušenostech s německým satirickým časopisem *Eulenspiegel*.

Příspěvky od Karla Poláka¹⁰⁸, Františka Tetauera¹⁰⁹ a Heleny Šmahelové¹¹⁰ se týkaly jak českých, tak světových literárních vzorů pro satiru. Dalšími účastníky

¹⁰⁵ LN 13. 11. 1954, s. 6.

¹⁰⁶ Václav Jelínek (1920-1982) český dramatik, prozaik a básník. V letech 1954-1957 působil jako šéfredaktor časopisu *Dikobraz*, poté byl pracovníkem redakce humoru a satiry v Československém rozhlasu (1959-1960). Svou prací přispíval i do dalších publikačních platforem včetně Literárních novin a také napsal několik filmových scénářů. Nejdiskutovatelnějším dílem je jeho divadelní hra *Skandál v Obrazárně*. Srov: Vladimír Novotný, Heslo Václav Jelínek, Slovník [online encyklopedie], akt. 23. 6. 2010 [cit. 30. 10. 2007], dostupné z: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=341&hl=v%C3%A1clav+Jel%C3%ADnek>> Více: Václav Jelínek, Mých deset let v literatuře, Literární noviny ze dne 13. 8. 1955.

¹⁰⁷ Evžen Seyček (1917-2009) karikaturista a ilustrátor. V letech 1953-1954 byl šéfredaktorem časopisu *Dikobraz*.

¹⁰⁸ Karel Polák (1903-1956) literární kritik a historik. Od roku 1949 až do své smrti pracoval v Ústavu pro českou literaturu při ČSAV, kde zastával funkci tajemníka oddělení pro literaturu druhé poloviny 19. stol. V roce 1956 se stal místopředsedou Literárně historické společnosti, kterou v témže roce založil. Přispíval do Literárních novin. Srov: Mojmir Otruba – Jaroslav Med, Heslo Karel Polák, Slovník [online encyklopedie], akt. 23. 6. 2010 [cit. 31. 7. 2006], dostupné z: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=544&hl=Karel+pol%C3%A1k>>

¹⁰⁹ František Tetauer (1903-1054) spisovatel a literární kritik. Jeho zájem spočíval především v angloamerické literatuře, o které také referoval. Od roku 1936 do roku 1942 působil jako dramaturg Městských divadel pražských. Po druhé světové válce se stal dramatikem a překladatelem. Od roku 1950 pracoval jako divadelní expert a lektor pro Československé divadelní a literární nakladatelství (*Dilia*). Srov: Milena Vojtková, Heslo Franz Tetauer, Slovník [online encyklopedie], akt. 3. 7. 2010 [cit. 30. 11. 2006], dostupné z: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1183&hl=franti%C5%A1ek+tetauer>>

¹¹⁰ Helena Šmahelová (1910-1997), spisovatelka a psycholožka. Napsala např. knihu *Cesta zármutku* pro dospělá a *Jsem už velká dívka* pro mládež.

konference byli Ladislav Mňačko¹¹¹, Jaroslav Vojtěch (Autor aforismů), Antonín Jelínek¹¹², František Jílek¹¹³, Václav Kaplický¹¹⁴, Stanislav Neumann¹¹⁵, Zuzka Zguriška¹¹⁶, Vladimír Semrád¹¹⁷, Jan Mareš¹¹⁸, Jan Martinec¹¹⁹, Aloys Skoumal¹²⁰, Zdeněk Nejedlý¹²¹ a další. Je znatelné, že většina účastníků přednášela o tématu svého osobního zájmu. Také délka referátů a prostor věnovaný jim ve zprávě z Literárních novin valně odpovídají politickému a uměleckému postavení autora. Téměř všichni účastníci byli také pravidelnými přispěvateli Literárních novin. Nabízí se otázka, proč se konference nezúčastnil i předseda SČSS Jan Drda.¹²²

¹¹¹ Ladislav Mňačko (1919-1994) slovenský literární kritik a spisovatel, autor válečného románu *Smrt si říká Engelchen*. V roce 1954 napsal sbírku satirických básní *Bubny a činely*.

¹¹² Antonín Jelínek (1930-2008) literární kritik a historik. Přispíval do Literárních novin.

¹¹³ František Jílek Oberpfalzer (1890-1973) filolog. Zabýval se teorií humoru a satiry. V roce 1956 vydal knihu *Čeština je jazyk vtípný*.

¹¹⁴ Václav Kaplický (1895-1982) přispěvatel Literárních novin. Autor satirických románů *Červen v Pučálkách* a *Něžný manžel* je spíše znám pro svůj historický román *Kladivo na čarodějnice*.

¹¹⁵ Stanislav Neumann (1927-1970) vnuk Stanislava Kostky Neumanna. Člen ÚV Československého svazu mládeže. Od roku 1963 působil jako diplomat ve Varšavě. Svými básněmi, které opět publikoval i v Literárních novinách opěvoval socialismus. Avšak poté, co odešel do Varšavy, byl za své vystupování obviněn z pravicového oportunistu. Přesto, s přihlédnutím k rodinné tradici, mohl na Ministerstvu zahraničí působit až do své smrti (spáchal sebevraždu). Srov: Vladimír Macura, Heslo Stanislav Neumann, Slovník [online encyklopedie], akt. 23. 6. 2010 [cit. 9. 8. 2006], dostupné z: <<http://www.slovníkeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1083&hl=stanislav+kostka+Neumann+>>

¹¹⁶ Vlastním jménem Ludmila Dvořáková (1900-1984) slovenská scénáristka a prozaička, autorka díla *Husitská nevěsta*.

¹¹⁷ Vladimír Semrád divadelní kritik, redaktor časopisu *Divadlo*.

¹¹⁸ Jan Mareš (1914-1986) spisovatel a literární kritik. Autor knih pro mládež *Brácha a já*, *Pískle* a *Ptáče*.

¹¹⁹ Vlastním jménem Martin Reach (1915-1995). Vedle psaní politicky laděných divadelních her se zaměřil na sbírání židovských anekdot, které použil ve sbírce povídek *Potkal Khon Rabinoviče*. Od roku 1955 působil v Ústředním domě lidové umělecké tvořivosti jako referent pro divadelní školení. V letech 1964-1966 byl dramaturg v Uměleckém souboru ministerstva vnitra. (Přispíval do Literárních novin.) V. Novotný, Heslo Jan Martinec, Slovník [online encyklopedie], akt. 23. 6. 2010 [cit. 27. 11. 2007], dostupné z: <<http://www.slovníkeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=941&hl=martinec+>>

¹²⁰ Aloys Skoumal (1904-1988) překladatel a literární kritik, autor satirických epigramů. Byl zaměstnancem Ministerstva informací a osvěty a podnikl diplomatickou misi do Londýna. Od roku 1954 byl zaměstnán v Národní a universitní knihovně. Byl členem SČSS, ale protože plně nesouhlasil s jeho ideologií, působil pouze ve Svazu překladatelů. Přesto od roku 1953 spolupracoval s nakladatelstvími vydávajícími literaturu pro děti, pro která připravoval překlady z anglického jazyka. Více: Dagmar Blümlová, Aloys Skoumal. Ironik v české pasti, České Budějovice 2005.

¹²¹ Zdeněk Nejedlý (1978-1962) historik, estetik a muzikolog. Podílel se na tvorbě Košického vládního programu a v roce 1945 vedl Ministerstvo školství a osvěty, v letech 1945-1948 Ministerstvo sociální péče a od roku 1948 Ministerstvo školství věd a umění. Díky tomu se podílel na řadě reform, např. reformě školství. S poslední fází této reformy ale vnitřně nesouhlasil a proto z úřadu odešel. V roce 1953 byl nakrátko náměstkem vlády a pak až do smrti ministrem bez portfeje. Od roku 1952 byl také prezidentem ČSAV. Přispíval do řady odborných časopisů, včetně Literárních novin, kam psal odborné studie o literatuře, a Českého časopisu historického. Srov: Petr Čornej – Josef Hanzal, Heslo Zdeněk Nejedlý, Slovník [online encyklopedie], akt. 3. 7. 2010 [cit. 7. 9. 2006], dostupné z: <<http://www.slovníkeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=521&hl=zden%C4%9Bk+nejedl%C3%BD+>> Více: Miloslav Ransdorf, Zdeněk Nejedlý, Praha 1988.

¹²² Podle hojnosti předešlých příspěvků k tomuto tématu se zdá, že se o satiru velmi zajímal. Je proto zvláštní, že si nechal ujít příležitost příspěvkem na konferenci projevít svůj názor. Důvod jeho nepřítomnosti mi není znám.

O dva roky později od konání konference byla vydána kniha *Pojďte s námi dělat satiru*, která se ve své předmluvě hlásí právě k тезím, které vzešly z konference. V této práci tedy bude přihlíženo k jejím poučkám jako k prameni.

2.3 Výsledky konferencí a pravidla tvorby budovatelské satiry

Ze všech příspěvků napsaných o satirě jasně vyplývá, že se stala velmi důležitou součástí propagandy. Lidé se všeobecně rádi baví, a proto když se jim ideologie podsouvá formou humoru, je mnohem větší pravděpodobnost, že ji přijmou. Téma nebo osoba, které se jednou stanou obětí satiry, se jen těžko tohoto očernění zbavují. To v podstatě potvrdil i Jan Drda ve svém referátu na konferenci SČSS, když řekl: „Buržoasie se satiry bála, náš pracující lid satiru žádá, protože si uvědomuje její očišťující sílu a v denním životě vidí i její působivost. Stát se terčem ostrého smíchu, jenž zahanbuje, je podstatně nepříjemnější pocit, než být veřejně pokárán.“¹²³ Navíc je možné tuto formu propagandy zařadit v podstatě kamkoliv, ať již se jedná o satirickou povídku, film, nebo krátký satirický vtip v novinách.

Oficiálně byl satirě věnován jeden celý týdeník *Dikobraz*,¹²⁴ navíc se KSČ snažila podporovat a propagovat různé *neoficiální* závodní časopisy a nástěnné noviny¹²⁵, ve kterých by satira vycházela. Radovan Krátký¹²⁶ ve své knize potvrzuje, že satira by mohla přispět k odstraňování nedostatků, ale musí to být satira, „která vzniká a rodí se přímo ze života“, a která „může být [...] doplňkem oné obrovské politickovýchovné práce, kterou uskutečňuje naše Komunistická strana Československa [...] a kterou rozvíjejí naše masové organizace.“¹²⁷ Z tohoto pohledu vyplývá, že KSČ doufala, že se jí podaří zapojit do propagace ideologie kohokoli tím, že mu umožní si touto formou stěžovat na nedodržování jejích pravidel. Navíc se nabízela poměrně

¹²³ LN 5. 4. 1954, s. 4.

¹²⁴ Vliv konference na tento týdeník bude rozebrán v další kapitole.

¹²⁵ Nejhojněji tyto plátky vznikaly právě po ukončení konference, kdy je SČSS začal podporovat.

¹²⁶ Radovan Krátký (1921-1983) prozaik, dramatik a autor literatury pro děti. Od roku 1949 působil v nakladatelství Český spisovatel a v letech 1951-1957 jako redaktor časopisu *Dikobraz*. Dva roky byl také dramaturgem divadla *Spejbla a Hurvínka* (1961-1962). Kromě literatury pro děti psal i satirická díla např. *Pásek a Abeceda hlouposti menší a větší*. Srov: B. Hemelíková, Heslo Radovan Krátký, *Slovník [online encyklopedie]*, akt. 3. 7. 2010 [cit. 26. 9. 2006], dostupné z: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=721&hl=Radovan+Kr%C3%A1tk%C3%BD+>>

¹²⁷ Radovan Krátký, *Pojďte s námi dělat satiru*, Praha 1956, s. 3.

široká škála návodů¹²⁸ jak budovatelskou satiru tvořit a byla zdůrazňována důležitost poslání těch, kteří správnou satiru píšou. To vše mělo k psaní a rozvoji satiry přispět. Kdyby si přeci jen někdo nebyl jistý, zda je jeho satira opravdu budovatelská, měl by se poradit se stranickou organizací. Pokud to neučiní, může se, jak píše Jan Novák v předmluvě příručky *Pojďte s námi dělat satiru*, dopustit vážné chyby: „Vždyť je vážnou chybou, že někdy je satirou zesměšňováno to, co je nám drahé. A někdy dokonce se satirou přímo prospívá reakčním živlům.“¹²⁹ Miro Procházka šel ještě dále, když se řídil formulacemi z X. sjezdu KSČ „Ani stín hany nesmí padnout na čistý štít naší strany, Je jasné, že všem spisovatelům musí být jméno strany navždy svaté.“¹³⁰ A stejně tak mluvil i Ladislav Mňačko. Každý satirik, který by se pokusil psát proti straně, by byl vyloučen ze Svazu a zostuzen. Strana byla i pro něj *nejsvětější*.

Je zřejmé, že KSČ otevřeně přiznala, že se role satiry ve společnosti v podstatě obrátila. To že, satiru již nepíšou odpůrci režimu, ale jeho propagátoři, ještě podporovala myšlenkou, že satira je stále nástrojem v rukou nespokojených občanů a že její pomocí lze vybudovat lepší socialistický stát. Dokonce se snažila navodit dojem, že v minulém režimu nebylo možné satiru tvořit, nebo to bylo jen velmi obtížné. Nyní tady měla nastat jakási *zlatá doba pro satiru*, kdy je možné téměř ihned vidět její výsledky, tedy nápravu.¹³¹

Za všeobecně uznávaný a vyzdvihovalý vzor satirika z dob minulých byl pokládán Jaroslav Hašek se svými příběhy dobrého vojáka Švejka. Haškovo jméno nebylo opomenuto v žádném z referátů pojednávajícím o satirě a nebyla mu vytkána jediná chyba. Jako další v pořadí byli vyzdvihovali Karel Havlíček Borovský, Jan Neruda, Jiří Haussmann, Karel Čapek, František Gellner, Svatopluk Čech a Josef Svatopluk Machar. Ze světových autorů to byl především Vladimír Vladimirovič Majakovskij¹³², Nikolaj Vasiljevič Gogol a Michail Jevgrafovič Saltykov-Ščedrin, ale kupodivu i Angličané Johnatan Swift a George Bernard Shaw. Ze současných

¹²⁸ Tím je myšlena příručka *Pojďte s námi dělat satiru* i články, které na toto téma vycházeli v časopisu *Dikobraz*.

¹²⁹ R. Krátký, *Pojďte s námi dělat satiru*, s. 5.

¹³⁰ LN 13. 11. 1954, s. 5.

¹³¹ K tomuto zjištění mě vede i rubrika *Ohlasy ostnů* v časopisu *Dikobraz*, která bude popsána v další kapitole.

¹³² V. V. Majakovskij (1893-1930) přední ruský básník a dramatik. Jeho dílo bylo do češtiny přeloženo Jiřím Tauferem.

satiriků byli vyzdvihováni František Kubka¹³³, Václav Lacina, Jiří Robert Pick a především Václav Jelínek.

Právě divadelní hra Václava Jelínka *Skandál v obrazárně*, která je považována za první, ve které je použit nový typ satiry, se stala námětem mnohých debat a na konferenci o satíře jí byly věnovány příspěvky Jana Martince a Vladimíra Semráda. *Skandál v obrazárně* (s podtitulem Satirické pásmo o dnešních nešvarech) byl napsán v roce 1953 a premiéru měl v Burianově Armádním uměleckém divadle. Přesto, že to nejprve byla hra pouze na okraji repertoáru, brzy se dostala do popředí diváckého zájmu. Kritizovala totiž nový byrokratismus, kariérismus, předstírání lajdáctví apod., tedy nedostatky, které byly lidem blízké. Diváci si však začali jednotlivé vtipy vykládat v opačném významu, než bylo myšleno stranou, a začali vytvářet své vlastní a mnohem ostřejší verze *Skandálu*, které brojili proti komunistické ideologii. Díky tomu byla hra, kterou ze začátku strana i Svaz chválili a hodnotili jako velmi přínosnou, tvrdě odsouzena a nakonec v roce 1954 úplně zakázána.

Kladné hodnocení *Skandálu* přitom zastával i Jan Drda. Ještě na dubnové konferenci, kdy ji dával za vzor a označil ji za dílo „tak smělé a lidem živě vítané“¹³⁴. V červenci však již změnil názor a Jelínkově hře vytýkal mnoho nedostatků, ale stále ještě viděl možnost nápravy. Označoval hru jako velmi cenný pokus při tvorbě budovatelské satiry pro divadlo. Avšak i přesto, že její většina je psaná z té *pravdivé* pozice, některé momenty této hry jsou „škodolibé, nebo aspoň takové, že k takovým pocitům mohou svádět.“¹³⁵ Jelínek však si, jako vážený a uznávaný umělec, jistě nechá od komise satiriků poradit, jak se těmto nedostatkům vyhnout. Aby nedocházelo k přetváření této hry a její vulgarizaci mnohými jinými podřadnými autory z lidu tak, „že z pásma často vychází úplná snůška maloměšťáckých drbů a klevet.“¹³⁶

¹³³ František Kubka (1894-1961) působil jako novinář a diplomat od roku 1937 dokonce vrchní vládní komisař Ministerstva zahraničních věcí (do roku 1939). V letech 1945-1949 byl jmenován přednostou odboru pro kulturní styky s cizinou na Ministerstvu informací. Poté se věnoval výhradně spisovatelské práci, ve které je znám díky románům *Palečkův úsměv a pláč*. Srov: B. Dokoupil, Heslo František Kubka, Slovník [online encyklopedie], akt. 3. 7. 2010 [cit. 31. 5. 2006], dostupné z: <<http://www.slovníkeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=788&hl=franti%C5%A1ek+kubka+>>

Více: Výstava u příležitosti šedesátých narozenin zasloužilého umělce, laureáta Československé ceny míru Františka Kubky ve výstavním sídle Památníku národního písemnictví v Praze na Strahově 18. 3. – 18. 4. 1954. Katalog, Památník národního písemnictví, 1954. Podle Jana Drdy „František Kubka vytvořil v naší literatuře nový druh satirické povídky a postavil ji do služeb boje za mír, za odhalování nepřátel lidstva.“ LN 5. 4. 1954, s. 4.

¹³⁴ LN 5. 4. 1954, s. 4.

¹³⁵ LN 17. 7. 1954, s. 3.

¹³⁶ Tamtéž.

Na konferenci o satíře je již Jelínkova hra zcela odsouzena, ale přesto se vedou diskuse o tom, co vlastně zavinilo její propad. Ve své podstatě byla Jelínkova hra *pravdivá* a psaná o správných tématech, jako „kádrovníkovi, který prověřuje jen svou vlastní rodinu, o lékaři, který zapomněl, jak vznešené povolání je léčit lidi, o mládežnících, kteří zneužívají kulturních brigád“¹³⁷ apod. Bylo tedy správné, že Jelínek tyto věci kritizoval. Jenže bohužel řekl při té kritice jen polovinu *pravdy*, a proto musela být jeho hra zakázána. Tím se opět dostáváme k oné *pravdě*, kterou musí každé dobré satirické dílo obsahovat.

Sestavila jsem zde jakýsi návod jak psát satiru, který obsahuje požadavky na správnou budovatelskou satiru, tak jak vyplývají z proběhnutých debat, a který se snaží tyto požadavky vysvětlit v širším ideovém kontextu. Podle těchto požadavků je možné vytvořit si představu o tom, jak vypadal boj proti nežádoucím protistranickým jevům a co bylo za tyto jevy považováno.

Satira by měla být především **ideově na úrovni** a měla by být **stranická**. Tento požadavek již byl zmíněn výše, jméno strany má být pro satirika svaté. Nicméně neznamená to, že je zcela zakázáno psát o lidech či věcech, které se strany týkají. O tom ve svém projevu ujišťuje i Miro Procházka. Podle jeho mínění se nedotknutelností strany argumentovalo i v případech, kdy byl kritizován pouze její funkcionář, který však spravedlivou kritiku odmítl. Použil neprávem stranu jakou svůj štít. Je proto nutné provést jeho opětovnou kritiku, aby mu nehrozila *stagnace* a *hniloba*. Procházka tedy tvrdí, že protistranické by naopak bylo chyby funkcionářů zastírat. Jejich odhalením se totiž strana pročistí. Stejně tak se tímto tématem ve svém referátu zabýval Václav Stejskal. „Satirik není a nesmí být omezován tím, že smí odhalovat nepravosti jen mezi malými, a „dole“ – jak se říká. Satirik dokonce nemá a nesmí volit jiný, mírnější tón, jde-li o úřady či osoby výše postavené.“¹³⁸ Tezi o ideovosti satiry pak na konferenci o satíře doplnil i Václav Jelínek. Některé věci by spisovatelé rádi viděli jako dokonalé. Ideové satirické dílo však ukazuje, že i v této dokonalosti jsou nedostatky, které je nutné napravit. Pouze takové dílo, i kdyby kritizovalo vysoké funkcionáře, může obstát a dokonce „prospívá celku, prospívá socialismu.“¹³⁹

Dostáváme se zároveň k tomu, že správná satira musí být **cílevědomá** a **odvážná**. Hodnocení toho, co je pro satirika znakem odvahy a cílevědomosti shrnul do

¹³⁷ LN 13. 11. 1954, s. 7.

¹³⁸ LN 20. 3. 1954, s. 3.

¹³⁹ LN 13. 11. 1954, s. 6.

poměrně jasné a jednoduché věty Peter Karvaš. „Odvaha satirika je v tom, čím ostřeji a pádněji chce a umí obnažit nectnost, čím je ona nebezpečnější, choulostivější, a všeobecnější.“¹⁴⁰

Při popisování nectnosti však musí být satira **konkrétní** a nectnost velmi přesně vymezena, aby ji čtenář nemohl zaměnit za jinou a třeba si satiru špatně vyložit jako protistranickou.

Dalším obecným požadavkem na satiru je **vtipnost**. Tomuto tématu byl na konferenci věnován příspěvek Františka Jílka. Ten mluvil o nutnosti využívání správných jazykových prostředků v souvislosti se zvoleným tématem. Uváděl přitom příklady z lidové tvorby, která mu byla blízká. Právě pomocí správně zvoleného jazykového prostředku autor vytváří atmosféru satiry a může tak lépe dosáhnout svého cíle. S tím souvisí i zásada, že satira by měla působit **živým** dojmem. Naprostou samozřejmostí by pak mělo být **umělecké a technické provedení** satiry na nejvyšší úrovni. O tomto bodě se ovšem většina referujících shodla, že satira ještě není zdaleka na takové úrovni, jako by měla být. Trochu konkrétnější byl Václav Stejskal. Kritizoval jazykové schopnosti autorů Dikobrazu „z nichž některé, [...] jsou psány přímo strašlivým, vulgárním jazykem.“¹⁴¹ Velkým problémem bylo také zobrazování skutečnosti podle ustálených schémat, takže čtenáře již nebavilo satiru číst a ta jej tak nemohla vychovávat.

Co se týká konkrétních témat, byla patrná velká potřeba zvýšit počet příspěvků bojujících proti zahraničnímu a vnitřnímu nepříteli. „První je fronta proti třídnímu nepříteli za hranicemi, druhá proti třídnímu nepříteli doma, třetí proti přežitkům v dnešním člověku.“¹⁴² Za vnitřního nepřítele tu jsou považováni lidé, kteří bývali na vysoké politické úrovni, ale klesli kvůli změně režimu. Nyní se tito lidé pohybovali na okraji společnosti a projevovali nesympatie s komunistickým režimem. Stejně tak bylo potřeba bojovat i proti přízraku první republiky a jejím představitelům, kteří byli mnohými nesprávně idealizováni. Zahraničním nepřítelem zde byly myšleny všechny kapitalistické státy. Přežitky v dnešním člověku zase byly myšleny všechny pozůstatky kapitalismu. Satira by rovněž měla odhalovat lidskou bezcitnost, lajdáctví a krutost. Místo bezduchých historek o tchýních by se měla více objevovat satira o kulacích, byrokratech, hlupácích a podlézavých lidech. Protože satira především bojuje proti

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ LN 20. 3. 1954, s. 4.

¹⁴² Tamtéž, s. 3

všemu starému a zahnívajícimu a upevňuje vše nové pokrokové. „Každá dobrá pokroková satira boří i tvoří zároveň.“¹⁴³

Dalším námětem pro debatu byla **otázka kladného hrdiny** v satíře. To jestli je vhodné psát satiru, která bude zobrazovat pouze to špatné a zahnívající, a tím bude působit až depresivně, nebo jestli je třeba za každou cenu vkládat do satiry i opak, tedy nějakou kladnou postavu. (Čtenář by tak nejspíše četl satiru raději a ona by na něj mohla mít větší vliv.) Nakonec se většina autorů shodla, že rozhodující je, aby bylo kladné celkové zaměření díla a tím ukazovalo cestu. Stejně tak, aby byla kladná pozice autora. Obojí je myšleno jako kladný postoj vzhledem ke straně.

Stejně zásadní jako kladný postoj se jevila i otázka **typičnosti**. V tak krátkém útvaru, jakým satira bývá, nejde vykreslit charakter kritizovaného přímo, proto je potřeba směřovat k jeho typickým vlastnostem a tyto projevy nasadit a zostřit. V satíře, jak již bylo několikrát zmíněno, šlo hlavně o to ukázat *životní pravdu*, tedy nejít po povrchu, ale vybrat ty vlastnosti, které daný charakter přesně vystihují.

Hlavním cílem satiry bylo kritizovaný objekt znemožnit, zesměšnit a pokud možno i zjednat nápravu v jeho chování. Z toho vyplývá, že satirikům byla kladena zásada neútočit na následky, ale na samotné příčiny kritizovaného jevu. Bylo potřeba zjistit co nejpřesněji, co se stalo, jak se to stalo, proč se to stalo a kdo to zavinil, aby mohl být viník ihned potrestán. Velmi důležité proto bylo i psát satiru **včas**, navíc z ní muselo být patrné, že je myšlena naprosto vážně. „Ať už byla náprava zjednána hned či později, lajdácká práce si vždy zaslouží, aby byla kritisována veřejně.“¹⁴⁴ V tomto ohledu se referenti často odvolávali na sovětské vzory. Na ně se ve své příručce odvolával i Radovan Krátký. Konkrétně na výroky V. I. Lenina, ve kterých opět vyzdvihuje úlohu satiry jako zbraně, která se musí používat „v zájmu pracujících a pokroku proti vykořisťovatelům, proti zpátečnickům, proti utlačovatelům, proti lhářům. A především to, že satira nemůže být „[...] nástroj k pobavení měšťáckých darmojedů a darmošlapů“¹⁴⁵. Použil i výrok A. Ždanova¹⁴⁶ „Každý, kdo se bojí kritiky, je odporný

¹⁴³ LN 5. 4. 1954, s. 4.

¹⁴⁴ R. Krátký, Pojd'te s námi dělat satiru, s. 13.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 43.

¹⁴⁶ Andrej Aleksandrovič Ždanov (1896-1948) sovětský politik a ideolog. Roku 1946 řídil sovětskou kulturu a její reformaci, při které vytvořil tzv. Ždanovovu doktrínu. Podporoval socialistický realismus, ostatní díla a autory tvrdě cenzuroval. Jeho vliv byl v 50. letech ještě stále patrný. Andrei Zhdanov, Wikipedia [online encyklopedie], akt. 3. 7. 2010 [cit. 20. 6. 2010], dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Andrej_Zhdanov Více: Andrej Ždanov, O umění, Praha 1950; www.sorela.cz;

zbabělec, který si nezaslouží úcty lidu.“¹⁴⁷ a stejně jako Václav Lacina (viz výše) převzal výrok Stalina „Veřejná kritika našich nedostatků může sice našim nepřátelům dát podnět k pomluvám – ale v tom je naše síla, že nedostatky přesto kritisujeme a odstraňujeme a že výsledky, jež nám taková kritika přinesla, daleko zastíní, ba zamezí pomluvy nepřátel.“¹⁴⁸

Podle příručky Radovana Krátkého je patrné, že satira se do několika let po konferenci opravdu rozšířila mezi všechny vrstvy obyvatelstva a že plnila svou novou funkci – ideologicky vychovávala. Mnoho fabrik a podniků si dokonce zřídilo nástěnky vyhrazené pro satiru a vydávalo satirické časopisy. Pomocí satiry se snažili motivovat zaměstnance k lepším výkonům a nutili je bojovat proti *přežitkům kapitalismu*. Otázkou však zůstává, do jaké míry byly všechny snahy psát budovatelskou satiru ze strany běžných zaměstnanců a čtenářů vnímány pozitivně a brány vážně. Dále, zda všichni autoři viděli cíle satiry právě tak, jak byly vytyčeny v debatách. Při čtení příspěvků k tvorbě satiry se totiž nelze ubránit dojmu, že jsou psány všechny stejným jazykem, používají ta samá hesla, jen s malými obměnami, a pojednávají o stále stejných problémech i ze stejného úhlu pohledu. Všechny příspěvky se navíc snaží být naprosto ideově korektní, což samozřejmě odpovídá atmosféře doby. Je tedy zřejmé, že používání ideologických hesel se stalo dobovým pravidlem a v podstatě příliš nesouviselo s osobním přesvědčením přednášejícího. V příspěvcích se také nepřímo potvrzuje fakt, že ve společnosti převládaly velké snahy psát satiru po svém a v reakci na stávající režim. Přesto je nesporné, že právě v této době se satira dostala na výsluní, což potvrzuje i Josef Hiršal¹⁴⁹, který ve své knize paměť věnuje konferencím SČSS v roce 1954 několik stránek. Z jeho pohledu je znatelné, jak moc dění okolo těchto konferencí a úlohy satiry zasáhlo do životů lidí. O velkém významu satiry v soudobé literatuře jistě nepochyboval, protože jako jeden z příspěvků vybral úryvek z řeči Radovana Krátkého. Ten opět mluvil o *zlaté době pro satiru* a zdůrazňoval, že dříve byli satirikové za svá satirická díla trestáni od kritizovaných, ale nyní, je vše naopak. Kritizovaní provádí sebekritiku a satirikové

¹⁴⁷ R. Krátký, Pojd'te s námi dělat satiru, s. 46.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 15.

¹⁴⁹ Josef Hiršal (1920-2003) od roku 1950 působil jako redaktor v nakladatelstvích Brázda (1950-1952) Naše vojsko (1952-1954) a Československý spisovatel (1954-1958). Působil ve vedení propagace Laterny magiky (1959-1962) a jako zástupce šéfredaktora revue Knižní kultura (1964-1965). Poté se věnoval dětské literatuře. Přemysl Blažiček – Karel Piorecký, Heslo Josef Hiršal, Slovník [online encyklopedie], akt. 3. 7. 2010 [cit. 13. 10. 2008], dostupné z: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1021&hl=josef+hir%C5%A1al+>>

jsou za svá díla chváleni. V důsledku toho přichází mnoho příjemných změn. „Vyhazují se Kulaci z JZD, odnáší se šrot do sběru, vyměňují se referenti, platí se pokuty, dílny dostávají materiál – říkám vám, že to nikdy nebylo a že nikdy neměla satira tak čestné místo jako dnes.“¹⁵⁰

2.4 Pohled slovenského tisku

V Kultúrném životě, stranickém orgánu slovenské sekce Svazu československých spisovatelů, bylo příspěvkům o konferencích i debatách z roku 1954 věnováno poměrně hodně místa. Nejvíce článků bylo věnováno celostátní konferenci z dubna 1954. Úvodní referát Jana Drdy byl hodně zkrácen (stať o satire byla ponechána), stejně jako referát Milana Lajčiaka a zcela byly vynechány stanovky Svazu. Naopak časopis otiskl dopis prezidenta Zápotockého, který v Česku vyšel pouze v Rudém právu. Je zajímavé, že oba časopisy překládaly projevy do slovenštiny potažmo do češtiny, nenechávaly je tedy v původním jazyce, ačkoliv to bývalo zvykem a nikdo neměl problém s porozuměním.

Celkový průběh konference byl v Kultúrném životě popsán podrobněji, a to i přesto, že mu nebylo věnováno samostatné číslo. Objevila se zde také informace o opětovném vzniku Zväzu slovenských spisovateľov¹⁵¹, jehož předsedou se stal František Hečko¹⁵² a referát Ctibora Štítnického¹⁵³ o zlepšení metody práce Svazu. „Centrom práce našej organizácie musí byť politická a ideovomelecká výchova spisovateľov, vedenie našej literatúry volenými orgánmi za pomoci širokých aktivov spisovateľov a za pomoci sväzovej tlače a nakladateľstva s cieľom: vytvárať dobré diela.“¹⁵⁴ Právě jednou částí této výchovy by mohla být i teorie o psaní budovatelské satiry. Obecně byly články v Kultúrném životě zaměřeny spíše proti obecným chybám, jako je schematismus, pod kterým si ovšem každý představuje něco jiného. Nejvíce prý proti schematismu brojí ti, kteří se na správnou cestu obrátili teprve nedávno a ze zcela zjištných důvodů. „V súvislosti se schematizmom vyslovil niekto slovo, ktoré už dnes

¹⁵⁰ Josef Hiršal – Bohumila Grögerová, *Let let. Pokus o rekapitulaci*, Praha 1993, s 96.

¹⁵¹ Tento svaz byl i nadále součástí SČSS a osamostatnil se až roku 1969.

¹⁵² František Hečko (1905-1960) básník, prozaik, redaktor. Autor knihy *Červené víno*.

¹⁵³ Ctibor Štítnický (1922-2002) básník a překladatel, v letech 1960-1963 byl redaktorem Kultúrného života. Autor sbírky *Chlieb a rúže*.

¹⁵⁴ Kultúrny život ze dne (dále jen KŽ) 17. 4. 1954, s. 1.

má krídla: stádovitost'. Naozaj je u nás dost spisovateľov, o ktorých sa dá povedať „kam vietor, tam plášť“, ktorí sú veľmi citliví k zmenám kultúrno-politickej atmosféry, ale menšej citliví k hlasu svojho svedomia.“¹⁵⁵ S tým zrejme souvisí i sťažnosť Vladimíra Mináče¹⁵⁶ na nedostatok veľkých osobností slovenskej literatúry.

Satiře jako takové se ale časopis v podstatě vyhýbá. Jenom v jednom referátu z dubnovej konferencie bola pripomenuta jako zbraň, ktorá je díky kritice tou nejučinnější strategií ve výchově pracujících. V jiném čísle byl přetisknut článek z ruského časopisu Sovětská literatura pojednávající o obsahu dvou nových satirických her uváděných v sovětských divadlech.¹⁵⁷ Konání listopadové konferencie o satire časopis vůbec neuvedl. V tomto období pouze otiskl satirickou povídku Jána Kaliny *Prečo sa nepíše satira*. Přesto, že je to poměrně málo, tato povídka vcelku vystihuje celou situaci okolo satiry. Než byla nějaká satirická povídka vydána, byla podrobena obrovskému množství kritiky a bylo posuzováno, zda odpovídá ideologickým požadavkům. Představy o ideologických požadavcích se ale často lišily osobu od osoby a tak autor musel jednu povídku i několikrát upravovat. Navíc, pokud se satira týkala vyšších míst, byla často zakázána, ačkoliv se na veřejnosti tvrdil opak, tedy, že je tento druh kritiky vítaný a potřebný.

Co se týká vzorů pro satirická díla, byli v povídce, stejně jako v Literárních novinách, vyzdvihovali Jaroslav Hašek, Nikolaj Vasiljevič Gogol a Michail Jevgrafovič Saltykov-Ščedrin, což podporuje teorii o nedostatku slovenských osobností. V dalším čísle časopisu je otisknuta reakce čtenáře na tuto povídku. Může být brána jako zrcadlo situace satiry na Slovensku i zájmu veřejnosti o ni. „O satire sa v poslednom čase veľa hovorí. Chodí sa okolo nej jako mačka okolo horúcej kaše a nie a nie do nej nikto zakúsnuť. [...] Vidí sa mi to tak, že ti, čo by mali satiru podporiť, sa boja v nej vlastného tieňa, aby neboli v nej bití a ti druhí, čo satiru i občas napíšu, sú v ďalšej práci znechutení, lebo ich práca často ani neuzrie svetlo sveta. [...] Preto treba (ak nie sú lepšie) začať i so slabšími satirami a nebáť sa zarezať i na tom najbolavejšom mieste. Keď začneme, na chybách sa budeme učiť a já verím, že tak

¹⁵⁵ KŽ 3. 4. 1954, s. 1.

¹⁵⁶ Vladimír Mináč (1922-1996) spisovateľ, autor scénárů a esejist. Od roku 1949 tajemník slovenskej sekcie SČSS. Napsal román *Smrt chodí po horách*.

¹⁵⁷ Jedná se o KŽ ze dne 24. 4. 1954.

prídeme k cieľu. Ak však budeme o satire len hovoriť a nikto nezačne, po tom je to všetko zbytočné a škoda času a papiera, čo sa o satire popíše.“¹⁵⁸

¹⁵⁸ KŽ 4. 11. 1954, s. 8.

3. Časopis Dikobraz v kontextu doby

3.1 Struktura Dikobrazu

Satirický časopis Dikobraz vznikl 25. 7. 1945 a s týdenní periodicitou vycházel až do roku 1990. Zakladatelem časopisu byl Jaroslav Vojtěch¹⁵⁹, který se humorem a satirou zabýval již v době první republiky. Jeho Dikobraz je inspirován anglickým časopisem Punch, který Vojtěch dobře znal. Doufal, že se Dikobraz Punchi vyrovná jak v kvalitě, tak v oblíbenosti. Protože to byl první a jediný zcela satirický časopis vycházející v Československu po druhé světové válce, který tak zaplnil vzniklou mezeru v poptávce¹⁶⁰, lidé si ho opravdu rychle oblíbili, kvalita však v průběhu let hodně kolísala. Název časopisu prý vymyslel Jaroslav Seifert, který se jeho zakládání zúčastnil. Podle něj charakter dikobrazu jako zvířete s největšími bodlinami a pořádnými zuby plně odpovídal zamýšlenému charakteru časopisu.

Nejprve byl Dikobraz vydáván jako nezávislý časopis nakladatelství Práce reflektující humornou formou především události druhé světové války. Vznikl v době, kdy byla potřeba se s jejími katastrofami a následky nějak vyrovnat a svým humorem chtěl této potřebě vyhovět. Reflekoval hlavně okupaci republiky nacisty a kolaboraci s nimi, osídlování Sudet a rozkrádání majetku. Již v této době ale na svých stránkách oslavoval slovanskou vzájemnost a osvobození Rudou armádou, potažmo celý Sovětský svaz, byl tedy levicově orientovaný. V letech 1946-1947 také oslavoval uskutečnění první dvouletky. Po komunistickém převratu se z Dikobrazu pomalu stávalo prorežimní periodikum, které oslavovalo socialistické představy o uspořádání společnosti a výrazně se vyhranilo proti kapitalistickému západu. Od roku 1957 navíc přestalo Dikobraz vydávat nakladatelství Práce spadající pod ROH a časopis přešel pod vydavatelství ÚV KSČ Rudé právo, které jej vydávalo až do roku 1990¹⁶¹. V tomto roce časopis zanikl. I když byla v 60. letech i v Dikobrazu patrná velká míra uvolnění, nikdy se proti

¹⁵⁹ Jaroslav Vojtěch (1922-2003) spisovatel a satirik, autor epigramů *Bez narkosy*.

¹⁶⁰ Po druhé světové válce bylo zastaveno vydávání všech časopisů vycházejících během války, protože byly považovány za zdiskreditované. Srov: Jíří Pernes, *Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945-1990*, Brno 2003, s. 9.

¹⁶¹ V roce 1990 se začal časopis znovu prezentovat jako nezávislé periodikum, protože se vydavatelství Rudé právo zřeklo dohledu KSČ.

socialistickému vyhranění zcela neobrátil. Na stránkách časopisu, stejně jako v ostatních periodikách, je velmi dobře postřehnutelná atmosféra doby od jejího uvolnění a opětovná snaha o utužení režimu v letech 70. a 80. Z této doby však v časopisu nenápadně probleskuje dvojznačnost kreseb i textů, ve kterých autor vyjadřoval svůj nesouhlas s režimem a s tím, co mu cenzura dovoluje produkovat. Navenek se však nic nezměnilo a Dikobraz stále prosazoval komunismus.

V letech 1990-1993 se na časopis snažil navázat Nový Dikobraz, od roku 1993 pak opět pouze Dikobraz a to do roku 1995. Toto pokračování ale nikdy nemělo takový úspěch jako původní vydání. Ještě jeden pokus o obnovení proběhl v letech 2004-2005, ale ani ten nebyl úspěšný.¹⁶²

V letech 1954-1955, na které se zaměřím, byl šéfredaktorem Dikobrazu Evžen Seyček a od 7. 2. 1954 Václav Jelínek¹⁶³ až do 11. 7. 1957, kdy jej nahradila redakční rada a po ní 3. 10. 1957 Ota Šafránek¹⁶⁴. Časopis vycházel každou neděli v nákladu okolo 220000 kusů¹⁶⁵ a ceně 60 haléřů¹⁶⁶. Jeho cena byla stejná jako cena jiných týdenních periodik, např. Literárních novin. V porovnání s cenou deníku Rudé právo, která byla 50 haléřů za den, se jeví, jako poměrně výhodná. Předplatné nebylo nijak zvýhodněno, ale oproti Literárním novinám, které jej nabízely pouze na celý rok za 30Kčs (tedy o 1,20, tj. 2 čísla levnější), vycházel Dikobraz vsříc potřebám čtenářů a nabízel předplatné i na ¼ roku za 7,80Kčs a na ½ roku za 15,60Kčs. Ani roční

¹⁶² Srov.: Richard Svoboda, Heslo Dikobraz, SČS [online encyklopedie], akt. 31. 5. 2006 [cit. 12. 6. 2010], dostupné z: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=89&hl=dikobraz+>>; Jíří Pernes, Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945-1990, Brno 2003.

¹⁶³ Ačkoliv byli za časopis zodpovědní, rozhodně nebyli nejčastějšími přispěvateli. Oba dva se soustředili hlavně na kritiku vnitřních nepřátel.

¹⁶⁴ Ota Šafránek (1911-1980) vlastním jménem Oto Passer. Po roce 1945 pracoval v kulturní komisi ústřední rady odborů a od roku 1949 jako dramaturg divadla Na Fidlovačce, Varieté (od 1950) a Divadla Československého státního filmu (od 1951). Šéfredaktorem Dikobrazu byl do roku 1961, kdy se opětovně vrátil k profesi spisovatele. Psal pohádky pro děti (*Jak trpaslík rostl*, *Pohádky osmi večerů* atd.) i divadelní hry s historickým tématem (O Janu Husovi psal jako o komunistovi ve hře *Červencová noc.*) Srov. B. Hemelíková, Heslo Ota Šafránek, SČS [online encyklopedie], akt. 30. 9. 2006 [cit. 12. 6.2010], dostupné z: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=873&hl=ota+%C5%A1afr%C3%A1nek+>>

¹⁶⁵ Tento předpoklad vychází ze znalosti nákladu z roku 1948, který byl právě 220000 kusů (Tamtéž). Protože časopis byl oblíbený, náklad jistě neklesl. Mohl být jedině o něco vyšší. Pro srovnání, Literární noviny měly v témže roce náklad 50000 kusů.

¹⁶⁶ Tato cena je platná od 7. 7. 1953 kdy byla díky měnové reformě snížena z původních 3Kčs ve stanoveném poměru 1:5. Informaci o snížení ceny i samotné měnové reformě přijal časopis s velkým nadšením a na svých stránkách se snažil reformu podporovat. „Proto se dnes po čtrnácti letech tak rád loučím s vázaným trhem a tak rád vítám novou korunu. Vážím si ji. A vážím si ji také proto, že si ji budou muset vážít i bulaci, lajdáci a neplničtí zemědělských dávek, kterým dosud málo záleželo na tom, že to, co kvůli nim chybí v plánu, chybí potom nám všem.“ Dikobraz ze dne (dále jen DKB) 7. 7. 1953, s. 178.

předplatné nebylo oproti Literárním novinám zvýhodněno a bylo za 31,20Kčs.¹⁶⁷ I přesto se Dikobraz jeví jako časopis cenově dostupný všem sociálním vrstvám.

Dikobraz byl zacílen na širokou veřejnost s úmyslem podporovat komunismus a potlačovat prvky kapitalismu. Tím se změnil jeho prvotní záměr vycházet z potřeb lidu na záměr vycházet vstříc potřebám strany. Jeho úkolem bylo vytlačovat staré zažitě skutečnosti přežívající z první republiky a nahrazovat je novými podle vzoru Sovětského svazu. V novoročním předsevzetí Dikobrazu z roku 1952 bylo vše vyjádřeno oklikou, která se měla především zalíbit čtenáři tak, aby si utvořil názor, že všechny tyto změny jsou nutné a žádané a oni by se měli do tohoto procesu také zapojit.¹⁶⁸ V tomto předsevzetí se Dikobraz zavázal i nadále trestat všechny prohřešky proti socialistické společnosti. Sám sebe přitom přirovnal k popelářům, kteří vymetají smetí a uklízí prach, který by nás jinak zadusil, stejně jako k myslivcům střelícím škodnou. Svou prací by navíc chtěl přinášet i „úsměv a dobrou pohodu“¹⁶⁹. Těm, kteří by jej snad mohli obvinít, že kritizuje ve vlastních řadách neoprávněně, oponoval tezí, že pouze odstraňuje škodlivé faktory, které „[...] naprodukovali a ještě se snaží naprodukovat lidé, kterým je v nepořádku dobře“¹⁷⁰. Tito lidé si povětšinou potrpěli na staré zvyklosti, nesnaží se budovat socialismus a jdou špatným směrem. K vyklízení takového smetí navíc vyzýval i čtenáře, když tvrdil, že to vše je jejich společný úkol. [...] Jestliže někdo udělal Dikobrazu Dikobrazem, pak to byli především čtenáři. V tom byste měli pokračovat.“¹⁷¹ O inspiraci Sovětským svazem, ani přímém vlivu KSČ na podobu časopisu se nikde v Dikobrazu nemluvilo otevřeně. Vždy se představoval jako časopis tvořený pro lidi a z potřeby lidí.

Co se týká hlavní struktury Dikobrazu, byla po dlouhou dobu jeho vycházení¹⁷² stejná. Jeho podtitul v letech 1945-1966 byl Satirický týdeník, v letech 1967-1989 Satirický a humoristický týdeník a v roce 1990 Nezávislý satirický a humoristický týdeník. Ve zkoumaných letech měl časopis 8 stran, které byly číslovány průběžně.

Titulní stránka byla vždy kreslená a hluboce ideologicky založená. Reflektovala aktuální události, většinou zaměřené proti vnějšímu nepříteli, nebo agitovala

¹⁶⁷ Oproti tomu předplatné Rudého práva bylo opravdu výhodné za 8Kčs na měsíc (tedy levnější o přibližně polovinu čísel).

¹⁶⁸ Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, Dikobraz velmi výrazně napomáhal k utváření veřejného mínění. Mohl tak nenásilnou formou sdělovat čtenáři co je správné a co není, případně očernit straně nepohodlné osoby a události.

¹⁶⁹ DKB 1. 1. 1952, s. 2.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Myšleno 1945-1990.

ve prospěch režimu obecnými zákonitostmi. (Viz příloha č. VI.) Jen málokdy se stalo, že se na titulní stránce objevila kritika na aktuální problém týkající se situace v zemi. Když se tak stalo, většinou tato titulní stránka ukazovala na námět celého čísla. Například na problémy spojené s dobou žní, Vánoce, nebo dny Česko-sovětského přátelství, stejně jako na propagandu k volbám a oslavám Prvního máje¹⁷³. V roce 1955 proběhla první Spartakiáda, které bylo věnováno několik titulních stránek, vyjadřujících se o ní velice pochvalně. Ve zkoumaných letech byl poměr témat aktuálních a obecných v podstatě vyrovnaný a ani po konferencích¹⁷⁴ se na tom nic nezměnilo. Ostatně tento koncept titulních stránek plně odpovídal charakteru časopisu, takže ani nebylo nutné jej měnit. Pro kresby na titulní stránku byli v obou letech vybíráni stále ti samí autoři, kteří se na tvorbě časopisu podíleli nejvíce, rozhodně nebyla tato práce svěřena nováčkům, či občasným přispěvatelům. To vypovídá o důležitosti přikládání této části a snaze o její líbivost na první pohled.¹⁷⁵

Další strana obsahovala Úvodník (viz příloha č. VII.) psaný buď jménem Dikobrazu, nebo podepsaný, což nebyvalo často. Většinou reagoval na nejdůležitější událost týdne následujícího, méně na události týdne uplynulého a často korespondoval s titulní stránkou. Aktuální témata v něm výrazně převyšovala ta obecná, a to opět v obou zkoumaných letech. V úvodníku je patrná snaha propagovat ideologii za každou cenu. Více v něm byly zmíněny události týkající se běžného dění a problémů ve státě, ale tyto byly zároveň často porovnávány se západními státy, u kterých se tím vyzdvihovaly jejich domnělé kazy.¹⁷⁶

Pravidelně se v časopisu objevovala rubrika Ohlasy ostnů. (Viz příloha č. VIII) V nich Dikobraz ukazoval reakce konkrétně kritizovaných osob či podniků v předešlých číslech. Ti měli vysvětlit, proč k prohřešku došlo, provést sebekritiku a slíbit nápravu. Ohlasy ostnů byly zřejmě nejdůležitější rubrikou, protože ukazovaly, jakou má Dikobraz moc změnit situaci a jak působí na kritizované. Ukazovaly, že kritika opravdu funguje a mění společnost. Přinášet čtenářům odezvu považoval Dikobraz za velmi důležité. V článku, ve kterém radil podnikovým časopisům, jak přimět

¹⁷³ Svátky, kterým se Dikobraz důsledně vyhýbal, byly Velikonoce. Je to zřejmě proto, že byly považovány za až příliš křesťanské, tedy nevhodící se do sovětské ideologie.

¹⁷⁴ Mám na mysli konference z roku 1954 týkající se otázky nového psaní satiry v Československu, viz předchozí kapitola.

¹⁷⁵ Důležitost vzhledu titulní stránky je potvrzena i v současných sociologických studiích a lze předpokládat, že již v této době autoři Dikobrazu věděli, že z velké části ovlivňuje to, zda si čtenář časopis koupí, či nikoli.

¹⁷⁶ Je to ve smyslu: *I přestože jsou u nás v socialismu problémy, takové otřesnosti jako v kapitalismu by se tu stát nemohly.*

kritizované k sebekritice píše: „Kritisovat a nepřinášet zprávy o tom, jak kritika dopadla, vede k tomu, že v listě zadusíte kritiku vůbec“¹⁷⁷. K samotné konkrétní kritice osob a podniků sloužilo mnoho rubrik a tomuto tématu byla většinou věnována nejméně polovina obsahu čísla. Ve druhé polovině čísla se autoři zabývali těmi samými problémy, ale v obecné rovině a dalšími problémy, jak bude vytyčeno níže.

Pro kritizování aktuálních nedostatků sloužily tyto pravidelné rubriky Vyhrňme si rukávy (viz příloha č. IX.), Dikobrazí oznamovatel a Dikobrazí zápisník (viz příloha č. X.), které byly psané ze strany časopisu. To znamená, že autoři sami, či na upozornění čtenáře, vyhledali daný prohrěšek a psali o něm jménem Dikobrazu¹⁷⁸. Rubriky byly psány uměleckou formou, která se snažila být lehká a vtipná. Autoři často kritizovaný problém zaobalili do obecnějšího kontextu a zápletku ukazovali na vymyšlených postavách. Ale jméno kritizované osoby nebo podniku bylo vždy připsáno v úvodu. Uplatňovala se tu jak próza, tak básně, v případě Dikobrazího zápisníku i názorná kresba. Další konkrétní kritikou se zabývala rubrika Chytrák týdne (viz příloha č. XI.). V této rubrice byl většinou kritizován vybraný podnik a současně jednotlivec, který v něm pracoval a který udělal chybu, přímo a ne pomocí příměrů. Zásada částečné anonymity autora, který se skrýval za názor Dikobrazu, tu platila také. Pravidelnou rubrikou, kritizující aktuální nedostatky, byla také část nazvaná Milý Dikobrazu (viz příloha č. XII.), která byla psaná jménem čtenářů. Fungovala tak, že sami čtenáři poslali do redakce postřeh o nějakém omylu, nebo kazu, se kterým se setkali, a redakce ho otiskla. I tato část ale byla zřejmě redakcí upravována a přepisována do *vtipné* podoby.

Na poslední stránce časopisu bývala rubrika nazvaná Na ostny. (Viz příloha č. XIII.) Reagovala na prohrěšky jak jednotlivců, tak spíše celých podniků, kteří nepracovali za uplynulý týden tak jak měli. Za konkrétním popisem prohrěšku s uvedením jména podniku vždy následovala karikatura, která daný problém předvedla v jiném světle a hříšníka tím ještě více zesměšnila. Tato rubrika se jeví jako nejdůležitější v kritizování aktuálních problémů, což stejně jako u titulní stránky dokládá i skutečnost, že rubrika byla psaná stále těmi samými autory. Navíc autoři titulních stran a rubriky Na ostny se od sebe ve zkoumaném dvouletí v podstatě nelišili.

¹⁷⁷ DKB 1. 1. 1954, s. 7.

¹⁷⁸ Někdy se autor podepsal i pod takovouto kritiku, ale většinou to bylo doprovázeno formulací *Názor Dikobrazu tlumočil...* apod.

Redakce měla nejspíše v tyto kreslíře největší důvěru. Patřili sem Otakar Štembera¹⁷⁹, Jaroslav Malák¹⁸⁰, Cyril Smolka¹⁸¹, Otakar Fuchs¹⁸², Lev Haas¹⁸³, Josef Žemlička¹⁸⁴, Miloš Nesvadba¹⁸⁵, Josef Pešek¹⁸⁶.

Z článků Dikobrazu vyplývá následující postup pro tvorbu aktuální kritiky. Autoři, či sami čtenáři, kteří se obrátí na Dikobraz, když chtějí dojít napravení křivdy, hledají problémy a prohřešky. Jeden z autorů časopisu pak daný problém prověří, a pokud jej shledá opravdu *závažným*, přepíše jej jako článek, který je použit do různých rubrik. Kopii tohoto článku pak pošle kritizovanému a očekává sebekritiku. Pokud se sebekritika neuskuteční, je za to dotyčný kritizován znovu. Uskutečněná sebekritika je posléze otisknuta v rubrice Ohlasy ostnů¹⁸⁷.

Některé pravidelné rubriky Dikobrazu se s postupem času měnily. V letech 1953-1954 to byla rubrika Dikobraz na táčkách u mistrů satiry, ve které byly představovány práce uznávaných satiriků minulosti a dávány za příklad současným tvůrcům. Samozřejmě zde byli vyzdvihováni Karel Havlíček Borovský, Jan Neruda apod., ale Dikobraz šel ještě dále do minulosti a za příklad dával i Dopisy tmářů. Je však také možné, že v tomto případě se jednalo o skrytou reklamu, protože krátce před tím, než byl příspěvek otisknut, vyšel i nový překlad Dopisů tmářů v podání Radovana Krátkého.¹⁸⁸

¹⁷⁹ Otakar Štembera (1914-1999) malíř, karikaturista a ilustrátor. Do Dikobrazu výrazně přispíval až od roku 1955, soustředil se především na kritiku vnitřních nepřátel a občas i na kritiku USA. Poslední výstava jeho obrazů byla uspořádána v roce 2004 u příležitosti výročí jeho narození v Městském muzeu a galerii ve Svitavách.

¹⁸⁰ Jaroslav Malák (1928) kreslíř, karikaturista a ilustrátor. Svými kresbami přispíval i do Literárních novin. Do Dikobrazu výrazně přispíval hlavně v roce 1954. Bojoval proti vnitřním nepřátelům a v roce 1955 proti obecným chybám ve společnosti.

¹⁸¹ Cyril Smolka, kreslíř a karikaturista. V dikobrazu kritizoval především vnitřní nepřátele.

¹⁸² Otakar Fuchs ilustrátor, karikaturista a fotograf. V Dikobrazu neměl žádnou konkrétně vymezenou kategorii problémů.

¹⁸³ Lev Haas (1901-1983) ilustrátor a karikaturista. Podílel se na časopisech Kulturní politika a Tvorba, přispíval do německého časopisu Eulenspiegel. Do Dikobrazu výrazně přispíval až od roku 1955. Kritizoval především západní blok a přežitky doby. Jeho doménou byly titulní stránky.

¹⁸⁴ Josef Žemlička (1923-1980), ilustrátor a karikaturista. V Dikobrazu se soustředil hlavně na kritiku vnitřních nepřátel a přežitků doby.

¹⁸⁵ Miloš Nesvadba (1925) spisovatel, ilustrátor, karikaturista a herec působící ve filmu i na scéně činohry Národního divadla. V poslední době se zaměřuje na knihy pro děti. V Dikobrazu kritizoval vnitřní nepřátele.

¹⁸⁶ Josef Pešek (1900-1987) karikaturista. Do Dikobrazu výrazně přispíval až od roku 1955 a zaměřil se na boj proti vnitřním nepřátelům.

¹⁸⁷ Téma sebekritiky bylo pro socialismus hodně závažné a sebekritika byla považována za jednu z nejučinnějších cest k nápravě. Často proto byla tato forma dohnána až ad absurdum. O svém znechucení z tohoto fenoménu a o nesmyslnosti některých sebekritik píše ve své autobiografii i Ota Šík. Více: Ota Šík, Jarní probuzení. Iluze a skutečnost, Praha 1990, s. 41.

¹⁸⁸ Jedná se o dílo: Radovan Krátký, Ďábel a papež. Výbor ze středověkých latinských satir, Praha 1953.

Humor bez legrace (viz příloha č. XV.) byla rubrika, která reagovala na tisk západních kapitalistických časopisů a snažila se karikaturou zesměšnit některé útržky jejich zpráv. Za daným účelem byly samozřejmě vybírány ty zprávy, které vyhovovaly socialistické propagandě a které vyznívaly ve prospěch východního bloku. Díky tomu se dařilo snižovat důvěryhodnost těchto periodik¹⁸⁹. Zároveň se díky této rubrice mohl Dikobraz pyšnit tím, že je *nestranný* a že je ve spojení se zahraničními autory.

Dále pořádal Dikobraz různé soutěže, jako *Poznej svého malíře*, kdy čtenáři hádali, kdo namaloval daný obrázek, a *Májovou soutěž* o nejlepší povídky, které byly následně v časopisu otisknuty. Těmito rubrikami se snažil zvýšit zájem čtenářů, aby měl více možností působit na utváření společnosti. Dikobraz na svých stránkách také připomínal důležitá výročí událostí a úmrtí spisovatelů a informoval o návštěvách zahraničních spisovatelů z celého Sovětského svazu. Často k příležitosti Vánoc apod. otiskl gratulace zahraničních časopisů napsané pro něj. Chtěl tak dát opět najevo své spojení se světem i svou důležitost a oblíbenost.

Jedním z triků, jak přilákat čtenáře byla i stavba příspěvků tak, aby bylo co nejjednodušší a nejrychlejší je číst. Dikobrazí povídky byly krátké, žádná nepřesahovala jednu stránku¹⁹⁰. Kreslená kritika převyšovala tu psanou¹⁹¹, básně, které jsou obtížněji pochopitelné, bylo nejméně. Lidé tak nemuseli při čtení časopisu příliš přemýšlet a mohli jej považovat za pouhou zábavu a odreagování.¹⁹²

O tom, že byl Dikobraz velmi populární časopis, vypovídá i skutečnost, že vycházely publikace, ve kterých byly otisknuty jeho články. Byly to *Magazíny Dikobrazu*¹⁹³, *Minikalendář Dikobrazu*¹⁹⁴ i sbírka *Dikobraz se směje*¹⁹⁵. Výběry z Dikobrazu vycházely i v zahraničí.¹⁹⁶ A podle Dikobrazu se také jmenovala edice humorné a satirické tvorby.

¹⁸⁹ Mezi taková periodika patřili i americký časopis New York Times, anglický Time a německý Der Spiegel.

¹⁹⁰ Ani povídek na celou stránku nebylo mnoho. Většina z nich zabírala polovinu.

¹⁹¹ Navíc u mnoha kreslených vtipů bylo ještě podrobné slovní vysvětlení.

¹⁹² Ideologie jim při tom byla podsouvána jaksi mimochodem.

¹⁹³ V letech 1967-1993 vycházel jako ročenka s podtitulem S úsměvem jde všechno líp. Mimo to vyšly v roce 1972 a 1976 ještě dva s podtitulem Ze soudních síní a předsíní.

¹⁹⁴ Vycházel v letech 1974-1985.

¹⁹⁵ Karel Bradáč (ed.), Dikobraz se směje. Výběr ze současných humoristických a satirických povídek, Praha 1953.

¹⁹⁶ Hana Müllerová, Dikobraz – Roháč. Humor znad Weltawy i Wagu, Varšava 1978.

3.2 Dikobraz jako zrcadlo konferencí z roku 1954 a roku 1955

Právě proto, že Dikobraz byl v podstatě jediným oficiálním časopisem věnujícím se bezezbytku satíře, je zřejmé, že závěry, ke kterým se došlo v průběhu konferencí týkajících se satiry v roce 1954, se musely projevit i na jeho stránkách. Porovnáním ročníků 1954 a 1955 lze posoudit, jak byly tyto závěry přijaty a zda byly případné provedené změny opravdu hluboké, či pouze kosmetické. Je však jisté, že přesně podle zásad konference se Dikobraz snažil všechny kritizované jevy zesměšnit a ponížit, a tím je lidem znechutit, a to samozřejmě dávno před tím, než tuto tezi konference vyřkla naplno.

První a zásadní teze vyplývající z konference se týkala **stranickosti** satiry a její **ideové úrovně**. Tato teze je bezezbytku naplněna v obou ročnících. Dikobraz útočí na všechny ideové prohřešky a nebrání se kritizovat ani osoby funkcionářů. Dalo by se dokonce říci, že v roce 1955 se Dikobraz nebojí více útočit na vysoce postavená místa, několikrát dokonce i na ministerstvo. Přesně tedy splnil požadavek, který na konferenci zazněl několikrát. Přesto se nelze ubránit dojmu, že tato kritika je v podstatě bezzubá a nekonkrétní, aby se jí nedalo cokoli vytknout. Funkcionáři totiž nebyli kritizováni jako konkrétní osoby, ale pouze jejich úřady a to spíše ty na nižší úrovni. Nejvíce kritiky se tak dostávalo KNV, ONV a MNV a ministerstvu jen zřídka. Nebylo výjimkou, že Dikobraz sice zkritizoval příslušný úřad, ale nakonec stejně za hlavního viníka označil nějakého zaměstnance. Bezzubost kritiky je ostatně patrná i celkového složení témat v časopisu. Dikobraz nikdy nekomentoval závažné problémy ze své současnosti, ani politické události¹⁹⁷. Dalo by se říci, že pokud bylo téma opravdu závažné, Dikobraz se mu vyhnul, jako by bylo příliš vážné na stránky *humorného* časopisu. Stejně tak časopis nereagoval ani na probíhající diskuze týkající se satiry. Pouze v době konání listopadové konference o satíře ve svém 45. čísle¹⁹⁸ věnoval několik příspěvků zamyšlením se nad úlohou kritiků, tomu, jak se mají satirická díla správně posuzovat a tomu, jak je složité psát satiru tak, aby byli všichni spokojeni. Všechna aktuální kritika se proto vztahuje pouze na dílčí problémy a v konečném důsledku v podstatě vůbec nic neřeší. Tím se dostáváme k dalším požadavkům na satiru,

¹⁹⁷ Dikobraz se vyhýbal tématům, která byla Sovětskému svazu či KSČ z nějakého důvodu nepříjemná. Pokud přeci jen tato témata kritizoval, pak se týkala výhradně západních států, byla vyložena ideologicky a ukazovala Sovětský svaz v tom nejlepším světle.

¹⁹⁸ DKB 4. 11. 1954.

kterými jsou **cílevědomost** a **odvaha**. Ani jedna z těchto vlastností se v Dikobrazu nalézt nedá.¹⁹⁹

Co se týká **konkrétnosti** kritiky, do které je zahrnuta i **aktuálnost**, je překvapivé, že rozborem obou ročníků se rok 1954 jeví jako mnohem konkrétnější a soustřeďující se na více aktuálních témat. Ačkoliv by měl být výsledek přesně opačný. V roce 1954 bylo aktuálním problémům věnováno 43% příspěvků ze zkoumaného vzorku²⁰⁰, v roce 1955 to bylo pouze 28%, což je propad opravdu výrazný. Navíc celkově byl rok 1955 psán v mnohem mírnějším tónu. Ubývalo v něm kritiky spadající do oblasti související s výkonem povolání a autoři se více soustředili na kritiku v oblasti lidského charakteru, také přibylo článků, které vysloveně chválí²⁰¹. Požadavek konkrétnosti satiry ve smyslu nemožnosti její záměny za protistranickou, byl více méně dodržen v obou zkoumaných ročnících.

Posledním technickým požadavkem na satirická díla byla **typičnost**. Tento požadavek se do složení článků Dikobrazu v roce 1955 opravdu promítl. Na jeho stránkách i nadále objevovaly články o *Panu Dutohlovovi* (viz příloha č. XV.), který se stal uznávaným představitelem typického zpátečníka, a kterého stvořil Karel Bradáč²⁰², stejně jako o Lacinově²⁰³ postavě typického maloměšťáka *Panu Jéminkovi*. (Viz příloha č. XVI.) Navíc přispěl v novém roce Radovan Krátký²⁰⁴ satirickou povídkou na pokračování *Pozdrav z Kaliště*. Tato povídka představovala všemožnou škálu typických charakterů od buržoazní paničky po líného dělníka a zaplňovala velkou část repertoáru časopisu.

Požadavky zahrnujícími uměleckou stránku satiry byly **vtipnost**, **živost**, **uměleckost** a dobré **technické provedení**. Posuzování těchto faktorů spadá spíše do sféry literární kritiky, nicméně domnívám se, že z celkového pohledu by Dikobraz příliš neuspěl. Již na konferenci byly ke kvalitě jednotlivých částí časopisu vneseny připomínky a ani v následujícím ročníku se toho k lepšímu příliš nezměnilo. Některé básně a povídky byly poněkud kostrbaté a byla z nich patrná především snaha

¹⁹⁹ Snad je to, že Dikobraz opravdu cílevědomě prosazoval komunistickou ideologii.

²⁰⁰ Tento vzorek obsahuje všechny články a rubriky, které vyšly v každém lichém čísle daného ročníku.

²⁰¹ Těchto článků se v roce 1955 v Dikobrazu objevilo až 4x více. (Při posuzování nebyly zahrnuty do grafů (viz poznámka č. 216), ale počítány zvlášť v obou zkoumaných ročnících.)

²⁰² Karel Bradáč (1918-1973) satirik, básník a autor knížek pro děti. Do Dikobrazu kromě kritiky přežitků ze staré doby psal také články proti západnímu bloku. Mezi jeho díla patří satirické básně *Mumraj živých nebožtíků* a dětské verše *Pěťovo dobrodružství mezi černoušky*.

²⁰³ Václav Lacina do Dikobrazu nepřispíval příliš často, ale jeho kritika se vždy týkala přežitků doby.

²⁰⁴ Svou kritikou zasáhl všechny kategorie problémů.

o ideovost. Otázka vtipnosti je dosti individuální, ale myslím, že ani v této oblasti Dikobraz nijak nevynikal.

Na konferencích padly i požadavky týkající se konkrétní formy Dikobrazu. Jeden z nich vyslovil Václav Jelínek. Žádal o větší zastoupení významných představitelů současné literatury. Tento požadavek byl v roce 1955 opravdu proveden. Na stánkách Dikobrazu začali být otiskovány povídky od laureátů státní ceny i zasloužilých umělců v průměru o 22% více. Sám Jelínek se snažil jít příkladem a svými příspěvky se snažil úroveň Dikobrazu *zvednout* ještě více.²⁰⁵ Navíc se v Dikobrazu začalo objevovat dvakrát více článků od zahraničních autorů²⁰⁶ a také článků přetisknutých ze zahraničních časopisů²⁰⁷. Celkové složení autorů se během těchto dvou let nijak výrazně nezměnilo, což je vcelku pochopitelné. Kromě výše zmíněných autorů byli častými příspěvateli Jaroslav Pop²⁰⁸, Ondřej Sekora²⁰⁹, Bohumil Štěpán²¹⁰ a Vilém Reichman²¹¹, od roku 1955 ještě Jiří Kalousek²¹², Hana Mašková²¹³, Neprakta²¹⁴ a Josef Bidlo²¹⁵.

Další požadavek vyslovil již na začátku roku 1954 Václav Stejskal, který ovšem do Dikobrazu v tuto dobu vůbec nepřispíval. Jeho požadavkem bylo zvýšit počet konkrétních témat bojujících proti vnitřnímu i vnějšímu nepříteli. Tím se dostáváme

²⁰⁵ Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, Václav Jelínek byl v tuto dobu považován za velmi zručného satirika a to i přesto, že jeho *Skandál v obrazárně* byl nakonec zakázán. Do Dikobrazu v roce 1955 přispěl dvojnásobným počtem článků. Další uznávání satirici, jako byli Václav Lacina a Jiří Robert Pick, si ale svou frekvenci příspěvků udržovali více méně stejnou. Přestože sám Pick si na konferenci stěžoval na nízkou úroveň básní, psát pro časopis více odmítal.

²⁰⁶ Nechyběli články od Antona Pavloviče Čechova (1860-1904) ruského autora mnoha povídek a dramát např. *Tří sester*, Stefanie Grodzienské (1914-2010) polské spisovatelky, která pracovala pro časopis Szpilki a mj. napsala satirické pásmo *Bílý kruh* (do Dikobrazu přispívala především povídkami o špatném lidském charakteru), a dokonce i od Marka Twaina (1835-1910) Američana, (vlastním jménem Samuel Langhorne Clemens) autora Dobrodružství Toma Sawyera.

²⁰⁷ Sem patří především východoněmecký Krokodil, dále holandský Villenspiegel, francouzský Il'Humanité, bulharský Stršel, polský Szpilki a dokonce i anglický Punch.

²⁰⁸ Jaroslav Pop (1920-1994) ilustrátor a karikaturista. V roce 1954 v Dikobrazu kritizoval všechny oblasti, v roce 1955 se vyhranil proti vnitřnímu a vnějšímu nepříteli.

²⁰⁹ Ondřej Sekora (1899-1987) spisovatel a karikaturista, autor *Ferdy mravence*. Do Dikobrazu přispíval pouze v roce 1954 svými kresbami. Neměl vyhraněnou kategorii.

²¹⁰ Bohumil Štěpán (1913-1985) známý malíř a karikaturista. Vystavoval svá díla i ve světě. Více příspěvků do Dikobrazu měl v roce 1955 a svou kritiku soustředil na vnitřní a vnější nepřátele.

²¹¹ Vilém Reichman (1908-1991) architekt, významný surrealistický fotograf, malíř a karikaturista. Do Dikobrazu přispíval především v roce 1954, kdy kritizoval všechny kategorie, v roce 1955 pak přispěl pouze několikrát, a to proti vnějšímu a vnitřnímu nepříteli.

²¹² Jiří Kalousek (1925-1986) malíř, ilustrátor a karikaturista. Pracoval i u animovaného filmu. Jeho doménou v Dikobrazu bylo kritizování vnitřních nepřátel.

²¹³ Hana Mašková, karikaturistka. Ve své kritice v Dikobrazu se zcela vyhýbala západnímu bloku.

²¹⁴ Neprakta (1924) vlastním jménem Jiří Winter ilustrátor a karikaturista. V Dikobrazu kritizoval především vnitřní nepřátele a obecné chyby společnosti.

²¹⁵ Josef Bidlo, ilustrátor a karikaturista. Ve svých příspěvcích do Dikobrazu se vyhýbal kritice západního bloku.

k zastoupení témat a okruhu kritizovaných problémů v časopisu Dikobraz. Sestavila jsem několik kategorií, které se pokusím podrobně popsat a pomocí příloh je doložit tak, aby bylo patrné, co bylo v této době považováno režimem za nepatřičné a jak se proti tomu snažil bojovat²¹⁶.

První kategorie kritizovaných vlastností se týkala **vnějšího nepřítele**.²¹⁷ Do ní byly zařazeny všechny kresby, povídky a básně týkající se boje proti západnímu bloku. Nejvíce odkazů se týkalo Spojených států Amerických (viz příloha č. XVII-XX.), které se staly symbolem všeho špatného. Kritizována byla samotná podstata jejich demokracie a také všechna rozhodnutí, která učinili prezident Eisenhower²¹⁸ a John Forester Dulles²¹⁹. Poměrně často ještě Dikobraz reagoval na dozvuky McCarthyismu²²⁰. Objevovaly se též narážky na atomový program států²²¹ a na války, které vedly²²². Častými kreslenými vtipy s nápisem „Ami go home!“, byla utvářena představa, že Američany vlastně nikdo nikde nechce. V kritikách se také objevila snaha vnutit čtenáři dojem, že lidé v USA se mají špatně a že je zde vysoká a neúnosná nezaměstnanost. Z charakterových vlastností byla ukázána záliba v kovbojkách a záliba čelních představitelů v penězích. Ti byli často zpodobňováni na pytlí plném dolarových bankovek.

Další kritizovanou zemí byla Spolková republika Německo (viz příloha č. XXI; XII.), nejčastěji postava Konráda Adenauera²²³. Německo bylo také zobrazováno jako následovník Adolfa Hitlera. Na většině kreseb byly hákové kříže, nebo postavy, které se Hitlerovy podobaly svou vizáží. Dikobraz v roce 1955 kritizoval přijetí Německa k NATO a pokus o jeho opětovnou částečnou remilitarizaci.

²¹⁶ Způsob kritizování se příliš v obou zkoumaných letech nezměnil, pouze četnost. Pro lepší představu je přiložen graf. (Viz příloha č. I.) Tento graf odráží vzájemný poměr jednotlivých kategorií v procentech pro celý rok, v každém roce zvlášť, a tyto dva roky porovnává.

²¹⁷ Opět je přiložen graf (viz příloha č. II). Tento znázorňuje vzájemný poměr jednotlivých okruhů v dané kategorii a v jednom roce, oba roky pak porovnává. (Graf ilustruje pouze poměry v kategorii, které se nijak nepromítají do souhrnných poměrů zkoumaných roků, viz poznámka č. 216.

²¹⁸ Dwight David Eisenhower (1890-1969) prezidentem byl v letech 1953-1961.

²¹⁹ John Forester Dulles (1888-1959) v letech 1953-1959 sloužil jako státní sekretář prezidenta.

²²⁰ V první polovině 50. let probíhal v USA hon na komunisty rozpoutaný republikánským senátorem Josephem Raymondem McCarthym (1908-1957).

²²¹ V souvislosti s tím Dikobraz vyzdvihoval, že sovětský blok využívá atomovou energii pouze pro mírové účely, což samozřejmě nebyla pravda.

²²² Kritizuje války ve Vietnamu, Koreji a konflikt v Guatemale.

²²³ Konrád Herman Joseph Adenauer (1876-1967) první kancléř Spolkové republiky Německa v letech 1949-1963)

Francie byla mnohokrát spodobněna jako země, která dělá služku USA a západního Německa. Stejně byl spodobňován i Pierre Mendes France²²⁴. (Viz příloha č. XXIII; XXIV.)

U Velké Británie Dikobraz opět kritizoval demokracii a snažil se ukázat místní média jako nedůvěryhodná²²⁵. S tím souvisela i snaha zdiskreditovat emigranty z Československa. V dikobrazu byly narážky na vysílání rádia Svobodná Evropa, spolu s osobou Ferdinanda Peroutky²²⁶ a na tzv. balónkovou aféru²²⁷. Ve všech jsou emigranti označeni za lháře a osoby, které usilují o zkázu Československa a jeho vtažení do *zkaženého* západního bloku. (Viz příloha č. XXV-XXIX.)

Jako protisovětské byly označeny konference OSN, NATO, dokonce i Pařížské dohody, pokus o vytvoření EOS apod.²²⁸ Celkově se Dikobraz snažil čtenáře přesvědčit, že západní blok je *skrz na skrz prohnílý* a žije se tu všem špatně. Jako ztělesnění Sovětského svazu v Dikobrazu vystupovala dívka Marianna, která navzdory veliké snaze západu všem jeho nástrahám odolává. (Viz příloha č. XXX-XXXI.)

Z přiloženého grafu je patrné, že kritice vnějšího nepřitele bylo v roce 1955 věnováno méně místa. Požadavek konference na silnější kritiku vnitřního nepřitele tedy nakonec splněn nebyl. Je však zajímavé, že v první polovině roku se Dikobraz snažil četnost narážek na západního nepřitele navýšit, což se mu opravdu podařilo. V druhé polovině roku však kritika západního bloku, a především USA, najednou téměř ustala. Vysvětlení proč časopis neposkytuje.

Další, nejširší kategorie se týkala **vnitřních nepřátel**²²⁹. Tady jsem použila rozdělení do několika okruhů, které lze znovu rozdělit na konkrétní vlastnosti. Jako nejdůležitější se jeví prohřešky při narušování plynulosti chodu práce, výroba zmetků a špatná práce jednotlivců.²³⁰ Plynulost práce byla podle Dikobrazu narušována především kvůli zpoždování dodávek a služeb, nebo neúplnému provedení práce. Patří sem i špatná distribuce, kdy na jedno místo byly dovezeny stroje, které již v podniku byly a zároveň tyto stroje chyběly v jiném podniku. (Viz příloha č. XXXII.)

²²⁴ Pierre Mendes France (1907-1982) francouzský politik, v této době ministr zahraničních věcí.

²²⁵ Jednalo se především o BBC.

²²⁶ Ferdinand Peroutka (1895-1978) po únorovém převratu emigroval do Velké Británie a založil rádio Svobodná Evropa. Psal i literární díla např. *Jací jsme* a fejetony *Z deníku žurnalistova*.

²²⁷ Jednalo se o akci VETO, kdy emigranti poslali do Československa balóny s protisovětskými požadavky. Doufali, že se jim podaří podnítit lid k odporu, ale akce neměla příliš velký ohlas.

²²⁸ Ty jsou obsaženy v kolonce západ.

²²⁹ Příložen graf v příloze č. III. Jeho význam je stejný jako v poznámce č. 216.

²³⁰ Výsledky jsou tak vysoké i proto, že jsou do výzkumu zahrnuty i již zmíněné pravidelné rubriky.

Výroba zmetků se netýkala pouze podniků, ale i oblasti služeb. Lidem často došly úřední listiny, které měly nedostatky. Někdy se také stalo, že objednané zboží došlo rozbité, případně nedošlo vůbec. (Viz příloha č. XXXIII; XXXIV.)

Při práci jednotlivců byly kritizovány především lenost, nedochvilnost, lajdáctví. Dikobraz se snažil bojovat i proti práci zaměstnanců na vlastním v době jejich ohlášené nemoci a melouchaření. V sektoru služeb bylo častým prohřeškem ustavičné objednávání zákazníků *až na jindy*. Objevovaly se i případy, kdy si zaměstnanci přehazovali práci mezi sebou. Každý ji předal dál, ale nic neudělal. Ojediněle Dikobraz kritizoval i namyšlenost jednotlivých zaměstnanců. Obecně se zde projevovala neschopnost dodržet předsevzetí vlastních pracovních a výrobních závazků. (Viz příloha č. XXXV-XXXVIII.)

Do stejné kategorie jako předchozí okruhy patří i chyby při zajišťování chodu družstev. Toto téma se v Dikobrazu objevovalo hlavně v době žní. Velmi hojně kritizovaným zlovykem bylo nechávání strojů zreznout na poli a na dvoře a pozdní sklizeň. (Viz příloha č. XXXVII; XXXIX.)

Dalším okruhem špatných vlastností, které bylo potřeba vymýtít, bylo plýtvání materiálem. Jednalo se o plýtvání výrobky i např. elektrickým proudem. Dokonce šlo i o výrobu jednotlivých součástek nad plán, které nebylo možno využít, a většina z nich byla navíc zmetky. (Viz příloha č. XL.)

S tím souvisely další prohřešky v okruhu plánování. Podnik nebyl schopen naplánovat výrobu tak, aby se stihla za rok, byl nedostatek zboží, nestíhala se plnit pětiletky apod. (Viz příloha č. XLI.)

Samostatný okruh vnitřních nepřátel tvořili lidé ve vedoucích pozicích. Vedoucí jednotlivých podniků byli zobrazováni jako lidé, kteří nepracují a pouze se starají o to, jak přijít k co nejvíce penězům, tedy jako úplatní. Kdo se jim postavil, riskoval vyhození z práce. Vedoucí podniku by se navíc měl umět postarat o podmínky vhodné k práci svých zaměstnanců, což často nedokázal. (Viz příloha č. XLII-XLV.)²³¹ Těch samých prohřešků se v podstatě týkala i kritika funkcionářů, o které již bylo zmíněno výše.

Závažným prohřeškem proti státu bylo i jeho okrádání. Nezáleželo, zda kradl jednatel, nebo skupina a zda kradl z osobního vlastnictví, či z družstva. Každý tým,

²³¹ V některých kreslených kritikách je zajímavé sledovat cedulky na zdech pracoven vedoucích, které obsahují budovatelská hesla. Nepochybuji, že je to přesný obraz mnoha skutečných kancelářů.

podle socialistické ideologie okrádal především stát, tedy všechny občany. (Viz příloha č. XLVI; XVLII.)

Novým okruhem pro kritiku se v roce 1955 stala vesnice. Tady se kritizovalo hlavně nedodržování pravidel soužití spoluobčanů, sympatie s kulaky, netečnost lidí k výzvám socialismu, jakými byla spartakiáda, družstva apod. Nově se ještě v roce 1955 začalo kritizovat přehlížení podaných návrhů na zlepšení výroby. (Viz příloha č. XLVIII.)

Dalším novým okruhem z roku 1955 je prosazování zlepšovacích návrhů ve výrobě za každou cenu. Často byla jejich předložení přikládána velká váha a pracovník byl pochválen, ale nakonec upadly v zapomnění. Jen malé procento z nich se opravdu uskutečnilo. (Viz příloha č. XLIX; L.)

V neposlední řadě se v Dikobrazu objevovaly stížnosti na neobjektivní kritiku literárních děl, na její nedostatek i obtížnost prosazování satirických děl.

Samostatnou kapitolou byla postava nazvaná soudruh suchar. Jedná se o typ, který je vnitřním nepřítelem již svým osobním založením. Jde však spíše o nepřítele kolektivů, který zkazí legraci, případně je i ochoten žalovat nadřazeným a stěžovat si. (Viz příloha č. LI; LII.)

Celkový poměr kritiky domácího nepřítele je v obou letech v podstatě vyrovnaný. V roce 1955 se Dikobraz více zaměřil na jednotlivce a ustoupil od kritiky průběhu práce. Vnitřnímu nepříteli bylo v časopisu věnováno nejvíce prostoru, což je pochopitelné. Jednalo se o problémy, které se společnosti bezprostředně dotýkaly a u kterých mohly být vidět výsledky kritiky.²³²

Třetí velkou kategorií Dikobrazu jsou **přežitky doby**²³³. K největším přežitkům patřili příslušníci buržoazie. Za tímto pojmem se nejčastěji skrývali bývalí majitelé vyvlastněných podniků. Dikobraz je vykreslil jako osoby ve snobských oblecích a honosných sídlech. Naznačoval, že se obohatili na úkor ostatních občanů a teď na ně konečně dolehl spravedlivý trest v podobě znárodnění. Oproti očekávání se časopis příliš nevěnuje bohatým paničkám, ty jsou zobrazeny spíše mimochodem, ale vždy to je v nákladných róbách a drahých špercích.²³⁴ (Viz příloha č. LIII-LV.)

²³² Tématům vnitřního nepřítele se věnují všechny výše zmíněné rubriky.

²³³ Příložen graf v jako příloha č. IV. Jeho význam je stejný jako v poznámce č. 216.

²³⁴ Je možné, že tak chtěl Dikobraz vzbudit v lidech závist proti této vrstvě, aby znárodnění podpořili. Do buržoazie jsem také zařadila i lidi, kteří se oblékají a chovají snobsky a nemají ohledy na práci druhých.

Velmi podobně byli vykreslováni i kulaci. Jejich kritice věnoval časopis v roce 1955 dvakrát tolik pozornosti. Snažil se je vykreslit jako nebezpečné osoby. (Viz příloha č. LVI; LVII.)

S buržoasií v podstatě souviseli i pásci. (Viz příloha č. LVIII; LIX) To byla zlatá mládež, která se podle mínění Dikobrazu špatně učila, chodila výstředně oblékaná a učesaná, činila výtržnosti, *flákala se* a špatně se učila. Často si také pásci dávali *bizarní přezdívky* – Váhavý Joe, Křížový Pete. Pásek ale nemusel být nutně dítě bohatých rodičů, stačilo, aby na něj rodiče neměli čas a vychovávali ho k přehnané volnosti. Pásek se většinou inspiroval módou a politickým smýšlením západu, především Ameriky. Svou odlišností tak dával najevo i nesouhlas se sovětským režimem, což KSČ nemohla trpět. V roce 1954 bylo popisu pásků, tedy snaze o jejich zesměšnění, věnováno dokonce několik samostatných stránek časopisu.

První republika byla lidmi často idealizována a její režim byl vyzdvihován nad režim nastolený KSČ. Proto Dikobraz věnoval snahu jejímu očernění. Nejvíce kritizoval Masaryka a Beneše. Jejich vláda prý byla vláda bohatých, nikdo se neradil s prostým lidem. Nikdo neměl jisté své zaměstnání a musel tvrdě pracovat, hlavně proto, aby se ti nahoře měli dobře. Ani zákony se neřídili přáním lidu, pouze přáním bohatých získat ještě větší majetek. To vše se podle Dikobrazu podařilo komunismu překonat a nyní se mají lidé mnohem lépe. (Viz příloha č. LX.)

Přemrštěná byrokracie (viz příloha č. LXI; LXII.) byla častou příčinou vleklých problémů při jednání s úřady a dalším kritizovaným okruhem. Zde je považována za problém, který ještě přetrval z minulých dob, a je potřeba jej překonat.

Stejně tak je potřeba zbavit se vlivu církve na občany. Není to častý námět na stránkách Dikobrazu, ale jasné, že problém víry KSČ trápil. Snažila se ji vypoďobnit jako bezcennou, zkorumpovanou a se zpátečnickými myšlenkami. (Viz příloha č. LXIII.)

V roce 1955 kritiky těchto přežitků doby ubylo. Myslím, že to bylo na úkor poslední kategorie – **obecných chyb**²³⁵. Zahrnovala nedostatky společnosti a jednotlivců, které většinou nesouvisely s výkonem jejich povolání.

Pouze jednou se Dikobraz zmínil na svých stránkách o chybách a charakterech takových institucí, jako jsou armáda a školství, a to ne příliš kriticky, spíše humorně.

²³⁵ Přiložen graf v příloze č. V. Jeho význam je stejný jako v poznámce č. 216.

Je tedy jasné, že pokud v nich byly nějaké problémy, snažil se je přehlížet a nedávat tak lidem záminku se v těchto problémech orientovat.

Velmi málo článků bylo věnováno životnímu prostředí. To, co je dnes velikým trendem v této době v podstatě nikdo veřejně neřešil.²³⁶

Sportovní komentáře se objevovaly pouze v době, kdy šlo o mistrovství světa v hokeji, či fotbalu.²³⁷ (Viz příloha č. LXIV.)

Ani kulturní události Dikobraz nekomentoval příliš často²³⁸, velkou část z tohoto okruhu tvořila kritika periodik, především Literárních novin. (Viz příloha č. LXV; LXVI.) To je poněkud zarážející, protože obě periodika byla silně podporována KSČ a měla v podstatě stejný úkol.

Okruhem, kterému věnoval v roce 1955 Dikobraz nejvíce pozornosti, se stal lidský charakter. Dikobraz se zaměřil na osoby, které se nechovaly vzorně, byly z nějakého důvodu zkažené. Svých chováním tyto osoby kazily dobré jméno celé společnosti. Do tohoto okruhu Dikobraz zařadil opilce, podvodníky, lháře. Častým námětem bylo i špatně vedené kádrování osob (viz příloha č. LXVII)²³⁹, patolízalství a namyšlenost. (Viz příloha č. LXVIII; LXIX.)

Posledním okruhem byly referáty společně s vedením schůzí. Ani Dikobraz nemohl nekomentovat skutečnost, že referáty a přednášky, které byly pro většinu lidí povinné, byly nudné a zdlouhavé. (Viz příloha č. LXX; LXXI) Často to bylo způsobeno tím, že byly přednášeny lidmi, kteří danému tématu vůbec nerozuměli, pouze měli povinnost cosi odříkat. Souviselo to i s charakterem lidí, kteří se velice rádi poslouchali a svou výřečností unavovali ostatní.

Kritika této poslední kategorie nebyla nijak ostrá. V mnoha případech se blížila až k lehkému humoru psanému jen tak pro zábavu. V roce 1955 se její počet více jak zdvojnásobil. Z toho tedy vyplývá skutečnost, že tento rok je psán v mnohem mírnějším

²³⁶ V podstatě jediná pravidelnější rubrika, která by se dala nahlížet z ekologického hlediska, byla *Poznej svůj kraj*. Lidé v ní posílali do redakce fotky ze svého okolí, na kterých byly vidět skládky nepoužitelného materiálu. Avšak i tato rubrika sloužila spíše ke kritice MNV a jeho neschopnosti se se skládkou vypořádat a materiál alespoň odvézt do sběru. Je tedy řazena do kategorie vnitřních nepřátel do okruhu kritiky funkcionářů.

²³⁷ Když v roce 1954 vyhrál SSSR nad Kanadou, Dikobraz to komentoval jako vítězství té správné ideologie.

²³⁸ Pokud ano, tak to byly kritické komentáře nových divadelních her.

²³⁹ Samotné kádrování bylo považováno za správné. Ale Dikobraz se snažila alespoň vyvolat ve čtenáři dojem, že se mu nelíbí posuzování lidí podle čistě osobních sympatií. Bojoval tak proti jednotlivcům, ne proti systému.

tónu. Po požadavcích konference tedy Dikobraz doznal několika změn, ale tu zásadní provedl v podstatě úplně naopak.²⁴⁰

²⁴⁰ Vysvětlení se na stránkách Dikobrazu samozřejmě neobjevuje, ale může to souviset s nevráživostí k Literárním novinám. Pokud si Dikobraz dovolil kritizovat tyto noviny a vyjadřoval se i proti literárním kritikům, mohl si možná dovolit i příliš nereagovat na jejich požadavky.

Závěr

V předkládané bakalářské práci jsem se snažila postihnout nejdůležitější momenty týkající se vývoje satiry v první polovině 50. let 20. stol. Pro lepší postřehnutí změny, která se se satirou v této době udála, jsem v první kapitole provedla exkurz do dějin satiry pomocí předložení zásadních satirických literárních děl a vysvětlení základních pojmů se satirou souvisejících.

V druhé kapitole je na základě studia referátů přednesených na konferencích SČSS z roku 1954 ukázán přerod satiry psané opozicí na satiru sloužící potřebám komunistické ideologie – satiru budovatelskou. Tuto koncepci budovatelské satiry převzala KSČ od Sovětského svazu a za vlastní ji přijal i SČSS, který se ji snažil prosazovat do literárních děl. Práce ukazuje, jak celý mechanismus přebírání fungoval – co bylo řečeno na sjezdu KSSS, převzala na svém dalším sjezdu KSČ a posléze se myšlenka přenesla do SČSS, nebo i jiných institucí ovládaných stranou. Po ukotvení práce v historickém kontextu, pomocí nastínění dějin SČSS, jsou zde sestaveny požadavky na *správnou* satirickou tvorbu. Tyto požadavky jsou pak použity ve třetí kapitole k posouzení vlivu konferencí, potažmo Svazu na časopis Dikobraz.

I Dikobraz je nejprve zasazen do dobového kontextu nastíněním vývoje a porovnáním jeho dostupnosti a ceny s ostatními periodiky. S pomocí metod pro výzkum dobového diskursu – komparace, kvantifikace a sondy – je časopis ukázán jako periodikum, které bylo plně poplatné své době. Časopis na svých stránkách kritizoval přesně ty kazy společnosti, které považovala za nežádoucí i KSČ. I když vliv konferencí na časopis nebyl tak veliký, jako jsem předpokládala, je zřejmé, že žádný jeho článek ani obrázek nevyšel bez souhlasu KSČ, nebo Svazu. Dikobraz se snažil svými příspěvky působit na dobový diskurs a určovat ve společnosti, co je správné a co ne. Samozřejmě plně v souladu s ideologií. Navíc se ke kritizování nepřátel snažil přimět i své čtenáře a učinit je tak vyhraněnější proti straně nepohodlným skutečnostem. Protože Dikobraz byl jediné satiricky laděné periodikum té doby, byl i přes všechny své nedostatky v kvalitě příspěvků poměrně oblíbený. Svou oblíbenost se snažil různými *komerčními* triky ještě zvýšit a měl tak poměrně širokou základnu čtenářů, které mohl ovlivňovat.

Bakalářská práce je přínosná již vybraným okruhem témat. Protože o konferencích z roku 1954 dosud nevyšla samostatná studie, pomáhá odkrývat nové skutečnosti o prosazování komunistické ideologie. Přestože Dikobrazu je věnována celá

monografie, přináší práce detailnější náhled na problematiku jeho vytváření a uspořádání. Ukazuje, jakými se zabýval tématy a v jaké míře a jakými prostředky se snažil své čtenáře ovlivnit a také nalákat.

Práce je však velmi úzce vymezena dvěma zkoumanými roky. Nechává proto možnost vniku dalších studií a monografií mapujících peripetie časopisu v jiných časových úsecích. Zajímavý by jistě byl i náhled na čtenáře, na které byl časopis zaměřený a jeho recepci u nich. Tedy pohled z druhé strany. Jeden předpoklad je totiž teoretické působení na velmi široký okruh čtenářů, ale opravdové vnímání časopisu mohlo být naprosto odlišné. Pro tento způsob zkoumání Dikobrazu by se dala využít i metoda oral history.

Dějiny budovatelské satiry i Dikobrazu jsou široké, dosud málo poznané téma. Snad se v budoucnu dočkají dalšího zpracování a zájmu, ke kterému by mohla přispět i tato bakalářská práce.

Seznam zkratek

AV SČS	Akční výbor Syndikátu českých spisovatelů
ČSAV	Československá akademie věd
EOS	Evropské obranné společenství
HAÚ	Hudební a artistická ústředna
KNV	Krajský národní výbor
KSČ	Komunistická strana Československa
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
MNV	Místní národní výbor
NATO	Severoatlantická aliance
ONV	Okresní národní výbor
OSN	Organizace spojených národů
ROH	Revoluční odborové hnutí
SČS	Syndikát českých spisovatelů
SČSS	Svaz československých spisovatelů
ÚRO	Ústřední komise odborů
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚV SČSS	Ústřední výbor Svazu československých spisovatelů

Prameny a literatura

Prameny

Periodika:

Dikobraz	1954, 1955
Literární noviny	1954
Kultúrny život	1954
Rudé právo	1954-1955

Paměti:

Hiršal, Josef – Grögerová, Bohumila: Let let 1. Pokus o rekapitulaci. Praha, Rozmluvy 1993. (1954; 1955, s. 85-161.)

Šik, Ota: Jarní probuzení. Iluze a skutečnost. Praha, Mladá fronta 1990. (Korupce ve stranickém aparátě, s. 24-32; Politické procesy, s. 40-50.)

Příručky:

Krátký, Radovan: Pojd'te s námi dělat satiru. Praha, Práce 1956.

Beletrie:

Bradáč, Karel (ed.): Dikobraz se směje. Výběr ze současných humoristických a satirických povídek. Praha, Práce 1953.

Pick, Jiří Robert: Bez ubrousku. Praha, Práce 1954.

Literatura

Slovníky a encyklopedie

Komenského slovník naučný IX. Praha, Nakladatelství Komenského slovníku naučného 1938.

Lexikon české literatury 1. Praha, Academia 1985. (Vladimír Forst a kol.)

Lexikon české literatury 2/I-II, Praha, Academia 1993. (Vladimír Forst a kol.)

Lexikon české literatury 4/I-II. Praha, Academia 2008. (Luboš Merhaut a kol.)

Lexikon české literatury 3/I-II. Praha. Academia 2000. (Jiří Opelík a kol.)

Lexikon literárních pojmů. Olomouc, Nakladatelství Olomouc 2002. (Libor Pavera – František Všetíčka (edd.))

Malý slovník literárních pojmů a autorů, Brno, Scientia 1994. (Ota Dvořák)

Malý labyrint literatury. Praha, Albatros 1997. (Dušan Karpatský)

Masarykův slovník naučný VI. Praha, Československý kompas 1932.

Nový velký ilustrovaný slovník naučný XVI. Praha, Guttenberg 1932. (Antonín Renk – František Šorm (edd.))

Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí 22. Olomouc, Paseka/Argo 2000.

Riegrův slovník naučný VIII. Praha, Knihkupectví I. L. Kober 1878.

Slovník literární teorie. Praha, Československý spisovatel 1984. (Štěpán Vlašín a kol.)

Universum. Všeobecná encyklopedie VIII. Praha, Odeon 2001.

Literatura

Bauer, Michal: Ideologie a paměť. Jihlava, H&H 2003.

Blümllová, Dagmar: Aloys Skoumal. Ironik v české pasti, České Budějovice, Jihočeská univerzita 2005.

Gilk, Erik (ed.): Sborník příspěvků ze symposia Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století. Boskovice, Albert 2004.

Janoušek, Pavel a kol.: Dějiny české literatury 1945-1989, I. 1945-1948. Praha, Academia 2007.

Janoušek, Pavel a kol.: Dějiny české literatury 1945-1989, II. 1948-1958. Praha, Academia 2007.

Janoušek, Pavel a kol.: Dějiny české literatury 1945-1989, III. 1958-1969. Praha, Academia 2008.

Janoušek, Pavel a kol., Dějiny české literatury 1948-1989, IV. 1969-1989. Praha, Academia 2008.

Jílek, František: Čeština je jazyk vtipný. Praha, Mladá fronta 1958.

Knapík, Jiří: V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři. Praha, Libri 2006.

Pernes, Jiří: Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945-1990. Brno, Barrisister & Principal 2003.

Pytlík, Radko: Pomocná škola humoru. Praha, Emporius 2005.

Internetové zdroje

<<http://www.en.wikipedia.org>>

<<http://www.slovníkceskeliteratury.cz>>

Seznam příloh

Grafy

- I. Graf ukazující poměr jednotlivých kategorií témat časopisu Dikobraz.
- II. Graf ukazující poměr jednotlivých okruhů v kategorii vnějších nepřátel.
- III. Graf ukazující poměr jednotlivých okruhů v kategorii vnitřních nepřátel.
- IV. Graf ukazující poměr jednotlivých okruhů v kategorii přežitky doby.
- V. Graf ukazující poměr jednotlivých okruhů v kategorii obecné chyby.

Obrazová příloha

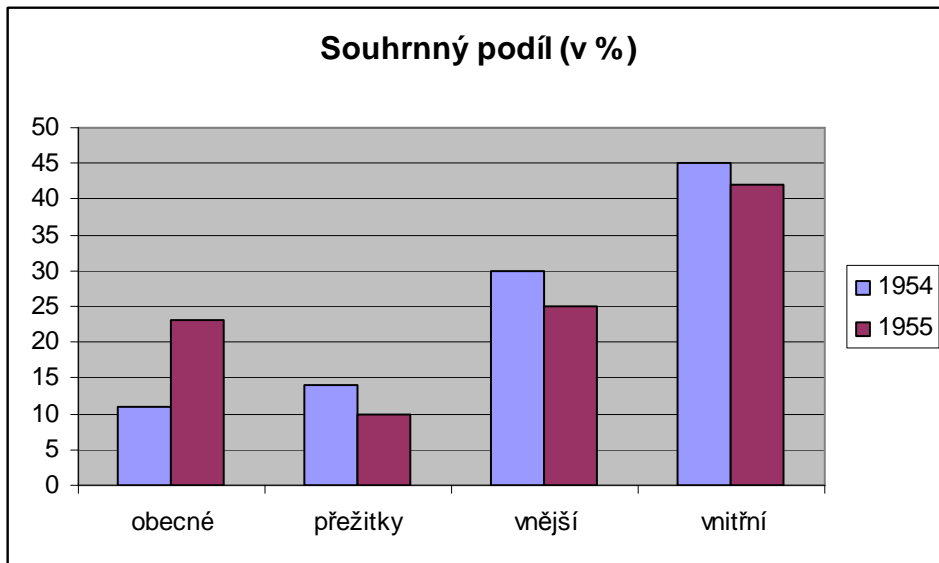
VI.	Titulní stránka	DKB 7. 2. 1954, s. 41.
VII.	Úvodník	DKB 11. 4. 1954, s. 114.
VIII.	Ohlasy ostnů	DKB 19. 5. 1954, s. 164.
IX.	Vyhrňme si rukávy	DKB 17. 1. 1954, s. 23.
X.	Dikobrazí oznamovatel	DKB 10. 2. 1955, s. 52.
XI.	Chytrák týdne	DKB 7. 3. 1954, s. 79.
XII.	Milý Dikobraze	DKB 1. 7. 1954, s. 214.
XIII.	Na ostny	DKB 9. 5. 1954, s. 152.
XIV.	Humor bez legrace	DKB 2. 6. 1955, s. 183.
XV.	Pan Dutohlov	DKB 9. 5. 1954, s. 146.
XVI.	Pan Jémínek	DKB 23. 5. 1954, s. 162.
XVII.	USA	DKB 23. 5. 1954, s. 165.
XVIII.	USA	DKB 21. 4. 1955, s. 132.
XIX.	USA	DKB 17. 1. 1954, s. 20.
XX.	USA	DKB 17. 1. 1954, s. 20.
XXI.	Německo	DKB 10. 3. 1955, s. 85.
XXII.	Německo	DKB 15. 7. 1954, s. 226.
XXIII.	Francie	DKB 13. 1. 1955, s. 20.
XXIV.	Francie	DKB 13. 1. 1955, s. 21.
XXV.	Velká Británie	DKB 2. 6. 1955, s. 180.
XXVI.	Velká Británie	DKB 10. 3. 1955, s. 85.
XXVII.	Emigranti	DKB 26. 8. 1954, s. 174.
XXVIII.	Emigranti	DKB 17. 6. 1954, 197.

XXIX.	Emigranti	DKB 21. 10. 1954, s. 341.
XXX.	Západ	DKB 28. 3. 1954, s. 58.
XXXI.	Západ	DKB 9. 9. 1954, s. 292.
XXXII.	Narušení plynulosti chodu práce	DKB 17. 6. 1954, s. 196.
XXXIII.	Výroba zmetků	DKB 25. 4. 1954, s. 132.
XXXIV.	Výroba zmetků	DKB 7. 2. 1954, s. 34.
XXXV.	Špatná práce jednotlivců	DKB 25. 4. 1954, s. 132.
XXXVI.	Špatná práce jednotlivců	DKB 28. 3. 1954, s. 104.
XXXVII.	Špatná práce jednotlivců	DKB 29. 7. 1954, s. 242.
XXXVIII.	Chod družstev	DKB 24. 3. 1955, s. 102.
XXXIX.	Chod družstev	DKB 1. 1. 1955, s. 4.
XL.	Plytvání	DKB 1. 1. 1955, s. 4.
XLI.	Plánování	DKB 1. 7. 1954, s. 212.
XLII.	Vedení podniku	DKB 12. 8. 1954, s. 260.
XLIII.	Vedení podniku	DKB 28. 7. 1955, s. 242.
XLIV.	Vedení podniku	DKB 11. 11. 1955, s. 372.
XLV.	Kritika funkcionářů	DKB 6. 10. 1955, s. 324.
XLVI.	Okrádání	DKB 7. 19. 1954, s. 323.
XLVII.	Okrádání	DKB 10. 3. 1955, s. 85.
XLVIII.	Vesnice	DKB 13. 1. 1955, s. 21.
XLIX.	Novátorství	DKB 25. 4. 1954, s. 132.
L.	Novátorství	DKB 15: 12. 1955, s. 434.
LI.	Soudruh suchar	DKB 28. 2. 1954, s. 65.
LII.	Soudruh suchar	DKB 28. 2. 1954, s. 65.
LIII.	Buržoazie	DKB 22. 9. 1955, s. 309.
LIV.	Buržoazie	DKB 15. 11. 1955, s. 405.
LV.	Buržoazie	DKB 23. 9. 1954, s. 308.
LVI.	Kulak	DKB 27. 1. 55, s. 36.
LVII.	Kulak	DKB 14. 7. 1955, s. 228.
LVIII.	Pásek	DKB 14. 3. 1954, s. 85.
LIX.	Pásek	DKB 1. 7. 1954, s. 212.
LX.	První republika	DKB 14. 3. 1954, s. 82.
LXI.	Byrokracie	DKB 19. 5. 1955, s. 164.

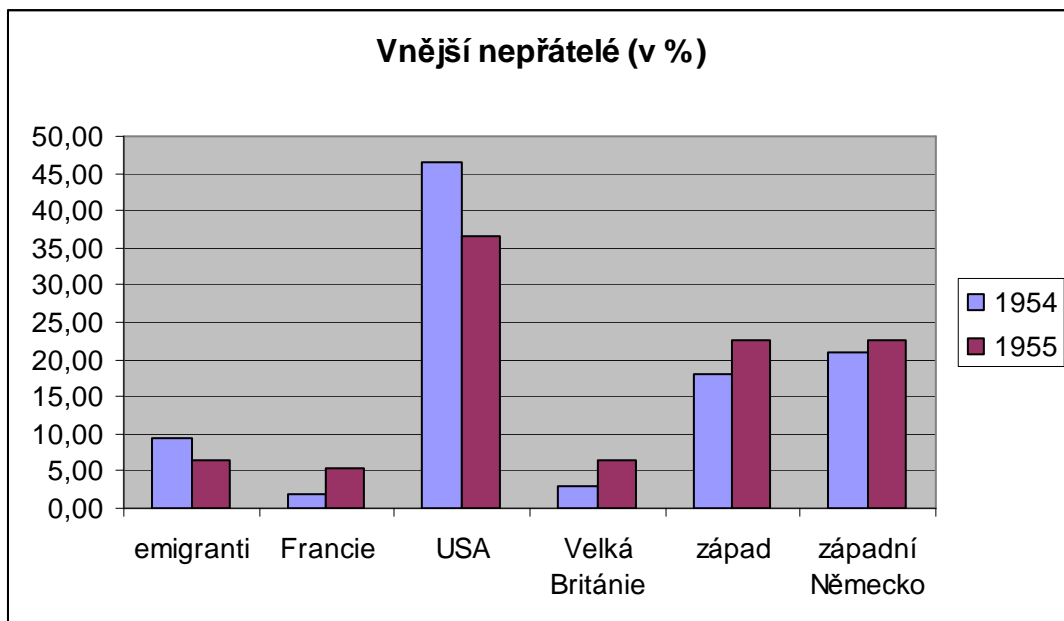
LXII.	Byrokracie	DKB 11. 4. 1954, s. 120.
LXIII.	Církev	DKB 12. 8. 1954, s. 260.
LXIV.	Sport	DKB 11. 4. 1954, s. 117.
LXV.	Kultura	DKB 7. 2. 1954, s. 35.
LXVI.	Kultura	DKB 28. 2. 1954, s. 68.
LXVII.	Kádrování	DKB 12. 11. 1955, s. 373
LXVIII.	Charakter	DKB 28. 7 1955, s. 242.
LXIX.	Charakter	DKB 23. 5. 1954, s. 166.
LXX.	Referáty	DKB 12. 8. 1954, 259.
LXXI.	Referáty	DKB 28. 2. 1954, s. 68.

Přílohy

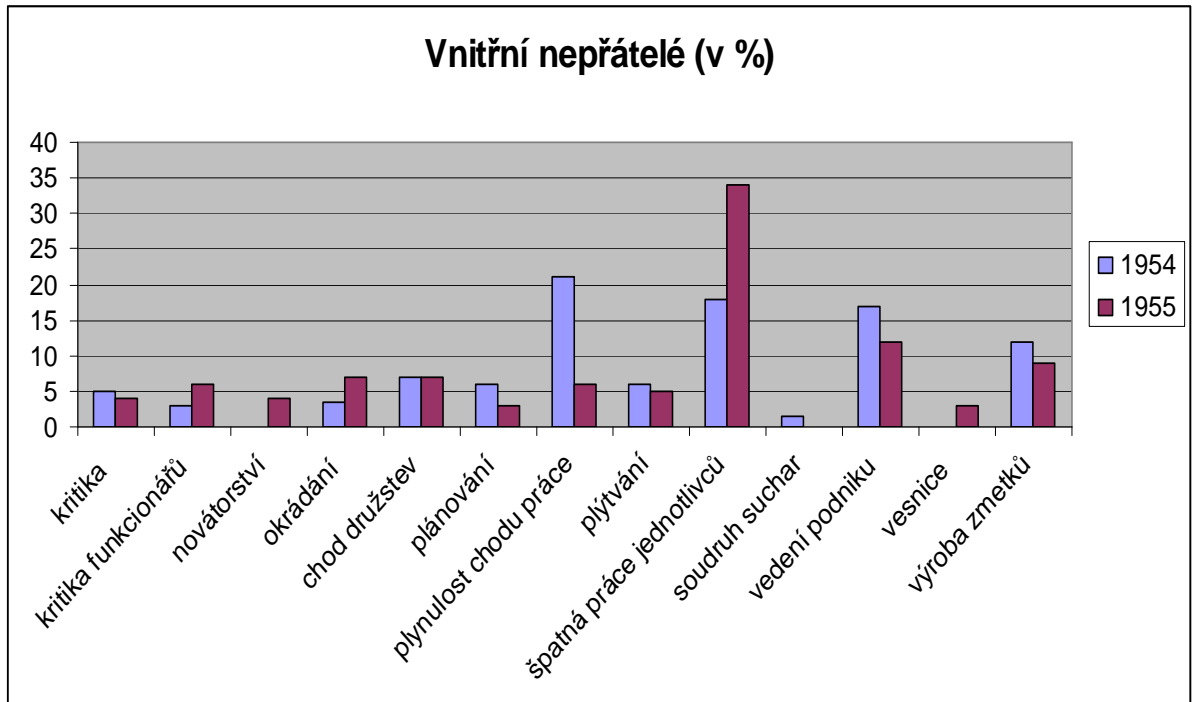
Příloha č. I.

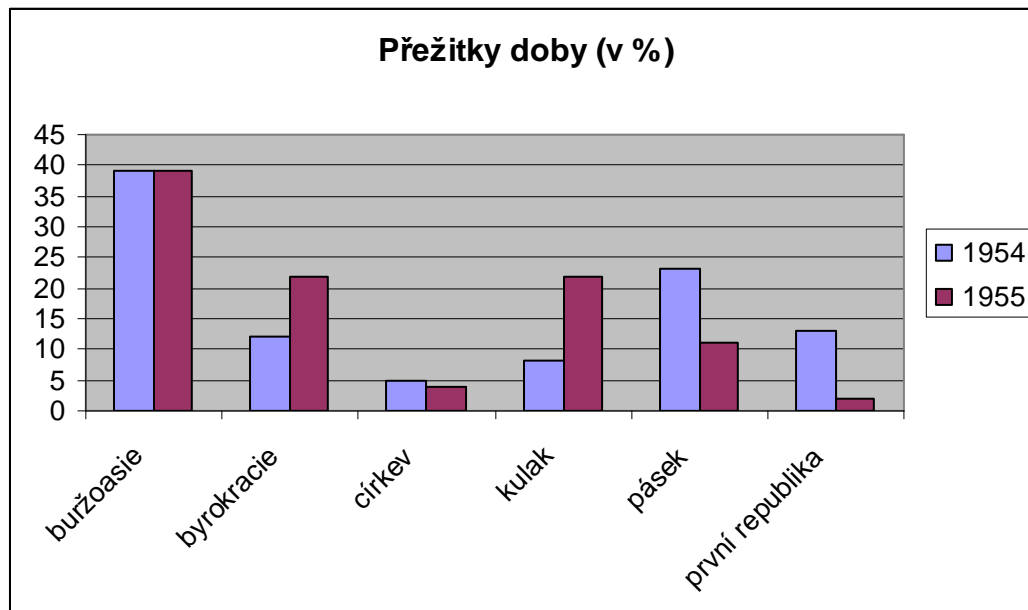
Příloha č. II.

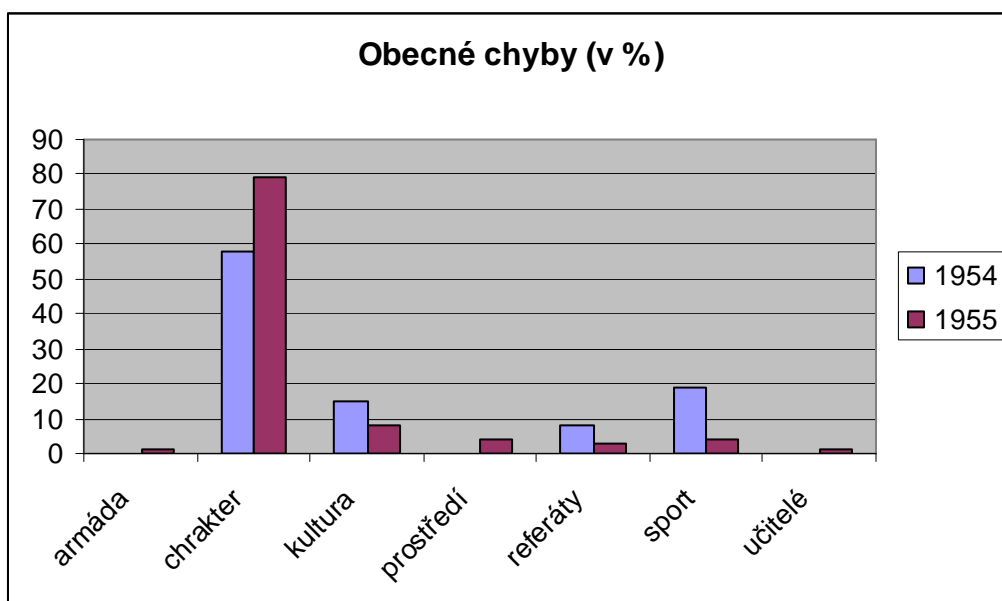
Příloha č. III.

Příloha č. IV.

Příloha č. V.

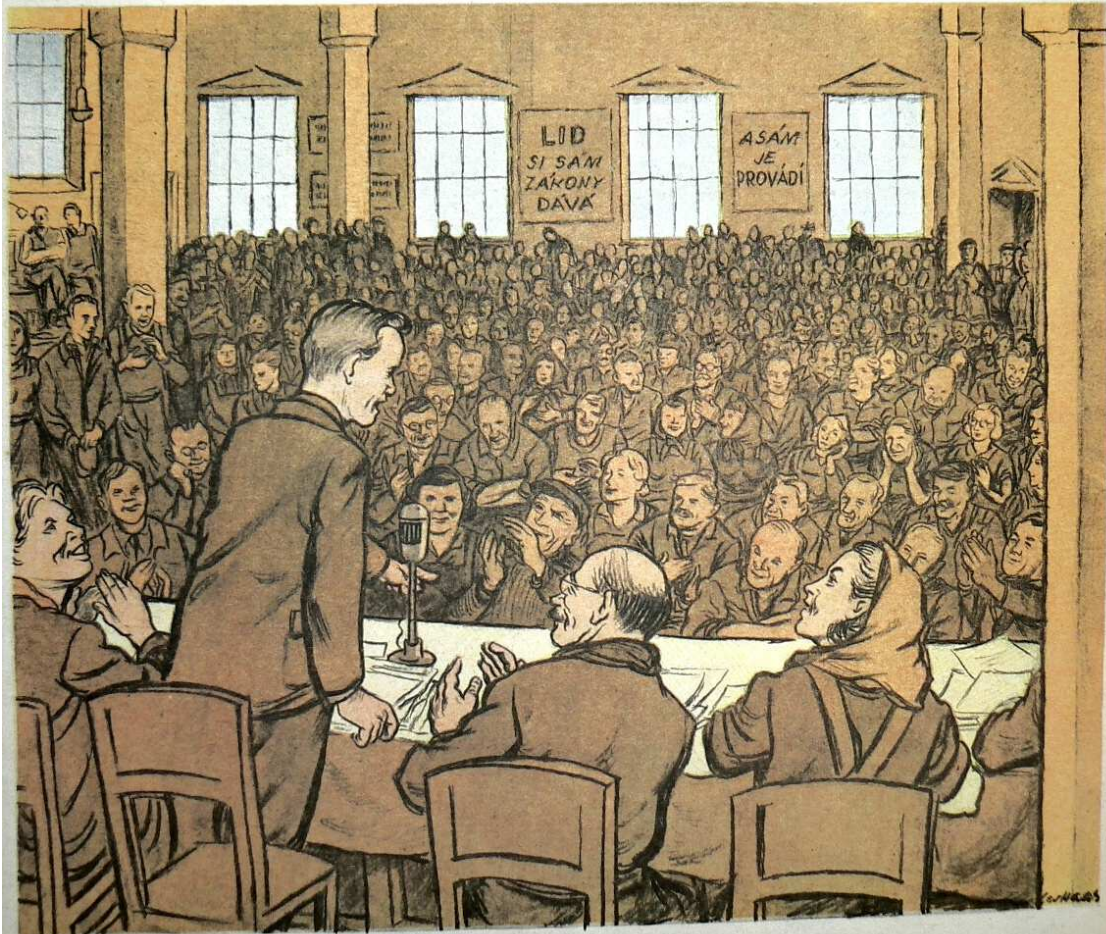

D I K O B R A Z

ČÍSLO 6 • 7. ÚNORA 1954 • ROČNÍK X • CENA 60 HALERŮ

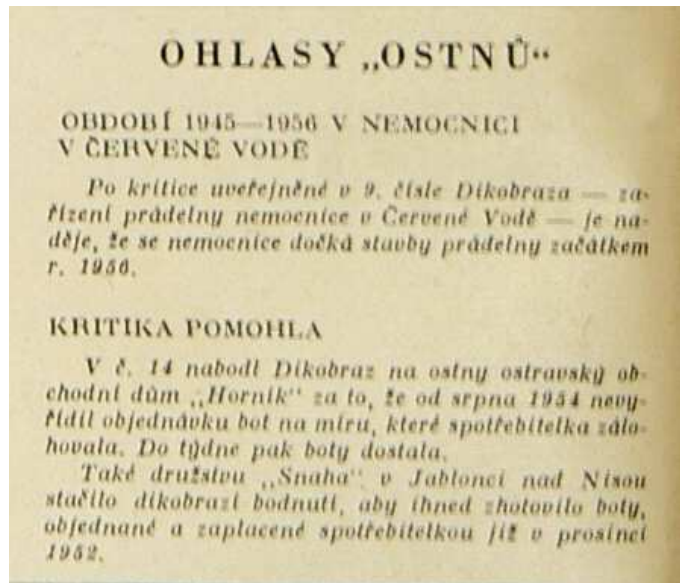
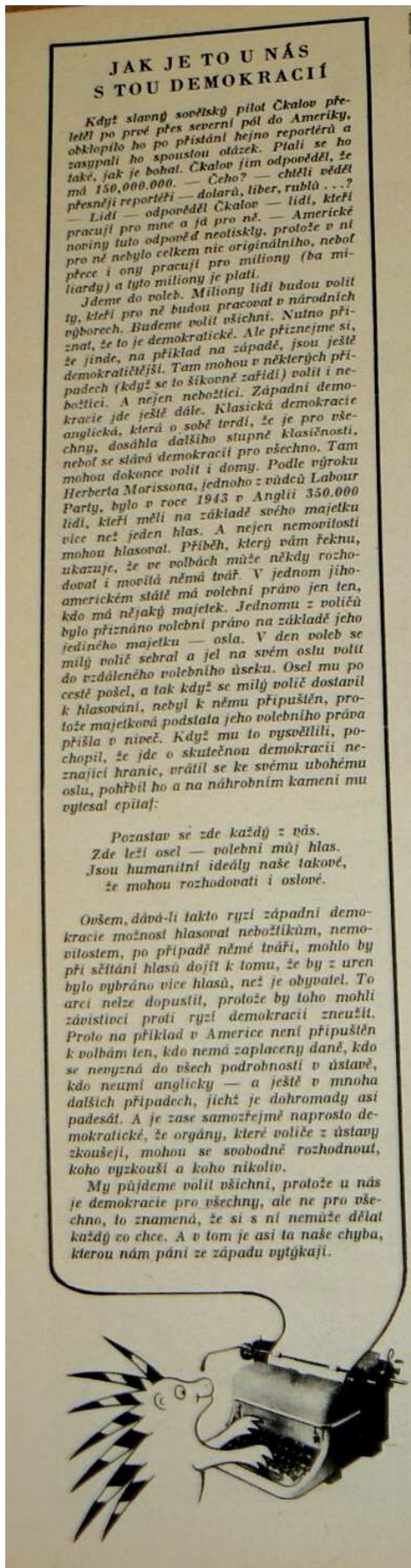

Dříve: „Zákony si přece děláme pro sebe . . .“

NYNĚ: ZÁKONY SI PŘECE DĚLÁME PRO SEBE!

Kreall Lev Haas

Příloha č. IX.

DIKOBRAZÍ OZNAMOVATEL

Faktická poznámka. Ačkoliv je hostinec „U nemocnice“ v Karviné II blízko nemocnice, která může pohotově zasáhnout při poruchách zaživacího traktu, nesmí to vést k názoru, že hostinec nepotřebuje žádný záchod. Domnívali-li se Restaurace a jídelny, že je dovoleno otevřít hostinec bez příslušenství, jsou na omylu.

Kdo potěší pozůstalé po posádce nákl. auta NC-44-09 z družstva Stavoděl Praha-Nusle? Posádka je sice dosud zdravá, ale je obava, že se cihláři dovědí, jak vysypává nové cihly z auta a zvyšuje si pak výdělky odvozem cihlových trosek.

Kdo vysvětlí, jak to myslel Ing. Jungwirt z technického odboru ministerstva lesů a dřevařského průmyslu, když dopisem z 25. ledna 1955 vyzýval podniky, aby předložily návrhy na hospodářské smlouvy do 24. ledna 1955?

Dotaz. Kam až se dostanou zaměstnanci teplické pošty, když dopisy z Teplic se dostanou do Bohosudova (6 km) za tři dny? (Odpověď — na ostny Dikobraza.)

Nález. Upozorňujeme pracovníka z Českosobudějovického průmyslu masného, který si zapomněl v salámu obvaz s ichthyolovou masťou, že poctivý nálezeč odevzdal nález na okresním oddělení veřejné bezpečnosti v Českém Krumlově.

Milý Dikobraze!

Vždycky jsem považoval za nehorázný nesmysl, když někdo prospěvoval Zasadil jsem konvalinku, vyrostla mi lilie. Co bys však řekl tomu, kdybys zasadil svlaček (*Ipomoea purpurea*) a vyrostla ti mrkev? Dostal jsem za úkol jít na rov svého pradědečka a vysadit zde svlaček, který prý pradědeček velice miloval. Šel jsem do semenářské prodejny v Praze ve Školské ulici, koupil sáček, který plnila Oseva (ČSSS, n. p., 6. skupina), a zasadil na hrob svlaček, který mívá pradědeček rád. Vyrostla však mrkev, kterou prý pradědeček nemohl ani cítit. Celá rodina se domnívá, že jsem to udělal úmyslně. Ještě štěstí, že se na to přišlo hned, protože na zadní straně sáčku je, že tato semínka, když vyrostou, vinou se kolem plotů a po tyčích. Představ si, až by se nám na hrobě začala po tyči vinout mrkev. (Třeba je to mrkev divoká.) Posílám ti tedy ten sáček se semínky a žádám tě, aby ses zeptal Osevy, co myslela tím, když na sáček vytiskla doslovně: Záruka pravosti a čistoty. Rok plnění 1953.

Tvůj
L. Č., Praha VII.

CHYTRÁK TÝDNE

Nač, moji drazí, mnoho slov? Agrostroj, závod Pelhřimov vyrobil kladívkové šrotovničky, jimž chtěl oblažiti družstevníky. Těm ale s čela kane znoj, neb jeden převýtečný stroj, jenž přišel z města Pelhřimova až na Moravu do Krumlova, je šrotovničk tak právě do šrotu. JZD má s ním lopotu i píše, píše — dopisy se rojí: „Přijď nám stroj spravit, Agrostroji!“

Leč mlčí Agrostroj, jak zařezaný, čímž také Dikobrazu křičí plány, neboť ten neví, zda má říci: je v Agrostroji chytrák jeden? Dva? Či víc?

Názor Dikobraza do rýmů vpravil Radovan Krátký

MAŠTAV

Novácké chemické závody objednaly 11. 9. 1951 u n. p. Ignis 0 4 v Duchcově oim speciálních vozíků. Igmi objednávku potvrdil na 3. čtvrtletí 1953. Jeltě 21. 10. 1953 Igmi po urgenci oznámil, že vozíky nepozdají ve 4. čtvrtletí určitě vyrobi. A 22. 12. 1953 poslal dokonce fakturu, aby prý mohla banka uhradit účet za vozíky a investiční částka nepropadla. Navzdory všem slibům vlak 18. ledna 1954 fakturu stornoval a lakonicky oznámil, že te vozíky nepodařilo vyrobiť.

Kreslil C. Smolka

„My že máme vystoupit na veselé estrádě? Jak jste na to přišli?“

„Vy prý si umíte dělat z lidí legraci.“

HUMOR BEZ LEGRACE

Americké ministerstvo spravedlnosti vydrzuje ve své stáji vládních donašečů osmdesát pět protikomunistických svědků z povolání, kteří dostávají pravidelný plat.
Progressive, New York, v březnu 1955

Státní sněmovna v Minnesotě napřed zamítla, pak většinou 33 hlasů povolila prodej vodky ve státě, a to přes protesty poslance Wrighta, který varoval, že je to voda na mlýn komunistické propagandy, která bude tvrdit, že ruský národní nápoj chutná americkému lidu.
Time, 4. dubna 1955

Lidé, kteří žijí v temných severních lesích, vždy touží po jihu a sní o sluncích, palmách, citronech a snědých dívkách. Tím se vysvětluje pronikání německého kapitálu do Afriky.
Baltimore Sun, 25. dubna 1955

Hlavní pobočník maršála Göringa, generál Karl Bodenschatz, požádal své rodné město v horních Frankách, aby mu navrátilo jeho čestné občanství, odebrané mu v r. 1945.
Rheinischer Merkur (časopis Adenauera), 20. května 1955

Vůči Španělsku se dopouští zahraniční státy té chyby, že vidí paralelu mezi nacismem a falangismem. Že se na léto chybě z oportunistických důvodů během války trvalo, by bylo možná ještě pochopitelné. Ale že se ještě nyní vyskytují osoby tak politicky zaslepené, je nepochopitelné.
Neue Zürcher Nachrichten, 20. května 1955

Ilustroval E. Seyček

PÁNĚ DUTOHLAVOVA KVĚTNOVÁ ÚVAHA O SVOBODĚ

Karel Bradáč

Bylo to tenkrát před devíti roky.
Mně vlastenecky srdce bušilo!
Kam zaměřil však osud svoje kroky?
Osvobození, kéž bys nebylo!

Uznaly všechny moudré vlády tyto,
že továrník je srdcem národa.
Všech režimů těch velmi je mi líto.
Žít bez továrny, to je svoboda?

Svobodu jinou, pravou svoboděnkou
já chtěl jsem přece, tuhle nikoliv.
Zavzdychám často, prázdné vinnou sklenku,
kéž by to bylo zase jako dřív!

Nebude více už Čech Čechu víkem,
já choval tenkrát v duši naději.
Svoboda dnešní, ta mi leze krkem,
pod Hitlerem bych úpěl raději.

Rakouskou hydru pamatují, páni,
já Masaryka, Beneše měl rád.
Nebránil nikdo mému podnikání,
v tom i ten Hitler býval demokrat.

Svoboda tahle, ta je pro dělníky,
tenhle můj názor nic už nezmění.
Jen si ji nechte, odmítám ji s díky,
vraťte mi zpátky moje úpění!

Václav Lacina
laureát státní ceny

PAN JÉMINEK HOVOŘÍ S BOHEM

Z hlubokosti tě vojám, Hospodine,
tady jde o bytí a nebytí:
dej, ať mě zkáza, nebezpečí mine,
dej, milý Bože, ať mě nechytí!

a všechny jeho zhoubné novoty.
Ó pane, chtěj, buď od té dobroty!

Řekl mi přítel: „Přijď si pro letáky,
my jím to zavrtíme v neděli!“
Házel je do schránek, a já hoit taky,
a teď mám strach: což když mě viděli?

Mí přátelé se všichni tomu diví,
jak to, že nejvyšší milosrdný Bůh
a k tomu ještě nejvyšší spravedlivý
netříská hromem do boševíkůch!

Mám toho, Stvořiteli, pínou hlavu,
tož pod ochranu tvou se utíkám:
vždyť já to dělám pro Tvou větší slávu,
ať mohl sis to obstarat ty sám,

Počkat, tys přece vševědoucí taky,
tak proč si třepím hubu modlitbou?
Znáš touhu duše mé, tak jaké fraky,
proč váháš vítit jasu v duši mou?

jsi přece všemohoucí... A já věřím,
že kdybys chtěl, zrušil bys tento režim

Buď vůle tvá jak má, a necht' se stane
čím plane srdce mé, co duši hárá mi:
křicifix, hergot, nekonečný Pane,
tak už se xakru smiluj nad námi!

Příloha č. XVII.

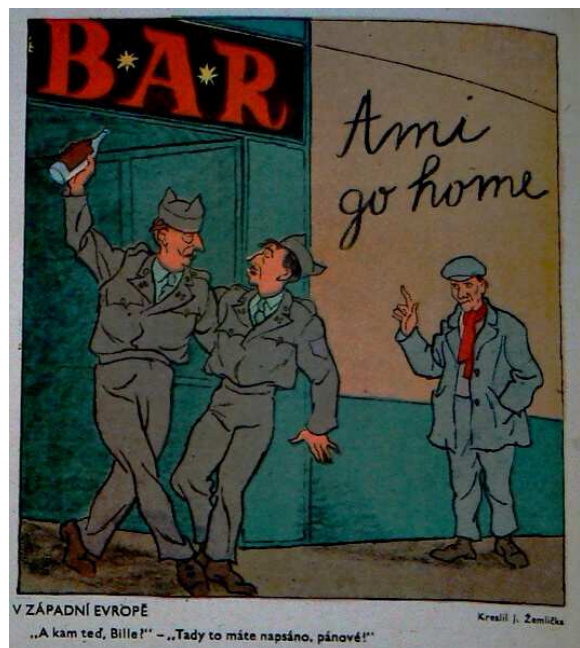
Příloha č. XVIII.

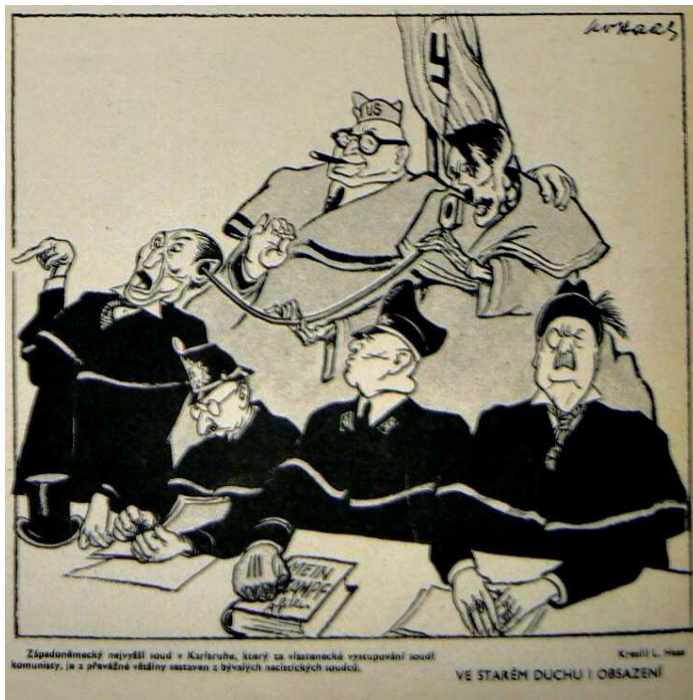
Příloha č. XIX.

Příloha č. XX.

Příloha č. XXI.

Příloha č. XXIII.

ZMĚNA JMÉNA

Kamil Daneš

„Milý Mendès-France,
jméno sobě dej —
místo Mendès-France
Mendès-U S A!“

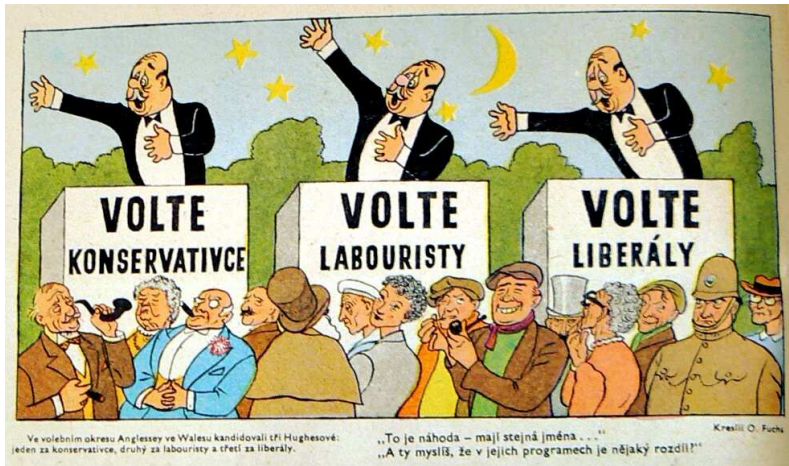
Příloha č. XXII.

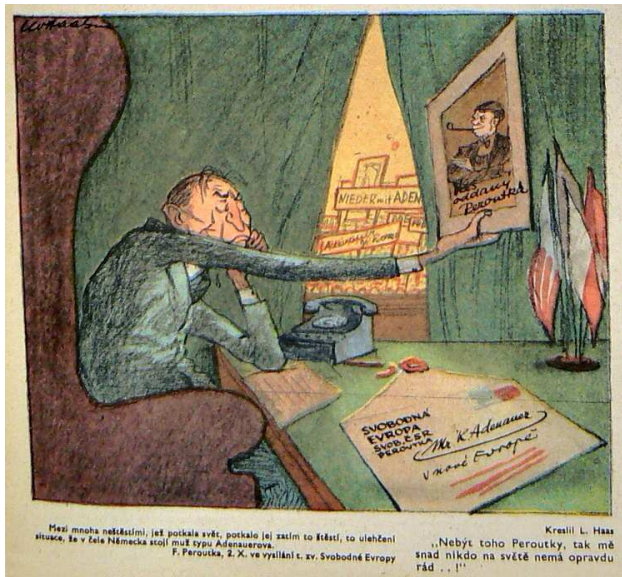
Příloha č. XXIV.

Příloha č. XXV.

Příloha č. XXVIII.

Příloha č. XXVII.

BALADA
BALONKOVÁ

Karel Baroch

Osel a stín! Doslova
slyšte slova oslova,
jež vám s pokryteckou tváří
posílají balonkáři,
„oposice lidová“!

Nedávejte, rolníci,
žito ani pšenici!
Ani zrno státní, bratři!
Ať si zase jaksepatří
na hlad zvyknou dělníci!

Es kommt der Tag — přijde den,
vyženem je z továren.
Bratr Petr — věc to jistá —
žebračky už jim chystá,
trpělivost mějte jen!

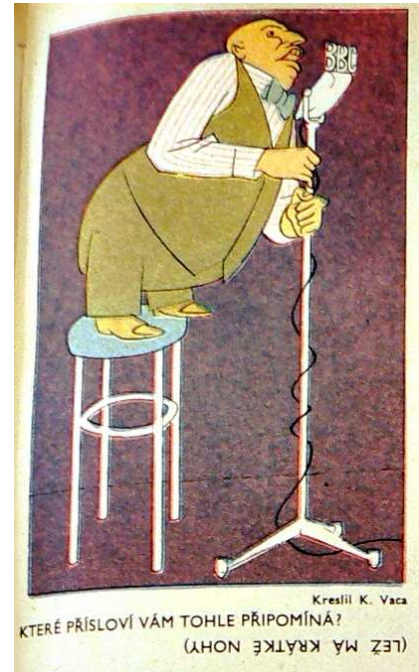
Es kommt der Tag — přijde den,
grunt váš přijde na buben.
Feierabend — věc to jistá —
exekuce pro vás chystá,
trpělivost mějte jen!

Es kommt der Tag — přijde den,
četníci jdou z kasáren.
Bratr Černý — věc to jistá —
karabiny na vás chystá,
trpělivost mějte jen.

Balonkáři, smolaři,
akce se vám nedaří.
Hlas váš kulaky jen zmámí,
nad našimi dožinkami
slunce slavně zazáří.

Prohlédli jsme vaši hru,
průzračná je nadmíru
Ať jste nešetřili síly,
letáky jste podpořili —
sběr starého papíru!

Příloha č. XXVI.

Příloha č. XXIX.

Příloha č. XXX.

Příloha č. XXXI.

Příloha č. XXXII.

Příloha č. XXXIV.

VŠE SE MĚNÍ
Ladislav Vaníš

Zapáliv si, pravil kuřák nenučeně:
„Změn nastalo plno, po všech stránkách.
Dřív na příklad partyzáni skrývali se v seně,
nyní, zdá se, zase — seno v Partyzánkách.“

Příloha č. XXXV.

Václav Kořínek: LINIE

Byl jednou jeden činovník
jakého těžko hledat.
Za *a* znal převzít linii
a za *b* jiným předat.

On často hřimal instrukčně
— v linii — (beze sporu):

Za *a* dělejte jako já,
za *b* dle mého vzoru!

A tím naučil kdekoho
— po linii své — úkol:
Za *a* převzít a předat dál,
za *b* neplnit úkol.

Příloha č. XXXVI.

Kreslil J. Malák

„Je tady zubatá!“
„Řekněte jí, jako obvykle, aby přišla jindy.“

Na popud Dikobraza se zdravotní referát ÚNV Brno zabýval poměry v zubním oddělení zdravotního střediska v Brně-Králově Poli a rozhodl se provést personální změny, které by zaručily, že se v tomto oddělení pacienti už nesetkají s neochotou, netlidností, nedodržením pracovní doby a pod. Tím skončí idylické poměry, v nichž by se byl zdravotnický personál neobtěžován pacienti dočkal v křidu a přátelským tlachání vysokého věku.

Příloha č. XXXVII.

VYHLAŠOVÁNÍ ZÁVAZKU ...

... A JEHO PLNĚNÍ

Kreslil O. Šembera

Příloha č. XXXVIII.

VELIKÁ JARNÍ MÓDNÍ PŘEHLÍDKA
Karel Bradáč

Roztály sněhy v teple smavém,
z vloček se staly krůpěje.
Jak praví básník, jarním hávem
příroda se zas oděje.

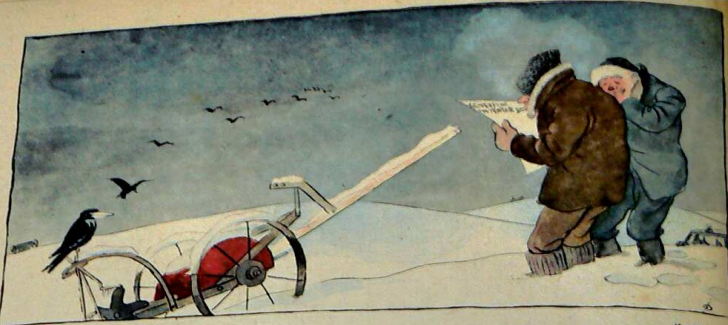
Zem oblékne se do zelena,
šat plný svěžích sedmikrás.
A, sama svůdně nastrojena,
přehlídku uspořádá zas.

Moc nemění se jarní móda.
Jabloně přijdou v růžovém,
obláčky bílé řeknou: „Škoda,
ukážem se, hned uplovem!“

Chlubí se kdeco v celém kraji.
V pestrém se zjeví zahrádka,
stromy si květy oblékají,
žlutí se pyšní housátka.

A všechno jako nové zdá se,
každý se jarně parádí,
aby se zjevil v celé kráse
v určeném módním pořadí.

Všechno se na přehlídku žene,
květiny, mráčky, drůbež, les.
Jsou na jaro však vystrojené
i všechny naše STS?

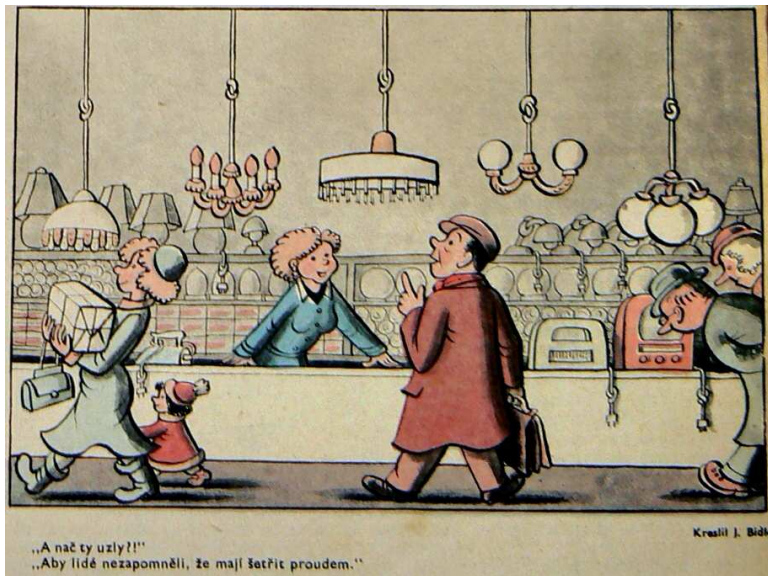

„A na příští rok si zažádáme o lyže — kdo se má kvůli inventarisaci takhle brodit ve sněhu ...“

Kreslil J. Pop

Příloha č. XXXIX.

Příloha č. XL.

Příloha č. XLI.

Příloha č. XLII.

**DRSNÝ ŽIVOT
PODNIKOVÉHO
ŘEDITELE**

V. Jasanský

Když si vrátňý hledá místo,
hledá jedno, to je jisto.
Co však „podnikový“ zkusí,
když už místo měnit musí?
Starosti mu hlavou víří,
hledá totiž místa čtyři.
To je horší aféra.
Béře s sebou sekretáře,
tajemnici sličné tváře,
sebe a pak šoféra.

Příloha č. XLIII.

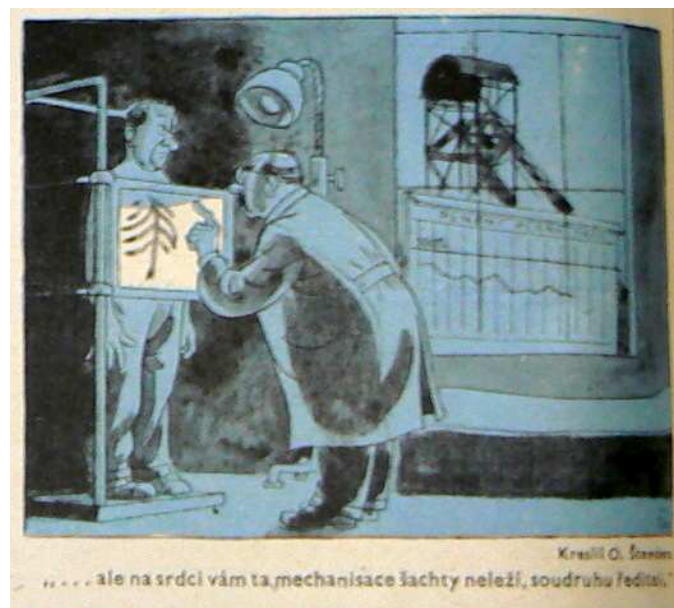
Vladimír Martinek

„ROZHODNY“ VEDOUCÍ

Zněl k podřízeným šéfův hlas:
„Já na drobnosti nemám čas,
mně postavení dovoli
jen velké řešit úkoly.“

Když ale přišly v úvahu
problémy větších rozsahů,
pak děl: „Jsou těžké přespříš,
ty musí řešit někdo výš!“

Příloha č. XLIV.

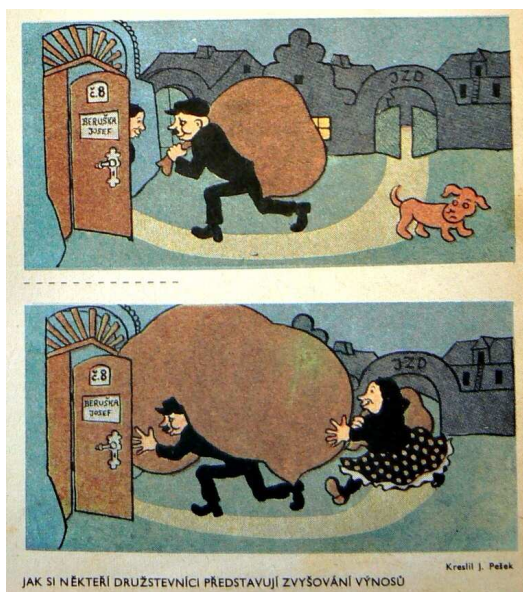
Příloha č. XLV.

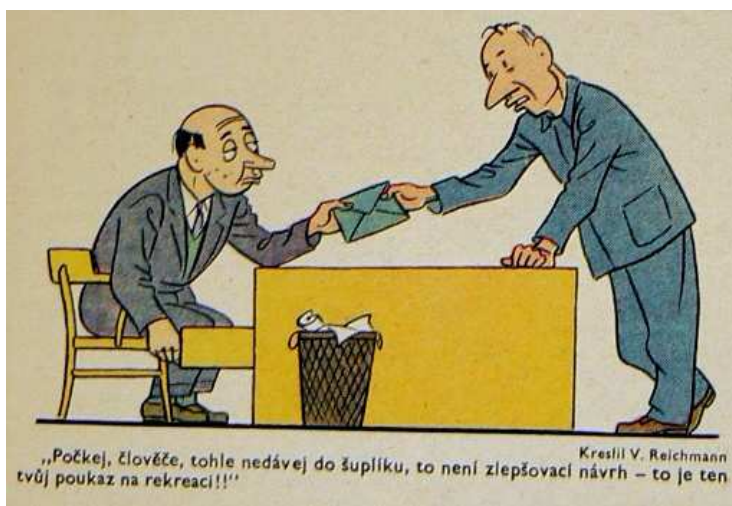
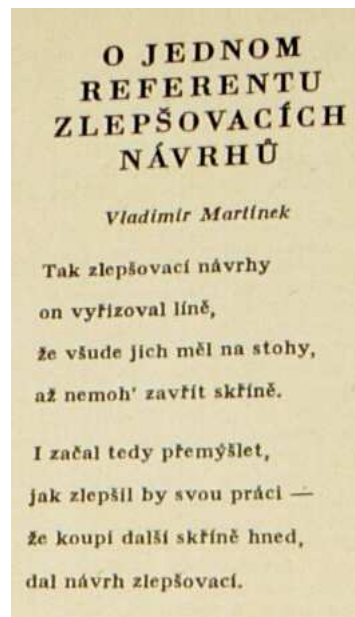
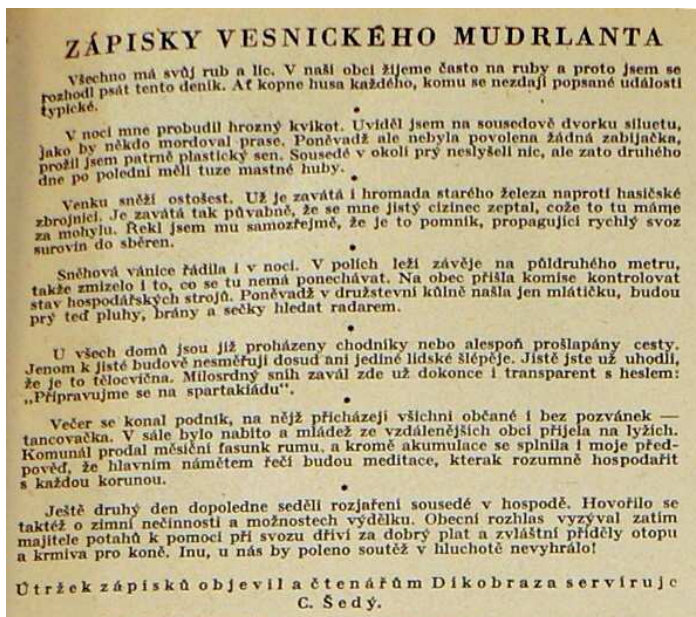
Příloha č. XLVI.

Ljuba Štiplová MÁM JÁ ZÁHUMENKU

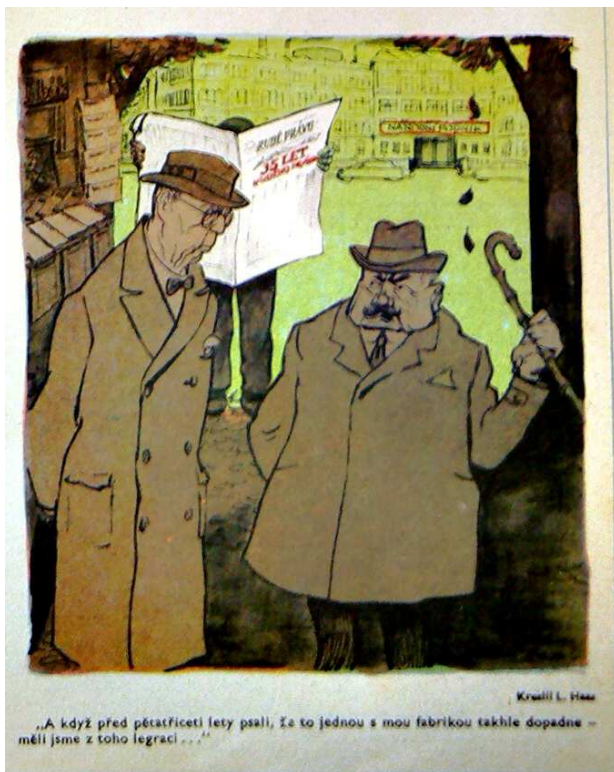
Osmdesát arů záhumenky mám, copak já si na ni, copak já si dám?	Já jsem z krmné čety, já to, pane, znám! Pro družstevní krávy jenom slámu mám,	Mám já záhumenku a ne malíčkou! Zaseju si na ni žitko s pšeníčkou.
Nebudu si lámat hlavu s krmivý, však se moje kráva v družstvu přizívá!	nedá se nic dělat, musím šporovat, aby moje kráva netrpěla hlad!	Co bych o krmení měl se strachy třást, dokud družstevníci nechají mě krást?

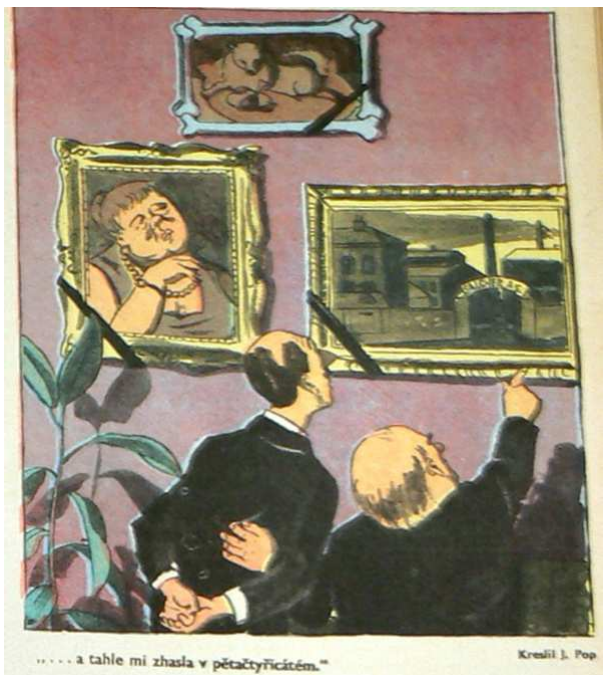
Příloha č. XLVII.

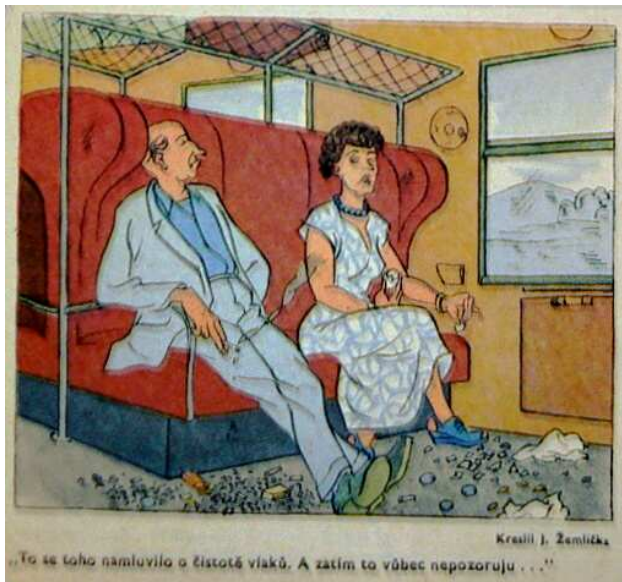
Příloha č. LIII.

Příloha č. LIV.

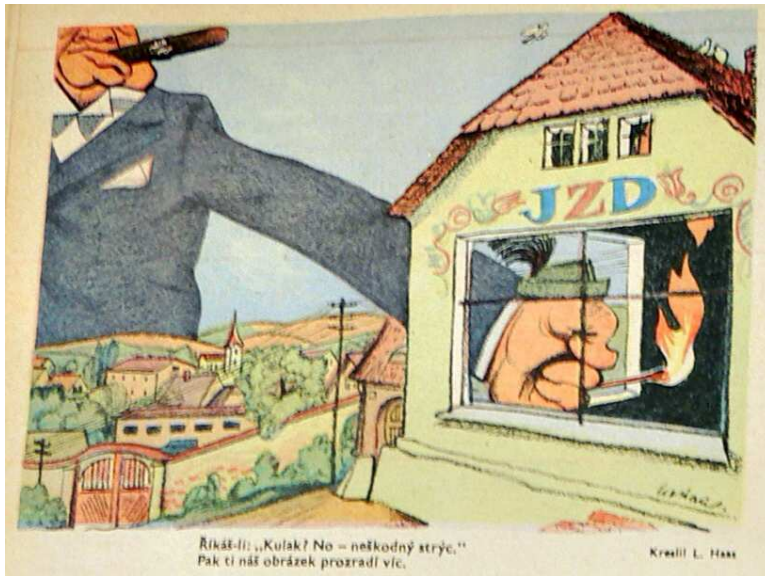
Příloha č. LV.

Příloha č. LVI.

Příloha č. LVII.

Příloha č. LVIII.

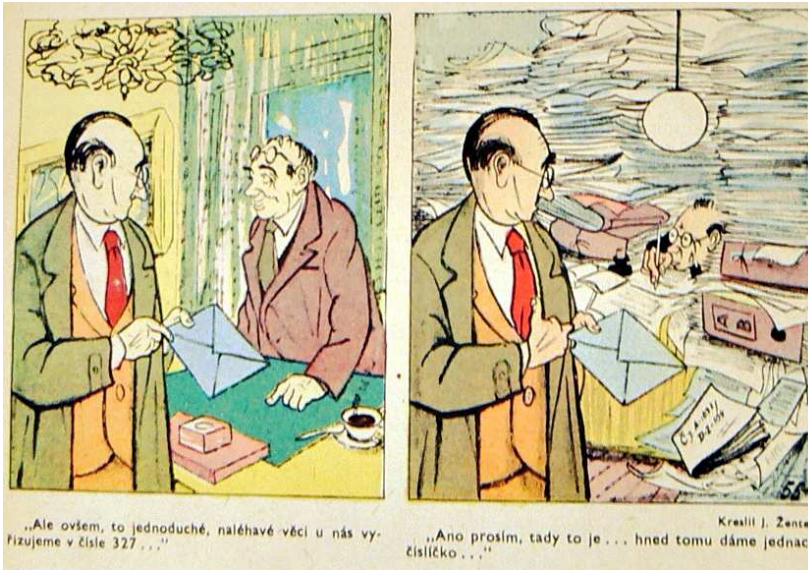
Příloha č. LIX.

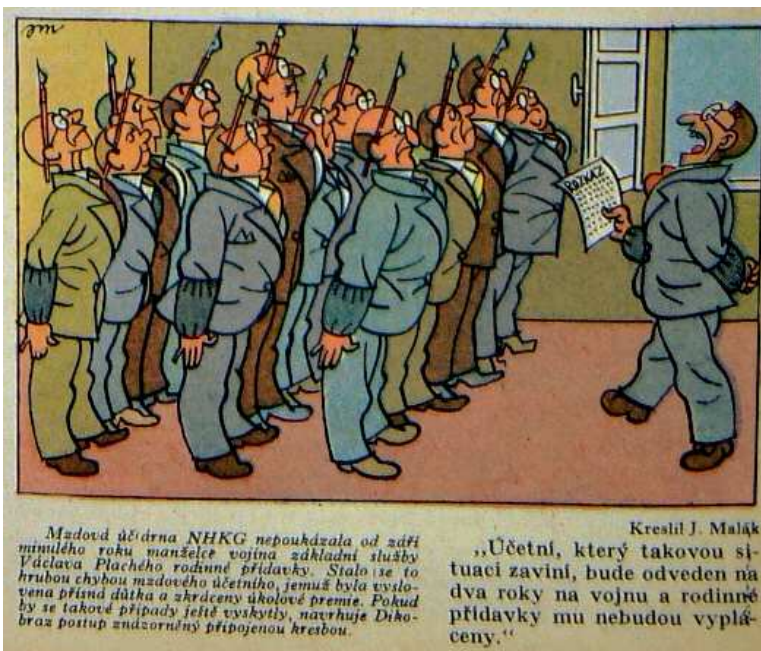
Příloha č. LX.

Příloha č. LXI.

Příloha č. LXII.

Italský jezuita A. Tondi, profesor papežské Gregoriánské university, dostal za úkol nalézt působivé argumenty proti marx-leninskému učení. A. Tondi se úkolu ujal a po prostudování marx-leninských spisů složil církevní funkce a vstoupil do komunistické strany.

SVATÉ ROZHŘEŠENÍ

Jaroslav Vojtěch

Sešli jsou se jezoviti,
jak tu chybu napravit:

Bůh nás trestá, v Kristu bratři,
nečiníme, co se patří!

K hřichu, k zhoubě cesty vedou
toho, kdo si začne s vědou.

Pomoc proti vědě není
jiná nežli nevěděni.

Vzpomeňme si v tichém vědku
naši praxe v středověku.

Bludné knihy vrzme v plamen,
bude svatý pokoj!

Amen.

Příloha č. LXIII.

Příloha č. LXIV.

Příloha č. LXV.

Příloha č. LXVI.

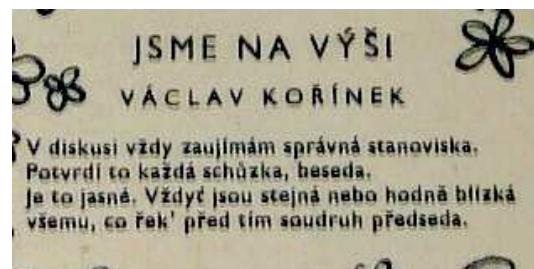
Příloha č. LXVII.

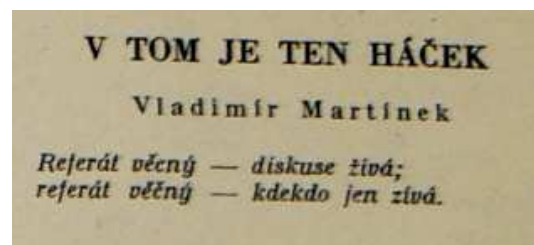
Příloha č. LXVIII.

Příloha č. LXIX.

Příloha č. LXX.

Příloha č. LXXI.

